

אונקלוס

מֵאָה וַיְהִי מִקֶּץ שְׁנַתִּים יָמִים וּפְרָעָה חָלַם וְהָנָה עִמָּד עַל-הַיָּאָר׃

א וַיְהִי מִסּוּף תְּרֵינִין שְׁנִין, וּפְרָעָה חָלַם וְהָא קָאִים עַל גְּהָרָא.

🌀 רש"י 🌀

(א) וַיְהִי מִקֶּץ. כתר גומו: 'מסוף', וכל לשון "קץ" סוף הוא:

🌀 ביאור 🌀

וַיְהִי מִקֶּץ. המילה "מקץ" אינה מופיעה כאן לראשונה. למעשה, פגשנו במילה זו כבר 3 פעמים לעיל¹, ובכל המקומות רש"י לא ביאר את משמעותה, ואילו כאן ראה צורך לעשות כן. נראה לומר שבכל המקומות הנ"ל היה מובן מן ההקשר שמשמעות המילה "מקץ" היא 'בסוף', 'לאחר' - קין הביא קרבן בסוף תקופה, נח פתח את החלון לאחר ארבעים יום שנראו ראשי ההרים, והגר ניתנה לאברהם לאחר עשר שנות ישיבה בארץ כנען. כאן אנו נמצאים בתחילת פרשה, ומקריאה פשוטה לא מובן לקורא על איזה קץ

מדובר כאן, ואולי יש למילה זו משמעות אחרת. על כן נזקק רש"י לומר כי גם כאן, כמו בשאר מקומות, משמעות המילה "מקץ" היא 'מסוף'.

אך עדיין יש להבין, על אלו שנתיים מדובר כאן? מתי הן החלו? נראה שדברי רש"י אלה קשורים לדבריו בסוף הפרשה הקודמת, שם כתב שיוסף נענש על שפנה אל שר המשקים שיוציאו ממסגר, ואם כן כאן מדובר על סוף שנתיים ימים לשחרורו של שר המשקים ממאסרו².

🌀 עיון 🌀

וַיְהִי מִקֶּץ. דברי רש"י כאן נועדו לחזק את דבריו בסוף פרשת וישב, הטוענים ששנתיים אלה שעברו על יוסף בבית הסוהר הן עונש על עודף השתדלותו ועל כך שבטח בשר המצרי.

¹ "ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה" (ד, ג); "ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה" (ח, ו); "מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען" (טז, ג).

² על פי 'צדה לדרך'.

🌀 רש"י 🌀

עַל־הַיָּאָר. כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים חוץ מנילוס, מפני שכל הארץ עשויים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם, לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר [כשאר ארצות]:

🌀 עיון (המשך) 🌀

ואם תשאל, הן כבר למדנו ברש"י לעיל (לז, לד) שיוסף לא ראה את יעקב אביו 22 שנה, כנגד 22 שנה שיעקב הלך מביתו ולא קיים מצות כיבוד אב ליצחק אביו, ולפי זה מניין השנים היה מדוייק ומחושב מראש על ידי ההשגחה, ואי אפשר לתלות זאת בחטא כזה או אחר של יוסף!

אך באמת אין זו קושיא, ואין לראות את הדברים בצורה זו. כאן התורה מלמדת אותנו (על פי רש"י) על חטאו של יוסף, וכי בעטיו של חטא זה צריך היה יוסף להיענש ולהישאר שנתיים נוספות בבית הסוהר. אין זה שולל חשבונות אחרים, ויתכן שישנה סיבה נוספת בעבורה צריך היה יוסף להישאר בבית הסוהר, אך אין הם כעת מענייננו. כאן הפסוק מלמדנו שעל מעשה זה לכשעצמו ראוי היה יוסף להישאר בבית הסוהר עוד שנתיים.

מכאן אתה למד על אחריות האדם למעשיו. אדם שעשה מעשה רע והזיק לאחר צריך להיענש על מעשהו. הוא לא יוכל לטעון לחפותו ולומר: הנה, הוכח שהניזק ראוי להינזק, שאלמלא היה ראוי לכך לא היה ניזק! לא! אין לומר כן! חשבונות אלה אינם עניינך והם חשבונות של 'דיעבד'. עליך בלבד רובצת האחריות המלאה על מה שעשית.

🌀 ביאור 🌀

עַל־הַיָּאָר. מדוע קוראים לנהר הנילוס בשם "יאור", שהוא כינוי לשלוחה קטנה, והרי הוא נהר גדול, וכבר הוזכר בספר בראשית (טו, יח) "נהר מצרים"! מסביר רש"י שהנהר הגדול הזה נקרא "יאור" על שם שכל מצרים בנתה אליו יאורים (=תעלות מים) כדי למשוך ולהביא את מי הנהר לכל מקום הצריך מים.

🌀 עיון 🌀

עַל־הַיָּאָר. במצרים כמעט ואין יורדים גשם, וההשקאה היא כולה פרי פועלו וחריצותו של האדם, וכמאמר הפסוק (דברים יא, ז): "לא כארץ מצרים היא... אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק". מכאן גם נבע הקושי של פרעה וחרטומיו לפתור את החלומות, משום שהם חיו מתוך תפיסה שלעולם לא יחסרו להם מים, שהרי הנהר הגדול הזה לא מכזבים מימיו, ותמיד יוכלו להשקות ממנו את ארצם.

אונקלוס

ב וְהִנֵּה מִן־הַיָּאָר עֹלֹת שְׁבַע
 פָּרוֹת יְפוֹת מְרֹאָה וּבְרִיאֹת
 בֶּשֶׂר וַתִּרְעִינָה בְּאַחוּ:
 ב וְהָא מִן נְהִרָא סְלִקִין
 שְׁבַע תּוֹרִין שְׁפִירִין לְמַחֲזִי
 וּפְטִימִין בְּסַר, וְרַעֲזִין
 בְּאַחוּא

🌀 רש"י 🌀

(ב) יְפוֹת מְרֹאָה. סימן הוא לימי שובע, שהבריות נראות יפות זו לזו, שאין עין בריה צרה בחברתה (בראשית רבה פ"ט, ד):

בְּאַחוּ. באגם, מריש"ק [ביצה] בלע"ז, כמו: "ישגה אָחוּ" (איוב ח, יא):

🌀 ביאור 🌀

יְפוֹת מְרֹאָה. הביטוי "יפות מראה ובריאות בשר" יש בו כפילות, ודי היה לומר בריאות בשר. וכן גם לעניין הפתרון שיגיע בהמשך אין משמעות מיוחדת ל"יפות מראה", ואם כן מדוע מדגישה התורה שהיו יפות מראה? על כן מסביר רש"י שהיו יפות זו לזו, שהתנהגו זו לזו באחווה, וזהו סימן למצב של שפע ושל שובע (יתכן שפירוש זה אף דורש את המילה "אחו" מלשון 'אחווה').

בְּאַחוּ. אונקלוס תרגם 'באחוא', כלומר בצותא, יחדיו. רש"י אינו מפרש כך כי לא נאמר אחווה אלא "אחו". רש"י מבאר ש"אחו" הוא מקום של מים וצמחיה, כמו ביצה. ראייה לפירושו הוא מביא מפסוק באיוב, שם בלדד השוחי טוען כלפי איוב שלכל תוצאה יש סיבה: "היגָּה גָּמָא בְּלֵא בְּצָה, יִשְׁגָּה אַחוּ בְּלֵי מִים" - היתכן שהגומא יגדל אם הוא אינו נמצא במקום לח כמו ביצה, האם תיתכן ביצה בלא מים? משמע מכאן ש"אחו" אינו לשון אחווה אלא שם נרדף לביצה.

🌀 עיון 🌀

יְפוֹת מְרֹאָה. אגב הדברים אנו לומדים מדברי רש"י יסוד מוסרי חשוב: לא העושר הוא החשוב אלא הרגשת העושר, וכעין מה שאמרו חכמינו ז"ל (אבות פ"ד מ"א): "איזהו עשיר השמח בחלקו".

אונקלוס

ג וְהָיָה שִׁבְעַת פְּרוֹת אַחֲרוֹת
 אַחֲרֵינָן סְלִיקָא
 בְּתַרְיֵהוּן מִן נְהָרָא בִישׁוֹן
 לְמַחְזֵי וְחִסְיָן בְּסַר,
 וְקָמָא לְקַבְּלֵהוּן
 דְּתוֹרְתָא עַל פִּיף נְהָרָא.
 ד וְאִכְלָא תוֹרְתָא דְּבִישׁוֹן
 לְמַחְזֵי וְחִסְיָן בְּסַר יֵת
 שִׁבְעַת תוֹרְתָא דְּשַׁפְּיָן
 לְמַחְזֵי וּפְטִימְתָא,
 וְאַתְעַר פְּרַעָה.

ג וְהָיָה שִׁבְעַת פְּרוֹת אַחֲרוֹת
 עֲלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הַיָּאֵר רְעוֹת
 מֵרְאָה וְדִקּוֹת בְּשָׂר וְתַעֲמִדְנָה
 אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל-שֵׁפֶת הַיָּאֵר:
 ד וְתֹאכְלֵנָה הַפְּרוֹת רְעוֹת
 הַמֵּרְאָה וְדִקְתָּ הַבְּשָׂר אֶת
 שִׁבְעַת הַפְּרוֹת יִפֹּת הַמֵּרְאָה
 וְהִבְרִיאת וַיִּקַּץ פְּרַעָה:

🌀 רש"י 🌀

(ג) וְדִקְתָּ הַבְּשָׂר. טינבי"ש [ודקות] בלע"ז, לשון דק:
 (ד) וְתֹאכְלֵנָה. סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב:

🌀 ביאור 🌀

וְדִקְתָּ הַבְּשָׂר. המילה בצרפתית
 עתיקה שמביא רש"י דומה למילה
 tenu בצרפתית של היום, שפירושה
 דק. מילה זו מבטאת משהו דק ביותר,
 שקיומו אינו בטוח מפאת דקותו.
 וְתֹאכְלֵנָה. לכאורה, אם החלום
 רוצה לומר שתהיינה 7 שנות שבע
 ואחריהן 7 שנות רעב, אפשר היה
 להסתפק במראה של 7 פרות טובות
 ואחריהן מראה של 7 פרות רעות. מדוע
 צריך לומר שהפרות הרעות אוכלות את
 הפרות הטובות? אלא ודאי פעולה זו
 באה לומר שהשבע יישכח מרוב צער
 הרעב, וכפי שציין יוסף להלן בפתרון
 החלום (פסוק ל): "וקמו שבע שני רעב
 אחריהן ונשכח כל השבע בארץ
 מצרים", וכתב רש"י שם: 'ונשכח כל
 השבע - הוא פתרון הבליעה'.

אונקלוס

ה וְדַמוֹךְ וַחֲלָם תַּנְנִינֹת,
וְהָא שְׁבַע שְׁבָלִין סְלָקוּ
בְּקַנְיָא חַד פְּטִימָן וְטַבָּן. ו
וְהָא שְׁבַע שְׁבָלִין לָקִין
וְשָׁקִיפֵן קְדוּם, צְמָחוּ
בְּתַרְיָהוֹן

ה וַיִּשְׁחַן וַיַּחֲלֵם שְׁנֵי תַּנְנִינֹת וְהִנֵּה ו
שְׁבַע שְׁבָלִים עֹלֹת בְּקַנְיָה
אֶחָד בְּרִיאֹת וְטַבֹּת: וְהִנֵּה
שְׁבַע שְׁבָלִים דְּקוֹת וְשְׂדוּפֹת
קְדִים צְמָחוּת אַחֲרֵיהֶן:

רש"י

(ה) בְּקַנְיָה אֶחָד. טודי"ל [צינור, גבעול] בלע"ז:

בְּרִיאֹת. שייני"ש [בריאות] בלע"ז:

(ו) וְשְׂדוּפֹת. השלידי"ש [שרופות, מיובשות, שזופות] בלע"ז, 'שקיפן קדום',
חבוטות, לשון משקוף, החבוט תמיד על ידי הדלת המכה עליו: קְדִים.
רוח מזרחית שקורין ביש"א [רוח חזקה, קרה ויבשה]:

ביאור

פירוש רש"י: "שדופות" הוא עניין
של יבוש ושריפה, והוא נגרם על ידי
רוח מזרחית יבשה. השבלים היו יבשות
ושרופות בגלל רוח מזרחית.

פירוש אונקלוס: "שדופות" הוא
לשון חביטה, ובארמית הוא שורש
שק"פ, כמו משקוף הנחבט מהדלת.
השבלים היו חבוטות כתוצאה מרוח
הקדים החזקה.

המילה ביש"א בצרפתית עתיקה
שמביא רש"י דומה למילה *bise*
בצרפתית של היום שהיא רוח חזקה.

בְּקַנְיָה אֶחָד. שבע השבלים עלו
בגבעול אחד.

בְּרִיאֹת. המילה בצרפתית עתיקה
שמביא רש"י דומה למילה *saine*
בצרפתית של ימינו, במשמעות בריאות
ללא מחלה. השבלים היו בריאות, ולא
היה בהן שום מחלה או פגם.

וְשְׂדוּפֹת קְדִים. נראה שרש"י
מפרש את הביטוי "שדופות קדים"
בשני פירושים, פירוש שלו ופירוש
אונקלוס.

אונקלוס
 וּבְלֵעָא שְׁבִלְיָא לְקִיתָא יֵת שְׁבַע שְׁבִלְיָא פְּטִימָתָא וּמְלִיתָא, וְאִתְעַר פְּרַעָה וְהָא חֲלָמָא.
 וְתַבְלַעְנָה הַשְּׁבִלִים הַדִּקּוֹת אֵת שְׁבַע הַשְּׁבִלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְלָאוֹת וַיִּקְץ פְּרַעָה וְהִנֵּה חֲלוּם:

🌀 רש"י 🌀

הַבְּרִיאוֹת. שׁוֹנֵי רִשׁׁי [בריאות] בלע"ז:

🌀 ביאור 🌀

הַבְּרִיאוֹת. גם כאן (כמו לעיל בפסוק ה) מתרגם רש"י מילה זו לצרפתית עתיקה: saine. יש דפוסים שהביאו מילה זרה זו רק בפסוק ה, יש דפוסים שהביאוהו רק כאן, אך ברוב הדפוסים הנפוצים תרגום זה מופיע בשני המקומות.

יש דפוסים שהביאו מילה זרה זו רק

🌀 עיון 🌀

הַבְּרִיאוֹת. כמה תמיהות עולות כאן.

ראשית, מדוע רש"י מתרגם מילה זו בשנית?

ושנית, מה שקשה יותר, מדוע לא התייחס רש"י למילה "בריאות" שהופיעה פעמיים בתיאור הפרות (בפסוק ב ובפסוק ד), ופירש אותה רק בתיאור השבלים? נראה לומר שבאמת משמעות המילה "בריאות" בחלום הראשון היא משמעות שונה, והיא נלמדת שם מן ההקשר. שבע הפרות הראשונות היו "בריאות בשר", כלומר הן היו שמנות והיה בהן הרבה בשר. כך היא המשמעות שם גם בהופעה השניה "יפות המראה והבריאות", כלומר השמנות.

בחלום השני המילה "בריאות" מופיעה בצירופים שונים. בפעם הראשונה השבלים הן "בריאות וטובות", ובפעם השניה השבלים הן "הבריאות והמלאות". כאן, בשתי ההופעות הללו, אי אפשר לפרש במשמעות 'שמנות', משום שמשמעות זאת כבר נמצאת במילים "טובות" ו"מלאות", ואין במילה "בריאות" תוספת משמעות על כך. משום כך רש"י מבין שמשמעות "בריאות" לעניין השבלים אינה במשמעות 'שמנות' אלא במשמעות 'שאיין בהן חולי', כלומר שאינן פגומות או לקויות.

אונקלוס

ח וְהָיָה בְּצַפְרָא וּמְטָרְפָא
רוּחִיָּה וּשְׁלַח וּקְרָא יְת
כָּל חֲרָשֵׁי מְצָרִים וְיֵת כָּל
חֲכִימָהָא, וְאַשְׁתַּעֲי פְרַעָה
לְהוֹן יְת חֲלָמִיָּה וְלִית
דְּפֶשֶׁר יִתְהוֹן לְפְרַעָה.

ח וְיִהְיֶה בְּבִקְרָ וְתַפְעֵם רוּחוֹ
וְיִשְׁלַח וְיִקְרָא אֶת־כָּל־
חֲרָטְמֵי מְצָרִים וְאֶת־כָּל־
חֲכָמִיָּה וְיִסְפֹּר פְּרַעָה לְהֵם
אֶת־חֲלָמוֹ וְאִין־פּוֹתֵר אֹתָם
לְפְרַעָה:

🌀 רש"י 🌀

וְהִנֵּה חֲלוֹם. והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים:

🌀 עיון (המשך) 🌀

רש"י תירגם זאת כאן, בחלום השבלים, בשתי ההופעות, על מנת להדגיש ששתי ההופעות הן במשמעות זו, וזאת בניגוד למשמעותן בחלום הראשון. בכך נטה רש"י מאחרי תרגומו של אונקלוס, שתרגם בכל ארבע ההופעות 'פטימן' או 'פטימתא'. בשתי ההופעות הראשונות שתק רש"י ומשמע שמודה לתרגום, אך בשתי ההופעות האחרונות נטה מעליו, ועל כן טרח לכתוב זאת פעמיים.

🌀 ביאור 🌀

הראשון לחלום השני, ומדוע לא נאמר "והנה חלום" בסוף החלום הראשון? על כן מסביר רש"י שהביטוי "הנה חלום" כוונתו לומר שרק עתה התברר לפרעה שכל המראות שראה היו בחלום, ואין לכל מה שראה הסבר הגיוני, ועל כן הוא הוצרך עתה לפותרים שיפענחו את משמעות החלום.

וְהִנֵּה חֲלוֹם. המילה "הנה" מציינת בדרך כלל משהו חדש הנמצא לפניך (וכפי שהופיעה כאן מתחילת הפרשה: "והנה מן היאור", "והנה מן היאור עולות שבע פרות", "והנה שבע פרות אחרות", "והנה שבע שבלים", "והנה שבע שבלים דקות"), ואילו כאן היא מופיעה לאחר שהעניין כבר הסתיים ואיננו! ועוד קשה, הרי פרעה חלם שתי חלומות, והקיץ משנתו בין החלום

🕊️ רש"י 🕊️

(ח) וְתַפְעֵם רוּחוֹ. 'ומטרפא רוחיה', מקשקשת בתוכו כפעמון. ובנבוכדנצר הוא אומר: "ותתפעם רוחו" (דניאל ב, א), לפי שהיו שם שתי פעימות: שכחת החלום והעלמת פתרונו (תנחומא ישן מקץ ד):

חֲרָטְמִי. הנחרים בטימי מתים, ששואלים בעצמות. טימי, הן עצמות בלשון ארמי, ובמשנה: "בית שהוא מלא טמיא", מלא עצמות (ראה פירוש רב האי לאהלות פי"ז מ"ג, וראה רש"י ברכות נט ע"א ושבת קנב ע"ב ד"ה אובא טמיא):

🕊️ ביאור 🕊️

מסביר המדרש שלשון התפעל יש בו משמעות של פועל יוצא, פעיל, לעומת לשון נפעל שהוא סביל. אצל פרעה רוחו נפעמה על עניין אחד, שלא הבין את משמעות החלום, ואילו אצל נבוכדנצר רוחו התפעמה גם על שכחת החלום עצמו, וניסה לייגע עצמו לזכור ולא הצליח.

חֲרָטְמִי. המילה "חרטומים" היא צירוף של שתי מילים: 'נחרים' ו'טימי'. 'טימי' היינו עצמות בלשון ארמית.

משמעות המילה 'נחרים' ברש"י אינה ברורה. יש שפירשו לשון חימום, שמחממים העצמות, או לשון גירוי, שמתגרים בעצמות לשאול בהן, או לשון נחיריים, ששמים העצמות בנחיריהם, או לשון צעקה, שצועקים עד שגרונם ניחר.

וְתַפְעֵם רוּחוֹ. "ותפעם" לשון פעמון, ומה המשמעות של "ותפעם רוחו"? לכך נעזר רש"י בתרגום: 'ומטרפא רוחיה', שרוחו של פרעה נטרפה ונתערבבה, נעה וזעה הנה והנה, ולא היתה מיושבת עליו.

אנו עדים כאן לתופעה מעניינת. התרגום לא תירגם את המילה "ותפעם" באופן מילולי, אלא ביאר מייד את משמעות המילה על פי 'הנמשל'. רש"י הקפיד לבאר את השורש ממנו בא פועל זה, אך כדי להסביר את משמעותו נאלץ להיעזר בתרגום.

גם בספר דניאל מסופר על מלך שחלם חלומות, אך שם נאמר "ותתפעם רוחו". כאן נאמר "ותיפעם" בבניין נפעל, ושם נאמר "ותתפעם" בבניין התפעל. מהו פשר ההבדל בין שני הפסוקים?

אונקלוס

ט וּמְלִיל רַב שְׁקִי עִם
 פְּרָעָה לְמִימָר, יֵת סְדָחְנִי
 אֲנָא מְדַכַּר יוֹמָא דִּין. י
 פְּרָעָה רִגִּיזוּ עַל עֲבֹדוֹהִי,
 וַיְהִי יָתִי בְּמִטְרַת בֵּית
 רַב קְטוּלָיָא יָתִי וַיֵּת רַב
 גַּחְתּוּמִי.

ט וַיְדַבֵּר שָׂדֶה הַמְּשֻׁקִים אֶת־
 פְּרָעָה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאִי אֲנִי
 מְזַכֵּיר הַיּוֹם: פְּרָעָה קָצַף עַל־
 עַבְדָּיו וַיִּהְיֶן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית
 שָׂדֶה הַטְּבָחִים אֹתִי וְאֵת שָׂדֶה
 הָאֲפִים:

🌀 רש"י 🌀

וַאֲיֵן־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפְרָעָה. פותרים היו אותם אבל לא לפרעה, שלא היה קולן נכנס באזניו, ולא היה לו קורת רוח בפתרוןם, שהיו אומרים: שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר (בראשית רבה פפ"ט, ו):

🌀 ביאור 🌀

וַאֲיֵן־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפְרָעָה. המילה פתרונות אפשריים לחלומותיו, אך הוא "לפרעה" לכאורה מיותרת, על כן לא קיבל אותם משום שלא נתיישבו על מסביר רש"י שהוצעו לפני פרעה כמה דעתו.

🌀 עיון 🌀

וַאֲיֵן־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפְרָעָה. אנו למדים מכאן על עניינו המיוחד של החלום. מסתבר שיש כוח ביד החולם לפתור בעצמו את החלום, ויש לו תחושה מסויימת מה משמעות החלום. זאת משום שהחלום הוא למעשה העברת מסר אישי ומיוחד אל החולם, ויש לו את הכלים לקלוט את המסר והפתרון הנמצא בתוכו, אך לעיתים הוא לא מסוגל להגיע אל ההסבר המדוייק בכוחות עצמו. אמנם כאשר הוא שומע הצעות לפתרון הוא מרגיש בעצמו האם הפתרון המוצע לו הוא נכון או לא.

אונקלוס

י"א וְחַלְמָנָא חֲלָמָא
 בְּלִילָיָא חַד אָנָא וְהוּא,
 גְּבַר פְּפִשְׁרֵן חֲלָמְיָה
 חֲלָמָנָא. י"ב וְתַמֵּן עֲמָנָא
 עוֹלִים עֲבָדַי עֲבָדָא
 לְרַב קְטוּלָיָא
 וְאַשְׁתַּעֲיֵנָא לִיהַּ וּפִשְׁר
 לָנָא יַת חֲלָמָנָא, גְּבַר
 פְּחֲלָמְיָה, פִּשְׁר.

י"א וְנַחֲלָמָה חֲלוֹם בְּלִילָהּ אֶחָד
 אֲנִי וְהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלָמוֹ
 חֲלָמָנוּ: י"ב וְשֵׁם אֶתְנוּ נְעַר
 עֲבָרֵי עֶבֶד לְשֵׁר הַטְּבָחִים
 וְנִסְפָּר-לוֹ וַיִּפְתָּר-לָנוּ אֶת-
 חֲלָמֹתֵינוּ אִישׁ כְּחֲלָמוֹ פִּתְרָ:

רש"י

(י"א) אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלָמוֹ. חֲלוֹם הֲרָאוּ לִפְתָרוֹן שֶׁנִּפְתַּר לוֹ וְדוּמָה לוֹ:
 (י"ב) נְעַר עֲבָרֵי עֶבֶד. אֲרוּרִים הֲרָשָׁעִים שֶׁאֵין טוֹבָתָם שְׁלָמָה. מְזַכְּרוֹ בְּלִשׁוֹן
 בְּזוּיֹן: נְעַר. שׁוֹטָה וְאֵין רָאוּי לְגְדוּלָה: עֲבָרֵי. אֶפִּילוֹ לְשׁוֹנְנוֹ אֵינוֹ מְכִיר:
 עֶבֶד. וְכַתּוּב בְּנִימוּסֵי מִצְרַיִם שֶׁאֵין עֶבֶד מוֹלֵךְ וְלֹא לּוֹבֵשׁ בְּגָדֵי שְׂרָיִם
 (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פ"ט, ז):

ביאור

אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלָמוֹ. וְלֵהֲלֵן בְּפִסּוּק
 הַבֵּא נֹאמֵר "אִישׁ כְּחֲלוֹמוֹ פִּתְרָ", כְּלוֹמֵר
 יֵשׁ דְּמִיּוֹן וְהַתְּנֵאמָה מְלֵאָה בֵּין הַחֲלוֹם
 לִפְתָרוֹן. הַחֲלוֹם רָאוּי לִפְתָרוֹן הַזֶּה בְּדִיּוֹק,
 וְהַפְתָרוֹן מֵתֵאֵם לְחֲלוֹם בְּדִיּוֹק.
 יֵשׁנָם כָּל מִינֵי חֲלוֹמוֹת, וְרוֹב
 הַחֲלוֹמוֹת הֵם חֲלוֹמוֹת שׁוּוֹא שֶׁאֵין לָהֶם
 כָּלל מִשְׁמַעוֹת. אֹמֵר שֶׁר הַמְשַׁקִּים
 שֶׁגַּם הוּא וְגַם שֶׁר הָאוֹפִים יִדְעוּ
 שֶׁהַחֲלוֹמוֹת שֶׁלָּהֶם הֵם בְּעֵלֵי מִשְׁמַעוֹת,
 וְרֵאוּיִים לִפְתָרוֹן אֲמִיתִי בְּעַל מִשְׁמַעוֹת
 הַנּוֹגַעַת אֲלֵיהֶם אִישִׁית. וְעֵיין לְעֵיל סוּף

פִּרְשַׁת וַיֵּשֶׁב (מ, ה) וְמָה שֶׁכְּתַבְנוּ שֶׁם.
 נְעַר עֲבָרֵי עֶבֶד. אֶלְמֵלֵא דְבָרֵינוּ
 הַמֵּאִירִים שֶׁל רִש"י הֵייוּ מְבִינִים שֶׁשֶׁר
 הַמְשַׁקִּים מֵתֵאֵר אֶת הַמַּעֲשֵׂה כְּפִי
 שֶׁהִיָּה, וּמֵתֵאֵר אֶת פִּרְטֵיו שֶׁל אוֹתוֹ
 אֲסִיר הַיּוֹדֵעַ לִפְתּוֹר חֲלוֹמוֹת עַל מִנַּת
 שִׁיּוּכְלוֹ לְזַהוּת וְלִמְצוּא אוֹתוֹ בְּבֵית
 הַסּוּהָר. אֶךְ אוֹזְנֵי הַרְגִישוֹת שֶׁל רִש"י
 שׁוֹמַעוֹת כִּאֵן תִּיאוֹר שִׁישׁ בּוֹ בִּיזוּי, וְכָל
 מִטְרַתּוֹ הֵיא לְזַלְזַל בִּיוֹסָף. אֶפִּילוֹ בְּשַׁעַה
 שֶׁשֶׁר הַמְשַׁקִּים עוֹזֵר לְיוֹסֵף וּמִסְפָּר אֶת

🌀 רש"י 🌀

איש כחלמו. לפי החלום וקרוב לענינו:

🌀 ביאור (המשך) 🌀

הצלחתו אין הוא עושה זאת מרצונו הטוב, והשנאה הכבושה בו כלפי יוסף מתפרצת ממנו. יוסף כאיש האחראי על כל האסירים מטעם שר בית הסוהר. אלא ודאי יש כאן לשון זלזול וביזוי.

שר המשקים מכנה את יוסף בשלושה תוארי גנאי: א) נער. ב) עברי. ג) עבד.

נַעַר - הנה כבר בתיאור הראשון נכשל שר המשקים בלשונו, שהרי המילה "נער" אינה מדוייקת. יוסף היה "נער" כשהיה בן 17 שנה (לעיל לז, ב), ואילו עתה הוא כבר בן 30 (ראה להלן פסוק מו), והואיל והמעשה עליו מספר שר המשקים אירע בדיוק לפני שנתיים ימים, אם כן היה אז יוסף בן 28 שנה - איש ולא נער! היה נכון יותר לתאר את

יוסף כאיש האחראי על כל האסירים מטעם שר בית הסוהר. אלא ודאי יש כאן לשון זלזול וביזוי.

עֶבְרִי - הוא לא משלנו, הוא בן לעם אחר, הוא אפילו אינו דובר מצרית.

עֶבֶד - לפני שהגיע אל בית הסוהר הוא שימש כעבד, וממילא גם אם ייצא משם הוא לעולם יהיה שייך למעמד נמוך זה, ולפי החוק לא יוכל לעלות לגדולה ולמשול.

אִישׁ כַּחֲלָמוֹ. כלומר, יוסף פתר לכל אחד מאיתנו פתרון המתאים לחלום, ומייד הרגשנו כי הדברים מתאימים (וראה מה שכתבנו לעיל פסוק יא).

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

נַעַר עֶבְרִי עֶבֶד. פירושו של רש"י מקבל חיזוק מלשון הפסוק בסוף פרשת וישב (מ, כג): "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו", רוצה לומר, התורה כבר העידה על שר המשקים שהוא איש כפוי טובה.

אך לכאורה יש לשאול, אם כך הם פני הדברים ושר המשקים כלל אינו רוצה בטובתו של יוסף, מדוע אם כן הוא פתח את הפה והזכיר את יוסף, ואף עשה זאת תוך סיכון מסוים של הזכרת חטאיו הישנים?

אמנם נראה שעשה זאת רק משיקולים אישיים, וקיווה שאם יוסף אכן יצליח לעזור למלך לפתור את חלומותיו יזכה אף הוא בשכר כלשהו.

אונקלוס

» וְהָיָה כַּמָּא דְפִשְׁדָּא לְנָא
 » וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַרְלָנוּ בְּן הָיָה
 בֵּין הָוּה, יְתִי אֲתִיב עַל
 אֲתִי הַשִּׁיב עַל-פְּנֵי וְאֲתוּ תְלָה:
 שְׁמוּשֵׁי וַיְתִיב עַל־ב.

❧ רש"י ❧

(ג) הַשִּׁיב עַל-פְּנֵי. פרעה הנזכר למעלה, כמו שאמר "פרעה קצף על עבדיו" (לעיל פסוק י), הרי מקרא קצר לשון, ולא פירש מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב, מי שבידו להשיב, והוא פרעה, וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר:

❧ ביאור ❧

הַשִּׁיב עַל-פְּנֵי. 'לא פירש מי השיב' של הפסוק), ומשום כך המקרא קיצר - המשפט חסר נושא. אמנם הקורא בלשונו והשמיט את הנושא. תופעה זו מבין מייד שהכוונה היא לפרעה - 'מי שבידו להשיב', ובוודאי אין הכוונה ליוסף (שהוא הנושא בחלקו הראשון קצר'.

❧ עיון ❧

הַשִּׁיב עַל-פְּנֵי. אמנם מצאנו בהרבה מקומות 'מקרא קצר', אך כמובן אין זה בכל המקומות, ובמקומות רבים המקרא מקפיד לציין את כל המילים על אף שניתן היה לוותר על חלק מהן בסגנון 'מקרא קצר'. משום כך אל לנו להסתפק בהסבר הלשוני 'מקרא קצר' אלא עלינו להבין בכל מקום מדוע המקרא בחר כאן לקצר בלשונו. אף כאן צריכים אנו להבין מדוע התורה 'העלימה' את פרעה, הנושא של המשפט. יתכן שיש בזה רמז לכך שאמנם באופן מעשי היה זה פרעה שהשיב את שר המשקים על כנו, אך אין כל ספק כי את כל המהלך מנוהל ומסובב על ידי הקב"ה. המקרא מעלים כאן את שמו של פרעה כדי ללמד שרק למראית עין נראה שהוא המשיב והוא אשר מקבל את ההחלטות.

אונקלוס

יד וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא יָת
 יוֹסֵף וְאֶרְהֶטוּהִי מִן בַּיִת
 אֲסִירִי, וְסִפֵּר וְשָׁנֵי
 בְּסוּתֵיהָ וְעָאֵל לֹת
 פְּרָעָה.
 פְּרָעָה: שְׁנֵי

🌀 רש"י 🌀

(יד) מִן-הַבּוֹר. מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא, וכן כל בור שבמקרא לשון גומא הוא, ואף אם אין בו מים קרוי בור, פוש"א [חפירה] בלע"ז:

וַיִּגְלַח. מפני כבוד המלכות (בראשית רבה פפ"ט, ט):

🌀 ביאור 🌀

המילה fosse בצרפתית עתיקה	מִן-הַבּוֹר. "בור" הוא כינוי לבית
דומה לצרפתית בת ימינו, ומשמעותה	הסוהר, שכן היה דרכם להושיב
חפירה שאין בה מים, לעומת המילה	האסירים בבור עמוק. רש"י מדגיש
puits, שהיא חפירה שיש בה מים.	שהמילה "בור" אינה מיוחדת דווקא
וַיִּגְלַח. לא גילחו את יוסף מתוך	לבור שיש בו מים, אלא זו מילה כללית
אהבה אלא עשו זאת לכבודו של מלך.	לכל חלל שנחפר באדמה.

🌀 עיון 🌀

מִן-הַבּוֹר. התורה קוראת כאן לבית הסוהר בכינוי "בור" כדי להדגיש את המהפך הגדול שעבר על יוסף בן רגע, איך מן הבור העמוק יצא למלוך - מבירא עמיקתא לאיגרא רמא.

וַיִּגְלַח. הנה מצבו של יוסף השתפר עוד לפני שפתח את פיו.

אונקלוס

טו וַיֹּאמֶר פִּרְעֹה לְיוֹסֵף
 חֲלֹמָא חֲלֵמִית וּפְשִׁר
 לִית לִיה, וַאֲנָא שְׁמַעִית
 עֲלֶךְ לְמִימֵר דְּאֵת שְׁמַע
 חֲלֹמָא וּמְפַשֵּׁר לִיה. טז
 וַאֲתִיב יוֹסֵף ית פִּרְעֹה
 לְמִימֵר לָא מִן חֲכַמְתִּי,
 אֱלֹהִין מִן קָדָם יִיתַתֵּב
 שְׁלָמָא דְפִרְעֹה.

טו וַיֹּאמֶר פִּרְעֹה אֶל-יוֹסֵף חֲלוֹם
 חֲלֹמְתִי וּפְתַר אֵין אֲתוּ וַאֲנִי
 שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע
 חֲלוֹם לְפִתֹר אֲתוּ: טז וַיַּעַן יוֹסֵף
 אֶת-פִּרְעֹה לֵאמֹר בְּלַעֲדִי
 אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת-שְׁלוֹם
 פִּרְעֹה:

☞ רש"י ☞

(טו) תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפִתֹר אֲתוּ. תאזין ותבין חלום לפתור אותו: תִּשְׁמַע. לשון הבנה והאזנה, כמו "שומע יוסף" (להלן מב, כג), "אשר לא תשמע לשונו" (דברים כח, מט), אינטינדר"א ולהבין בלע"ז:
 (טז) בְּלַעֲדִי. אין החכמה משלי אלא אלהים יענה, יתן ענייה בפי לשלום פִּרְעֹה:

☞ ביאור ☞

ש"ע שתי משמעויות. לשורש שמ"ע במשמעות הבנה: "זהם לא ידעו כי שומע יוסף" - האחים דיברו ביניהם בלשון הקודש בנוכחותו של יוסף ולא ידעו שהוא מבין את דבריהם. בפסוק זה ודאי יש לפרש "שומע" במשמעות הבנה, שהרי הוא ודאי שמע באוזן.
 "גוי אשר לא תשמע לשונו" - בפרשת הקלות מודיע משה לישראל שהם עתידים להיכבש על ידי עם זר אשר שפתו לא תהיה מובנת להם. שמיעה במשמעות הבנה.
 שמ"ע שתי משמעויות. שמיעה טבעית על ידי האוזן, ושמיעה שכלית משמעותה הבנה. כאן משמעות השמיעה היא דווקא עניין הבנה עמוקה, שהרי כל אחד יכול לשמוע את תיאור החלום אבל לא כל אחד יכול להבין את משמעותו. המילה entendre בצרפתית עתיקה דומה למילה בצרפתית בת זמננו, וגם לה יש משמעות כפולה של שמיעה והבנה.
 רש"י מביא שתי ראיות לשורש

אונקלוס

י" ומליל פְּרָעָה עִם יוֹסֵף,
 בְּחִלְמֵי הָאֲנָא קָאִים עַל
 בְּיַף נְהָרָא. י" וְהָא מִן
 נְהָרָא סִלְקִין שְׁבַע תּוֹרִין
 פְּטִימִין בְּסַר וְשִׁפְרִין
 לְמַחְזִי, וְרַעֲיִין בְּאַחֻוּא.

י" וַיִּדְבֶּר פְּרָעָה אֶל-יוֹסֵף
 בְּחִלְמֵי הַנְּגִי עֵמֶד עַל-שֵׁפֶת
 הַיַּאֲרִ: י" וְהִנֵּה מִן-הַיַּאֲרִ עֹלֹת
 שְׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאֹת בְּשָׂר
 וַיִּפֹּת תַּאֲרִ וְתַרְעִינָה בְּאַחֻוּ:

❧ ביאור (על עמוד קודם) ❧

בלְעָדִי. ודאי שיוסף הוא פותר את החלום, והוא המדבר ולא אדם אחר, ומה כוונתו במילה "בלעדי"? אומר רש"י: ודאי שיוסף הוא המדבר, אלא יוסף מסביר שהאמצעים בהם הוא מגיע לפתרון החלום אינם ממנו, אלא

כל היכולת והכשרון לעשות זאת הכל הוא מאת ה' יתברך. החכמה אינה שלי, את היכולת שלי אני מקבל מה', וכל אשר אדבר אליך בעניין זה הוא מאת ה'.

❧ עיון (על עמוד קודם) ❧

בלְעָדִי. אנו רואים כאן את גדלות רוחו של יוסף, איך גם בשעה שסוף סוף מתייחסים אליו בכבוד הוא ממשיך להשפיל את עצמו, ומלמד אותנו שיעור בענווה. כל מה שיש לאדם, לא רק הרכוש והכבוד אלא אפילו כל הכשרונות - הכל מאיתו יתברך הוא, ואין לו לאדם להתגאות על כלום.

בפסוק זה אנו רואים הוכחה לפירוש רש"י לעיל לט, ג: "וירא אדוניו כי ה' אתו - שם שמים שגור בפיו". יוסף אינו מחזיק טובה לעצמו אלא אומר כל הזמן שהכל מאת ה'.

אונקלוס

יט וְהָיָה שִׁבְעַת פְּרוֹת אַחֲרוֹת
 עֲלוֹת אַחֲרֵיהֶן דְּלוֹת וְרַעוֹת
 תֵּאֵר מְאֹד וְרַקוֹת בְּשָׂר לֹא-
 רָאִיתִי כַהֲנָה בְּכָל-אֲרֶץ
 מִצְרַיִם לְרַע: כ וְתֵאֵלְלָנָה
 הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעוֹת אֵת
 שִׁבְעַת הַפְּרוֹת הַרְאֵשְׁנוֹת
 הַבְּרִיאֹת: כא וְתִבְאֵנָה אֶל-
 קַרְפְּנָה וְלֹא נֹדַע כִּי-בָאוּ אֶל-
 קַרְפְּנָה וּמְרֵאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר
 בְּתַחֲלָה וְאִיקוּן:
 יט וְהָיָה שִׁבְעַת תּוֹרָן
 אַחֲרֵינָן סְלִיקָא
 בְּתַרְיֵהוּן חֲסִיכָן וּבִישָׁן
 לְמַחֲזִי לְחֻדָּא וְחֲסִינָן
 בְּסַר, לָא חֲזִיתִי
 דְכּוֹתֵהוּן בְּכָל אֲרַעָא
 דְּמִצְרַיִם לְבִישׁוֹ. כ
 וְאֵבְלָא תּוֹרְתָא
 חֲסִיכְתָּא וּבִישְׁתָּא, ית
 שִׁבְעַת תּוֹרְתָא קְדַמִּיתָא
 פְּטִימְתָּא. כא וְעֵאֲלָא
 לְמַעֲיָהוּן וְלֹא אֲתִידַע
 אֲרִי עֵאֲלָא לְמַעֲיָהוּן
 וּמְחִזִּיָהוּן בִּישׁ בְּד
 בְּקַדְמִיתָא, וְאַתְעֵרִית.

רש"י

(יט) דְּלוֹת. כחושות, כמו: "מדוע אתה ככה דל" (שמואל ב' יג, ד), דאמנון:
 וְרַקוֹת בְּשָׂר. כל לשון "רקות" שבמקרא חסרי בשר, ובלע"ז בלושי"ש
 [מחוסרות]:

ביאור

דְּלוֹת. "דל" פירושו עני, אביון. וחלוש.
 בהרחבת המושג ניתן להשתמש בו על
 כל עניין חסר וחלש, וכן על השבלים
 חסרון.
 הכחושות, או על אדם שנראה רזה

אונקלוס

כב וַחֲזִיתָ בְּחִלְמֵי וְהָנָהּ וְהָא
 שֶׁבַע שְׁבָלִין סֶלְקִין בְּקִנְיָא
 חַד מִלִּין וְטָבֵן. כג וְהָא
 שֶׁבַע שְׁבָלִין נֶצֶן לִקְיִן
 שְׁקִיפִין קְדוּסִים, צְמִחִין
 בְּתַרְיָהוֹן. כד וּבִלְעָא
 שְׁבָלִיָא לִקְיָתָא יָת שֶׁבַע
 שְׁבָלִיָא טָבְתָא, וְאִמְרִית
 לְחַרְשִׁיָא וְלִית דְּמַחְוֵי לִי.
 כה וְאִמְרִי יוֹסֵף לְפָרְעָה
 חֲלֵמָא דְּפָרְעָה חַד הוּא,
 יָת דִּי עֲתִיד לְמַעַבְדַּ חַוִּי
 לְפָרְעָה.

כב וַאֲרָא בְּחִלְמֵי וְהָנָהּ וְשֶׁבַע
 שְׁבָלִים עֵלֶת בְּקִנְיָא אֶחָד
 מִלְּאֵת וְטָבוֹת: כג וְהָנָהּ שֶׁבַע
 שְׁבָלִים צְנֻמוֹת דְּקוֹת שְׁדָפוֹת
 קְדוּסִים צְמִחוֹת אַחֲרֵיהֶם: כד
 וְתַבְלַעֵן הַשְּׁבָלִים הַדִּקְוֹת אֶת
 שֶׁבַע הַשְּׁבָלִים הַטָּבוֹת וְאִמְרִי
 אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאִין מַגִּיד לִי:
 כה וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פָּרְעָה
 חֲלוֹם פָּרְעָה אֶחָד הוּא אֶת
 אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֲשָׂה הַגִּיד
 לְפָרְעָה:

רש"י

(כג) צְנֻמוֹת. 'צונמא' בלשון ארמי סלע, הרי הן כעץ בלי לחלוח, וקשות
 בסלע, ותרגומו 'נצן לקין', נצן, אין בהן אלא הנץ לפי שנתרוקנו מן
 הזרע:

ביאור

צְנֻמוֹת. הזרע בתוך החיטה הוא
 סמל החיים. בשבלים הללו לא היה זרע,
 ומקום הזרע שבהן - 'הנץ' - היה ריק.
 מכאן התרגום 'נצן לקין', כלומר שהנץ
 שלהן היה לקוי, והיה חסר מחיותו.

"צנמוות" היינו יבשות וקשות, כמו
 סלע שהוא יבש וקשה. אין זה פירוש
 אחר, אלא זוהי גם משמעות תרגום
 אונקלוס.

אונקלוס

כו שְׁבַע הַזֹּרְתָא טְבַתָּא שְׁבַע שְׁנַיָּא אֲנִין וְשְׁבַע שְׁבַלִּיא טְבַתָּא שְׁבַע שְׁנַיָּא אֲנִין, חֶלְמָא חַד הוּא.

כו שְׁבַע פְּרַת הַטְּבַת שְׁבַע שְׁנַיָּא הִנָּה וְשְׁבַע הַשְּׁבַלִּים הַטְּבַת שְׁבַע שְׁנַיָּא הִנָּה חֶלְמוֹס אֶחָד הוּא:

רש"י

(כו) שְׁבַע שְׁנַיָּא, שְׁבַע שְׁנַיָּא. כולן אינן אלא שבע, ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן, כמו שפירש לו בסוף (בפסוק לב) "ועל השנות החלום" וגו'. בשבע שנים הטובות נאמר "הגיד לפרעה" (פסוק כה), לפי שהיה סמוך, ובשבע שני רעב נאמר "הראה את פרעה" (פסוק כח), לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה:

ביאור

שְׁבַע שְׁנַיָּא, שְׁבַע שְׁנַיָּא. פרעה חלם שני חלומות שונים: בראשון חלם על 7 פרות רעות שאוכלות 7 פרות טובות, ובשני חלם על 7 שבליים רעות שבולעות 7 שבליים טובות. יוסף מסביר שישבע הפרות הטובות הן שבע שנים, וישבע השבליים הטובות אף הן שבע שנים, אך אין כאן 14 שנים טובות אלא שני החלומות הם למעשה "חלום אחד הוא". משום כך הפתרון הוא שמדובר בשבע שנים טובות של שובע, שאחריהן תבואנה שבע שנים רעות של רעב כבד.

אך אם מדובר בחלום אחד מדוע נשנה החלום פעמיים, פעם בפרות ופעם בשבליים? על כך יענה יוסף עצמו

להלן (פסוק כב): "ועל הישנות החלום אל פרעה פעמיים - כי נכון הדבר מעם הא-להים וממהר הא-להים לעשותו", כלומר, שנות השבע לא יתעכבו אלא יחלו מייד.

רש"י נזקק להסביר קושי נוסף העולה מן הפסוקים. בתחילת דבריו אומר יוסף: "את אשר הא-להים עושה הגיד לפרעה" (פסוק כה), ובהמשך אומר: "אשר הא-להים עושה הראה את פרעה" (פסוק כח). מה פשר השינוי? מדוע כאן "הגיד" וכאן "הראה", הלא כל הדברים נראו בחלום באותו האופן?

מסביר רש"י שהדיבור הראשון מתייחס לפתרון לעניין שבע השנים הטובות המוזכר בפסוק כו, והדיבור

אונקלוס

כז וְשִׁבְעַת הַזֹּרְתָא
 חֲסִיכְתָא וּבִישְׁתָא
 דְּסִלְיָא בְּתַרְיָהוּן שִׁבְעַת
 שְׁנֵי אֲנִין וְשִׁבְעַת שְׁבָלִיא
 לְקִיָּתָא דְּשִׁקִּיפִין קָדוּם,
 יְהוּיִן שִׁבְעַת שְׁנֵי בְּפָנָא.

כז וְשִׁבְעַת הַפְּרוֹת הַרְקוֹת
 וְהַרְעֵת הָעֵלֶת אַחֲרֵיהֶן שִׁבְעַת
 שְׁנֵים הֵנָּה וְשִׁבְעַת הַשְּׁבָלִים
 הַרְקוֹת שְׂדֵפוֹת הַקָּדִים יְהוּיִן
 שִׁבְעַת שְׁנֵי רַעֲבִים:

❧ ביאור (המשך) ❧

השני מתייחס לפתרון לעניין שבע ואילו שבע שנות הרעב יגיעו רק לאחר השנים הרעות המוזכר בפסוק כז. שבע שבע שנים ולכן כלפיהם שייך יותר השנים הטובות יחלו מייד, ולכן כלפיהם לשון "הראה", שהוא עניין של חזון שייך לשון "הגיד", שהוא עניין עכשוי, ונבואה.

❧ עיון (על עמוד קודם) ❧

שִׁבְעַת שְׁנֵים, שִׁבְעַת שְׁנֵים. גם לאחר הסברו של יוסף, עדיין לא ברור מדוע החלום חוזר על עצמו בשתי גירסאות שונות, של פרות ושל שבלים. יכול היה אותו חלום בגירסא אחת לחזור פעמיים!?

כמו כן יש לשאול, הרי אנו יודעים (בדיעבד) שכל המטרה של שנות השובע והרעב היא כדי להוריד את בני ישראל למצרים, ואם כן מדוע חשוב לנו לדעת על החלומות ועל כל פרטיהם?

אלא וודאי שיש משמעות לחלום ויש בו חשיבות. הנה הנילוס הוא האל של המצרים, ובזכות מימיו המרובים שאינם כלים לעולם הוא מחיה את מצרים כולה. הם מושכים ממנו מים לכל מקום, ועל ידי כך צומחות השבלים המפיקות את המזון הנצרך לכל האוכלוסיה. הנילוס אינו מאפשר רק את החיים הבסיסיים הנצרכים אלא הוא גם מאפשר ליהנות מ'לוקסוס' - מאכילת בשר פרות. פרעה רואה תחילה כיצד נגמרת העשירות של מצרים, הפרות הטובות נאכלות, ולאחר מכן הוא רואה כיצד היא מאבדת גם את הדברים הנצרכים ביותר, השבלים הטובות נבלעות. חלום זה מנבא שהאימפריה המצרית הגדולה והחזקה תגיע לקיצה.

אונקלוס

כח הוא פִּתְגָמָא דְמַלְלִית עִם פְּרָעָה, דִּי עֵתִיד לְמַעַבְד אַחֲזִי יִת פְּרָעָה. כט הא שְׂבַע שְׁנֵיָא אֲתִין, סְבָעָא רַבָּא בְּכַל אַרְעָא דְמַצְרַיִם. ל ויקומן שְׂבַע שְׁנֵי בְּפִנְא בְּתַרְיָהוּן וְיִתְנַשִּׁי כָּל סְבָעָא בְּאַרְעָא דְמַצְרַיִם, וְיִשְׁיָצִי בְּפִנְא יִת עֲמָא דְאַרְעָא.

כח הוא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פְּרָעָה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֲשָׂה הָרְאָה אֶת־פְּרָעָה: כט הִנֵּה שְׂבַע שָׁנִים בָּאוֹת שְׂבַע גְּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: ל וְקָמוּ שְׂבַע שְׁנֵי רַעַב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשְּׂבַע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכָל־הָרַעַב אֶת־הָאֶרֶץ:

🌀 רש"י 🌀

(ל) וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשְּׂבַע. הוא פתרון הבליעה:

🌀 ביאור 🌀

וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשְּׂבַע. מדוע לא ראה פרעה בחלום רק את המראה של שבע פרות טובות ואחריהן באות שבע פרות רעות? מדוע היה צריך לראות גם את הבליעה של הפרות הטובות על ידי הפרות הרעות? את זאת מסביר יוסף

בפסוק זה. לא זו בלבד שיבואו שבע שנים רעות לאחר שבע שנים טובות, אלא שהטוב של שבע השנים יישכח במהרה על ידי הרוע של שבע השנים הרעות, ולא יישאר ממנו זכר.

🌀 עיון 🌀

וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשְּׂבַע. על פי דרכנו, החלום מנבא שמצרים החזקה תרד מגדולתה ולא תוסיף להיות מעצמה.

אונקלוס

לא ולא יתידע סבעא
 בארעא מן קדם פפנא
 ההוא דיהי פתר פין, ארי
 תקיף הוא לחדא. לב ועל
 דאתני חלמא לפרעה
 תרתין זמנין, ארי תקיז
 פתגמא מן קדם יי ומוחי
 יי למעבדיה

לא ולא יודע השבע בארץ
 מפני הרעב ההוא אחרי-כן
 כי-כבד הוא מאד: לב ועל
 השנות החלום אל-פרעה
 פעמים פי-נכון הדבר מעם
 האלהים וממהר האלהים
 לעשתו:

☞ רש"י ☞

(לא) ולא יודע השבע. הוא פתרון "ולא נודע כי באו אל קרבנה" (לעיל

פסוק כא):

(לב) נכון. מזומן:

☞ ביאור ☞

נכון. למילה נכון שתי משמעויות
 עיקריות במקרא: א) אמת, כמו: "והנה
 אמת נכון הדבר" (דברים יג, טו). מלשון
 כן, בסיס, יציבות. ב) לשון הכנה, מוכן
 ומזומן, כמו: "והיה נכון לבוקר" (שמות
 לד, ב); "והיו נכונים ליום השלישי" (שם
 יט, א).

כאן נראה מתוך ההקשר לפרש
 לשון הכנה וזימון. הגשמת החלום
 מוכנה ומזומנה ושנות השבע יחלו
 מייד.

ולא יודע השבע. כאשר יוסף
 התייצב לפני פרעה, חזר פרעה ותיאר
 בפניו את החלומות אותם ראה.
 בתיאורו של פרעה נוספו כמה פרטים
 שלא ראינו בתיאור החלומות בתחילת
 הפרשה. אחד הפרטים הוא: "ותבאנה
 אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה
 ומראיהן רע כאשר בתחילה". בפתרון
 החלום מתייחס יוסף לתוספת זו,
 ובפסוק זה מבאר את משמעותו.

אונקלוס

לג וְכַעַן יַחְזִי פְּרַעְה גְּבַר
 סְכַלְתָּן וְחַפִּים, וַיִּמְנִינִיה
 עַל אֶרְעָא דְּמַצְרַיִם. לד
 יַעֲבִיד פְּרַעְה וַיִּמְנִי
 מְהִימְנִין עַל אֶרְעָא,
 וַיִּזְרֹזֵן יַת אֶרְעָא
 דְּמַצְרַיִם בְּשַׁבַּע שָׁנִי
 סְבַעָא.

לג וְעַתָּה יֵרָא פְּרַעְה אִישׁ נְבוֹן
 וְחָכְם וַיִּשְׁיִתְהוּ עַל-אֶרֶץ
 מִצְרַיִם: לד יַעֲשֶׂה פְּרַעְה וַיִּפְקֹד
 פְּקָדִים עַל-הָאֶרֶץ וְחֲמִשׁ אֶת-
 אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשַׁבַּע שָׁנֵי
 הַשַּׁבָּע:

🌀 רש"י 🌀

(לד) וְחֲמִשׁ. בתרגומו 'זיזרזון', וכן "חמושים" (שמות יג, יח):

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

נכון. אפשר לראות במילה "נכון" גם משמעות רחבה יותר של 'אמת'. החלום אינו מתרגם חזון שאין לו מציאות עכשווית אלא הוא ביטוי של מה שהוא אמת במציאות. אותו היום כבר התחילה שנת השובע הראשונה, והחלום היה אמיתי ונכון.

🌀 ביאור 🌀

וְחֲמִשׁ. לכאורה מילה זו מקורה מהמספר חמש, ומשמעותה 'לחלק בחמש', אך אין לכך משמעות הגיונית לפי ההקשר³. משום כך נעזר רש"י בתרגום אונקלוס שהסביר המילה במשמעות 'זיון וצידוד'⁴. כלומר, יוסף מציע לפרעה לנצל את שנות השבע על

מנת לצייד את מצרים במזון, וכפי שמבאר בפסוקים הבאים. כראיה לפירוש זה מביא רש"י את הפסוק מפרשת בשלח, שם נאמר שבני ישראל יצאו "חמושים" ממצרים, וגם שם תירגם אונקלוס 'ומזרזין', וכן ביאר רש"י שם⁵.

³ יש שפירשו שהכוונה היא לתת חומש לפרעה, אבל גם משמעות זאת אינה נראית לפי ההקשר.

⁴ על פי 'פרשגן'.

⁵ רש"י מביא שם גם פירוש אחר.

אונקלוס

לה ויִכְנֹשׁוּן יֵת כָּל עֲבוֹד
 שְׁנֵיָא טַבְתָּא דְאֵתְּוּן
 אֵלִין, וַיִּצְרוּן עֲבוֹדָא
 תַּחְתּוֹת יַד מְהִימְנֵי פְרָעָה
 עֲבוֹדָא בְּקִרְוֵיא וַיִּטְרוּן.

לה וַיִּקְבְּעוּ אֶת־כָּל־אֹכֵל
 הַשָּׁנִים הַטְּבוֹת הַבָּאִתְּ הָאֱלֹהִים
 וַיִּצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פְּרָעָה
 אֹכֵל בְּעֵרִים וְשָׁמְרוּ:

🌀 רש"י 🌀

(לה) אֶת־כָּל־אֹכֵל. שם דבר הוא, לפיכך טעמו באל"ף ונקוד בפתח קטן (=סגול), ואוכל שהוא פועל, כגון "כי כל אוכל חלב" (ויקרא ז, כה), טעמו למטה בכ"ף ונקוד קמץ קטן (=ציריה):

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

וְחַמֵּשׁ. ההוראה המקורית של שורש זר"ז הוא לשון חגר, אזר, כלומר הכין עצמו לקראת המשימה המוטלת עליו. מכאן באה גם המשמעות של מהירות ונחיצות. לפי זה אפשר אולי להבין ש"חמש" כאן אכן משמעותו לחלק את המדינה לחלקים כדי לארגן את העבודה, והארגון הוא סוד הזריזות.

🌀 ביאור 🌀

פועל. משמעות המילה אֹכֵל היא מזון, דבר מאכל.	אֶת־כָּל־אֹכֵל. רש"י מסביר את ההבדל בין המילה אוכל במלעיל (= 'טעמו באל"ף') למילה אוכל במלרע (= 'טעמו למטה בכ"ף').
אוכל במלרע מנוקד כך: אוֹכֵל, והוא פועל. האדם אוֹכֵל, היינו הוא מבצע את פעולה האכילה.	אוכל במלעיל, כמו בפסוק כאן, מנוקד כך: אֹכֵל, והוא 'שם דבר' ואינו

אונקלוס

לו ויהי עבודא גניז
 לעמא דארעא לשבע
 שני פפנא דיהוין
 בארעא דמצרים, ולא
 ישתיעי עמא דארעא
 בכפנא.

לו והיה האכל לפקדון לארץ
 לשבע שני הרעב אשר תהיין
 בארץ מצרים ולא תפרת
 הארץ ברעב:

🌀 רש"י 🌀

תחת יד־פרעה. ברשותו ובאוצרותיו:
 (לו) והיה האכל. הצבור כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ:

🌀 ביאור 🌀

תחת יד־פרעה. כמובן שאין להבין
 המילה "יד" כפשוטו, אלא כוונת הביטוי
 "תחת יד" לומר באחריותו, כמו
 שהאדם שולט על ידיו.

שהאוכל יהיה פקדון ולאחר מכן יחזור
 לבעליו, אלא הוא דומה לפקדון בכך
 שאינו עומד לשימוש מידי. האוכל
 אותו יצברו בערים יישמר, כמו פקדון
 גנוז ושמור, וישמש בעתיד לקיום
 תושבי הארץ.

תחת יד־פרעה. אין הכוונה לומר
 תושבי הארץ.

🌀 עיון 🌀

תחת יד־פרעה. יוסף נותן עצה לפרעה לחזק את שלטונו, כי בעת רעב האזרחים
 מתקוממים כנגד השלטון. משום כך בתוכנית שהוא מציע מאפשר יוסף לפרעה לא
 רק לדאוג לאוכלוסיה אלא גם לחזק את שלטונו. האזרחים יהיו אסירי תודה לשלטון
 המספק להם אוכל בשנות הרעב, וכפי שיוסף יעשה בהמשך. בדבריו אלה יוסף
 מדאה לפרעה שרצונו הוא לחזק את שלטונו, ואין לפרעה לחשוש ממנו. יתכן
 ודברים אלה נתנו לפרעה את הרעיון שהוא יכול לסמוך על יוסף לחלוטין וכי הוא
 יהיה נאמן לו ללא סייג.

אונקלוס

לו וְשִׁפְרָה פְּתִגְמָא בְּעֵינֵי
 פְּרַעָה, וּבְעֵינֵי כָּל
 עֲבָדֶיהָ. לֹא וְאָמַר פְּרַעָה
 לְעֲבָדֶיהָ, הַנְּשַׁכְּחָה כְּדִין
 גְּבַר דְּרוּחַ נְבוּאָה מִן
 קָדָם יְיָ בֵּיהָ.

לו וַיִּיטֵב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פְּרַעָה
 וּבְעֵינֵי כָּל-עֲבָדָיו: לֹא וַיֹּאמֶר
 פְּרַעָה אֶל-עֲבָדָיו הַנְּמַצָּא
 כֹּזֵה אִישׁ אִשׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים
 בּוֹ: שְׁלִישִׁי

רש"י

(לח) הַנְּמַצָּא כֹּזֵה. 'הנשכח כדין', אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו. הנמצא לשון תמיהה, וכן כל ה"א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח:

ביאור

הַנְּמַצָּא כֹּזֵה. הנמצא היא לשון תמיהה, האם נמצא? וה"א שבראש המילה היא ה"א התמיהה. רש"י נותן לנו כלל כיצד נוכל לזהות את ה"א התמיהה: היא תמיד בראש המילה ומנוקדת בחטף-פתח (להבדיל מה"א הידיעה המנוקדת בפתח ואחריה דגש חזק).
 את הביטוי "הנמצא כזה" אפשר להבין בשלוש דרכים: א) לשון עבר - האם אי פעם היה נמצא איש כזה? ב) לשון הווה - האם מצוי איש כזה? ג) לשון עתיד - האם אנחנו נמצא איש כזה?

יש לשים לב: לשתי האפשרויות הראשונות "נמצא" הוא בבניין נפעל, לאפשרות השלישית הוא בבניין קל (ועיין אבן עזרא).
 רש"י נוקט כאפשרות השלישית, "נמצא" לשון עתיד, ומסתמך על התרגום: 'הנשכח כדין' שאף הוא לשון עתיד בבניין קל.
 על פי פירוש זה, פרעה שואל את עבדיו: אם נחפש, האם נמצא איש כזה אשר רוח א-להים בו?

עיון

הַנְּמַצָּא כֹּזֵה. פרעה משתמש דווקא בלשון עתיד, ויש בכך להראות את גודל ההערכה שהוא רוחש ליוסף. לא זו בלבד שעד כה לא שמענו על איש כזה, וכנראה שגם היום אין איש כזה, והוא יותר טוב מכל מי שאנחנו מכירים, אלא נראה שאפילו

אונקלוס

לט וַאֲמַר פְּרַעְה לְיוֹסֵף
 בְּתֵר דְּהוֹדַע יִי יִתֵּךְ יֵת
 כָּל דָּא, לִית סְכֻלְתָּן
 וְחַכְמִים כְּוַתְּךָ. מ אֵת תְּהִי
 מְמַנָּא עַל בֵּיתִי וְעַל
 מִימְרֵךְ יִתְּנֵן כָּל עַמִּי,
 לְחֹד כְּרִסִּי מַלְכוּתָא
 הִדִּין אִיְהִי יְקִיר מְנָךְ.

לט וַיֹּאמֶר פְּרַעְה לְיוֹסֵף
 אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אֹתְךָ
 אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נְבוֹן וְחָכֶם
 כְּמוֹךָ: מ אֵתָה תְהִיָּה עַל־בֵּיתִי
 וְעַל־פִּיךָ יִשָּׁק כָּל־עַמִּי רַק
 הַכֶּסֶּא אֲגַדֵּל מִמֶּךָ:

🌀 רש"י 🌀

(לט) אֵין־נְבוֹן וְחָכֶם כְּמוֹךָ. לבקש איש נבון וחכם שאמרת, לא נמצא
 כמוך:
 (מ) יִשָּׁק. 'יתון', יתפרנס. כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך, כמו: 'ובן
 משק ביתי' (לעיל טו, ב), וכמו: "נשקו בר" (תהלים ב, יב). גרנישו"ן וצווד,
 צידה, אספקה] בלע"ז:

🌀 עיון (המשך) 🌀

בעתיד לא נוכל למצוא איש שכזה! הוא טוב עד כדי כך שהוא משהו אחר לגמרי
 שאין לנו סיכוי למצוא! ומה שמסיים ואומר "איש אשר רוח א-להים בו" - יש כאן
 הכרה בסגולת ישראל.

🌀 ביאור 🌀

אֵין־נְבוֹן וְחָכֶם כְּמוֹךָ. יוסף הציע המדוייקות שאמר יוסף, ואומר לו
 לפרעה למצוא "איש נבון וחכם" שהוא המתאים ביותר. גם אם נבקש
 ולמנות אותו אחראי על ארץ מצרים ונחפש לא נמצא מישהו חכם ונבון
 (פסוק לג). פרעה חוזר כאן על המילים כמוך.

🌀 עיון 🌀

אֵין־נְבוֹן וְחָכֶם כְּמוֹךָ. פרעה מבין שיוסף הוא מהות אחרת - גם חכם מאוד וגם
 ענו מאוד. זוהי תכונה אלוקית, ולכן לא שייך למצוא אותה אצל בני אנוש רגילים.

אונקלוס
 מא וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף, חֲזִי דְמִנִּיתִי יִתְךָ עַל כָּל אֲרָעָא דְמִצְרַיִם.
 מא וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל-יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֶתְךָ עַל כָּל-אֲרָץ מִצְרַיִם:

רש"י

רק הכסא. שיהיו קורין לי מלך: כסא. לשון שם המלוכה, כמו "ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך" (מלכים א' א, לו):
 (מא) נַתַּתִּי אֶתְךָ. 'מניתי יתך', ואף על פי כן לשון נתינה הוא, כמו: "ולתתך עליון" (דברים כו, ט), בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו, כמו: "נתתי אתכם נבזים ושפלים" (מלאכי ב, ט):

ביאור (על עמוד קודם)

רש"י ממעשהו של אדוניה בן חגית בנו של דוד שרצה להמליך את עצמו במקומו של דוד.
 נַתַּתִּי אֶתְךָ. רש"י מסביר שהמשמעות של "נתתי" כאן הוא לשון מינוי, כמו שתרגם אונקלוס, ונתינה היא מינוי כי כביכול הקב"ה לוקח אותו ומניח אותו במקום מסוים, עליון או שפל. כמו לשון 'שימה', "ואשימם בראשיכם" (דברים א, יג).
 יֶשֶׁק. הדגש בשי"ן מלמד שהנו"ן נפלה והמילה היא משורש נש"ק. רש"י מסביר שאין זו משמעות נשיקה, אלא משמעות פרנסה והצטיידות. אתה תהיה אחראי על כל צרכי העם ותספק להם אותם.
 רַק הַכֶּסֶא. "כסא" הוא כינוי למלוכה, כי הוא המבטא כלפי חוץ את עליונותו של המלך היושב על כסא מיוחד - כסא המלוכה. החשיבות של המושלים נמדדת לפי גודל הכסא שלהם, וכן מוכח מן הפסוק שמביא

עיון (על עמוד קודם)

רש"י מסביר שאין כאן מינוי של כבוד וגינונים אלא מדובר באחריות של שר הכלכלה.
 רַק הַכֶּסֶא. כלומר, על יוסף לדעת שהוא האחראי העליון על הכלכלה, הוא משנה למלך, אבל שיהיה לו ברור: הוא לא המלך.

אונקלוס

מב וְאֶעֱדִי פְרַעְהָ יָתַּ עֲזֻקְתִּיהָ מֵעַל יְדֵיהָ וַיְהִיב יָתָהּ עַל יָדָא דְיֹסְפָא, וְאַלְבִּישׁ יָתִיהָ לְבוּשֵׁין דְּבוּץ וְשׁוּי מְנִיכָא דְדַהֲבָא עַל צוּרִיהָ.

מב וַיֹּסֶר פְּרַעְהָ אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדּוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיִּלְבַּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי־שֵׁשׁ וַיַּשֶּׂם רֶבֶד הַזֶּהָב עַל־צוּאָרוֹ:

❧ רש"י ❧

(מב) וַיֹּסֶר פְּרַעְהָ אֶת־טַבַּעְתּוֹ. נתנית טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה:

בְּגָדֵי־שֵׁשׁ. דבר חשיבות הוא במצרים:

רֶבֶד. ענק, ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי "רביד". וכן "מרבדים רבדתי ערש"י" (משלי ז, טז), רצפתי ערשי מרצפות. בלשון משנה: "מוקף רובדין של אבן" (מדות פ"א מ"ח), "על הרובד שבעזרה" (יומא מג ע"ב), והיא רצפה:

❧ ביאור ❧

וַיֹּסֶר פְּרַעְהָ אֶת־טַבַּעְתּוֹ. רש"י מסביר כאן את הסמליות שיש בנתינת הטבעת, ומוסיף שמקבל הטבעת הוא רק שני למלכות.

בְּגָדֵי־שֵׁשׁ. "שש" הוא פשתן⁶. לא בכל מקום נחשב הפשתן חומר חשוב, על כן אומר רש"י שבמצרים זה נחשב בד יקר ומשובח.

רֶבֶד. "רביד" זהו תכשיט יפה שלובשים סביב הצוואר, כעין קולר, והוא עשוי מחרוזות של אבנים יפות רצופות אחת ליד השניה. פרעה נתן

ליוסף "רביד הזהב" שהיה רצוף מטבעות של זהב. המילה "רביד" או "רובד" או "מרבד" היינו שורה רצופה מיחידות שוות. מכאן גם המילה 'רצפה' שהיא מרוצפת כולה באבנים, ובכל רצפה כמה רבדים - כמה שורות של אבנים. "רובד" היינו שורה של אבנים על הקרקע, "רביד" היינו שורה של טבעות או אבני חן. גם "מרבד" הוא בד ארוג בצפיפות היוצר יחיד אחת עבה המשמשת כיסוי למיטה או שטיח (כמו רצפה).

⁶ כפי שביאר רש"י שמות כה, ד, ועוד.

אונקלוס

מג וַיִּרְכַּב אֹתוֹ בְּמִרְכָּבַת
 הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר-לוֹ וַיִּקְרָאוּ
 לְפָנָיו אֲבִרְךָ וְנָתַן אֹתוֹ עַל
 כָּל-אֲרֶץ מִצְרַיִם:

מג וַאֲדָכִיב יִתִּיחַ בְּרִתְּכָא
 תְּנִייתָא דִּילִיחַ וְאֲכָרִיזוּ
 קְדָמוּחֵי דִּין אָבָא
 לְמַלְכָא, וּמְנֵי יִתִּיחַ עַל כָּל
 אֲרַעָא דְּמִצְרַיִם.

🌀 רש"י 🌀

(מג) בְּמִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה. השנייה למרכבתו (תרגום אונקלוס), המהלכת אצל שלו:

אֲבִרְךָ. כתרגומו: 'דין אבא למלכא'. "רך" בלשון רומי מלך. בהשותפין: "לא ריכא ולא בר ריכא" (בבא בתרא ד ע"א). ובדברי אגדה, דרש ר' יהודה: אברך זה יוסף, שהוא אב בחכמה ורך בשנים. אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית: עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים, אין אברך אלא לשון ברכים, שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו, כענין שנאמר "ונתון אותו" וגו' (ספרי דברים א):

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

וַיִּסַּר פְּרַעְיָה אֶת-טַבַּעְתּוֹ. ראה הרחבה בפסוק הבא.

🌀 ביאור 🌀

בְּמִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה. המילה "משנה" באה מהמילה שני. זוהי המרכבה השנייה בחשיבותה במצרים.
 אֲבִרְךָ. רש"י מציע שלושה פירושים למילה "אברך":
 א. מילה המורכבת משתי מילים: גם תרגום אונקלוס.

'אב' ו'רך'. 'רך' היא מילה ברומית שפירושה מלך (וכפי שמוכיח רש"י מן הגמרא בפרק השותפין בבבא בתרא), ולפי זה "אברך" היינו האב של המלך, כלומר, האחראי על המלכות. כך פירש

◀

🌀 עיון 🌀

בְּמִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה. יש בה חשיבות כי היא קרובה למרכבתו של המלך, אך סוף סוף הוא רק שני, וכפי שנרחיב בעיון הבא.

🌀 ביאור (המשך) 🌀

ב. גם לפי ר' יהודה במדרש המילה "אברך" מורכבת משתי מילים: 'אב' ו'רך'. 'אב' הוא מבוגר ושקול, ואילו 'רך' הוא צעיר. הצירוף "אברך" משמעותו: על אף שהוא צעיר בשנים מכל מקום הוא חכם ושקול כמו אדם מבוגר.

ג. לדעת ר' יוסי בן הדורמסקית "אברך" זו מילה אחת מלשון ברכיים, לומר שהציבור כורע ברך בפני יוסף.

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

אָבְרָךְ. נראה לומר ששלושת הפירושים הללו משלימים זה את זה, ויש כאן הסבר על המעמד המיוחד והגבוה של יוסף.

הפירוש הראשון מדגיש את האחריות הכוללת של הפקדת המלכות בידי יוסף. **הפירוש השני** מסביר מדוע ניתן לו כח זה - בגלל חכמתו הגדולה על אף שהוא צעיר בשנים. **הפירוש השלישי** מדגיש את הסגידה שפיתח העם כלפי יוסף.

כל זה נותן אשליה גדולה לכך שיוסף כבר הגיע אל הפסגה, ולכן כשהוא יביא בהמשך את אחיו ובית אביו למצרים הם יחשבו שיש להם הגנה בזכות יוסף. אך באמת אין זו אלא אשליה גדולה ומסוכנת, ומשום כך רש"י חוזר ומדגיש לאורך כל הפסוקים הללו על העובדה החשובה שכל כוחו של יוסף נובע מרצונו הטוב של פרעה, ויוסף הוא כפוף לפרעה בכל דבר. גם בפסוק הבא יחזור רש"י וידגיש נקודה חשובה זו, וגם בהמשך ניווכח שיוסף אינו עצמאי אלא הוא נמצא ב"בית כלא של זהב". אפילו לקבור את אביו בארץ כנען הוא לא יוכל לבצע בלי לקבל את הסכמת פרעה.

אנו רואים כאן פער גדול בין ההצגה החיצונית לבין המציאות האמיתית. יוסף אמנם נקרא אב למלך, וכולם כורעים ומשתחווים לו, והוא נחשב חכם מכל אדם, אך עם כל זה הוא אינו יכול לזוז בלי אישורו של פרעה.

אונקלוס

מד וַיֹּאמֶר פְּרַעְהָ לְיוֹסֵף
 אֲנִי פְרַעְהָ, וּבֶרֶךְ מִמִּימְרֶךָ
 לֹא יָדִים גְּבֹר יֵת יְדֵיהָ
 לְמִיחַד זֵיץ וְיֵת רְגְלֶיהָ
 לְמִרְכָּב עַל סוּסִיא בְּכָל
 אֲרֻעָא דְמִצְרַיִם.

מד וַיֹּאמֶר פְּרַעְהָ אֶל-יוֹסֵף אֲנִי
 פְרַעְהָ וּבִלְעָדֶיךָ לֹא-יָדִים
 אִישׁ אֶת-יָדוֹ וְאֶת-רַגְלוֹ בְּכָל-
 אֲרֶץ מִצְרַיִם:

🌀 רש"י 🌀

(מד) אֲנִי פְרַעְהָ. שיש יכולת בידי לגזור גזרות על מלכותי, ואני גזור שלא ירים איש את ידו בלעדיך, שלא ברשותך. דבר אחר, אֲנִי פְרַעְהָ. אני אהיה מלך וּבִלְעָדֶיךָ וגו', וזהו דוגמת "רק הכסא" (לעיל פסוק מ):

🌀 ביאור 🌀

אֲנִי פְרַעְהָ. מדוע אומר פרעה "אני פרעה", לכאורה זו אמירה מיותרת! רש"י מציע שני פירושים: פירוש ראשון: אני פרעה המלך ובסמכותי להעניק סמכויות שלטון לכל אדם שאחפוץ, ואני קובע שאתה תשלוט ותחליט לבני העם מה לעשות. כלומר, יש בסמכותי להעניק לך סמכויות וכך אני עושה. פירוש שני: דע לך שאני פרעה, אני

המלך כאן, וכל הסמכות שלך נובעת מכוחי, ועליך לזכור זאת בכל עת גם כאשר תשלוט על בני העם. לפי פירוש זה יש כאן רעיון זהה לדברים שנאמרו לעיל בפסוק מ: "רק הכסא אגדל ממך" - אל תתבלבל! תזכור שאני הוא המלך! פירוש זה בא להמעיט את כוחו של יוסף, ויש בו אזהרה נסתרת: אל תעז לגעת במלכותי אפילו כמלוא הנימה!

🌀 עיון 🌀

אֲנִי פְרַעְהָ. שני הפירושים משלימים זה את זה, ושניהם אמיתיים. אכן עוצמה גדולה ניתנה ליוסף, אך סוף סוף היא אינה עוצמה אמיתית, כי כל כוחו של יוסף תלוי באדם שהעניק לו עוצמה זאת. וראה מה שכתבנו בעיון בסמוך על ענין "אברך".

🌀 רש"י 🌀

אֶת־יְדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ. כתר־גומו:

🌀 ביאור 🌀

אֶת־יְדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ. ודאי שאין רגליה למרכב על סוסיא', כלומר: לא ירים אדם את ידו להחזיק נשק, ואת רגלו לרכב על סוס, בלי אישורו של יוסף. פעולות בעלות משמעות כגון אלה, נשיאת נשק או רכיבה על סוס שהוא כלי מלחמה, לא תיעשינה אלא 'לא ירים גבר ית ידיה למיחד זין, וית

🌀 עיון 🌀

אֶת־יְדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ. משמע מכאן שיוסף אינו אחראי רק על הכלכלה ועל הדאגה לצורכי המחיה במצרים, אלא הוא גם אחראי על כל נושא הביטחון. ולא בכדי, וכפי שאמר יוסף לעיל בפתרון החלומות, כדי להתכונן למצב המיוחד העומד להתרחש יש לחמש את מצרים ולחזק אותה גם מבחינה בטחונית. בשנות השבע העם יידרש לשלם מיסים כבדים, ובשנות הרעב העם יהיה במצוקה גדולה עוד יותר, וצריך להיערך לחיזוק השלטון הפנימי. כמו כן בשנות הרעב יש לשמור על גבולות המדינה מפני פלישה של אנשים רעבים מבחוץ. משום כך היה צורך לתת ליוסף סמכויות שלטוניות ריכוזיות גם על תחום הכלכלה וגם על תחום ההתנהלות האזרחית כולה. ואכן, אנו נראה בהמשך כיצד יוסף משתמש בכוח זה על מנת לחזק את שלטונו של פרעה במצרים.

אונקלוס

מה וקרא פרעה שום יוסף
 גברא דמטמון גלין ליה
 ויהב ליה ית אסנת בת
 פוטי פרע רבא דאון
 לאתו, ונפק יוסף שליט
 על ארעא דמצרים.

מה ויקרא פרעה שם-יוסף
 צפנת פענח ויתן-לו את
 אסנת בת-פוטי פרע כהן און
 לאשה ויצא יוסף על-ארץ
 מצרים:

רש"י

(מה) צפנת פענח. מפרש הצפונות (תרגום אונקלוס), ואין ל"פענח" דמיון במקרא:

פוטי פרע. הוא פוטיפר, ונקרא "פוטיפרע" על שנסתרס מאליו, לפי שלקח את יוסף למשכב זכר (סוטה יג ע"ב):

ביאור

היתה זו שהעלילה על יוסף וגרמה לו להיענש למשך שנים רבות בבית האסורים. מדוע אם כן נשתנה שמו מ"פוטיפר" ל"פוטיפרע"? מסביר רש"י שפוטיפרע הוא מלשון פריעה, שפירושו לגלות את המכוסה. יש בכך רמז לכך שהוא יכול לגלות את ערוותו ואינו מכסה, משום שאין הוא יכול להזדווג. אמנם מלפנים לא היה כך, שהרי היתה לו אשה, וכאן למדנו שהיתה לו בת, אלא עניין זה אירע לו כעונש מן השמים בשעה שרצה להזדווג עם יוסף.

צפנת פענח. משמעות הביטוי הוא 'מפרש הצפונות', כלומר האיש החכם המבין כל דבר סתום ונעלם, אך אנו מבינים את משמעות הביטוי רק מתוך ההקשר. המילה "פענח" אינה ידועה לנו, ואין בכל התנ"ך מילה בשורש זה. אמנם גם בעברית של היום המשמעות של המילה 'לפענח' היא להבין ולפרש עניין סתום.

פוטי פרע. רש"י מזהה את "פוטיפרע" אבי אסנת כ"פוטיפר", הידוע לנו מן העבר, שהיה אדונו הראשון של יוסף במצרים, ואשתו

אונקלוס

מו וְיֹסֵף בַּדְּתִלְתֵּינֵי שְׁנֵי
 בְּדִקְדָּם פְּרַעַה
 מִלְפָּא דְּמִצְרַיִם, וְנִפְק
 יוֹסֵף מִן קְדָם פְּרַעַה
 וְעֵבֵר בְּכָל אֲרֻעָא
 דְּמִצְרַיִם. מו וְכִנְשׁוּ דִּירֵי
 אֲרֻעָא בְּשִׁבְעַ שְׁנֵי
 סְבָעָא, עֲבוּרָא
 לְאוּצְרִין.

מו וְיֹסֵף בֶּן-שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
 בְּעַמְדוֹ לִפְנֵי פְרַעֲהַ מֶלֶךְ-
 מִצְרַיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלְפָּנָי
 פְּרַעֲהַ וַיַּעֲבֹד בְּכָל-אֲרָץ
 מִצְרַיִם: מו וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשִׁבְעַ
 שְׁנֵי הַשָּׁבָע לְקִמְצִים:

🌀 רש"י 🌀

(מו) וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ. כתרגומו, ואין הלשון נעקר מלשון עשייה:

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

פּוֹטִי פְרַעַ. דברי רש"י אלה, עם כל תמיהתם, מסייעים לנו לתרץ פליאה אחרת, והיא: היאך יתכן שפוטיפר לא הרג את יוסף בשעה שנודע לו שניסה לאנוס את אשתו? אלא באמת הוא ידע שהיא משקרת, שהרי הוא עצמו ניסה לשכב עם יוסף ומן השמים מנעו זאת ממנו.

הסברנו בפרשת וישב שהמשיכה המינית של אשת פוטיפר אל יוסף נבעה מתוך ההכרה בסגולתו המיוחדת של יוסף, ומתוך הכרה בערכים ובטוב אותם הוא מייצג. עתה מסתבר שגם הוא חש בכך, אך הואיל ושניהם היו אנשים גסים הם לא ידעו כיצד להתקרב אל יוסף אלא בדרך טומאה. אך הנה בתם זכותה להשתמש במשיכה זו כדי "להתגייר", כלומר לקבל את הערכים המיוצגים על ידי יוסף בדרך נכונה.

🌀 ביאור 🌀

וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ. רש"י מפרש את
 הביטוי כתרגומו של אונקלוס. אונקלוס
 מתרגם ביטוי זה כך: 'וכנשו דיירי
 ארעא', כלומר, 'דיירי הארץ כינסו'.
 אונקלוס: א. עשייה זו פירושה כאן
 כינוס ואסיפה. ב. "הארץ" הם דיירי
 הארץ. כלומר, הפסוק אינו מתייחס
 לפעולתה של הארץ ולכמות
 שהצמיחה, אלא מתאר שדיירי הארץ

אונקלוס

מח וּכְנַשׁ יֵת כֹּל עֲבוּר
 שִׁבְעַ שְׁנֵי דְהוּאָה
 בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וַיְהִי
 עֲבוּרָא בְּקִרְוֵיא, עֲבוּר
 חֲקַל קִרְתָּא דְבִסְחָרְנָהָא
 יְהִיב בְּגוּהָ.

מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכְלֵי שִׁבְעַ
 שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
 וַיִּתֵּן אֹכְלֵי בְעָרִים אֹכְלֵי
 שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ
 נָתַן בְּתוֹכָהּ:

🌀 רש"י 🌀

לְקַמְצִים. קומץ על קומץ, יד על יד היו אוצרים:

(מח) אֹכְלֵי שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ. שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום ומעמיד את התבואה מלירקב (בראשית רבה פ"צ, ה, כשתי הדעות):

🌀 ביאור (המשך) 🌀

כינסו כמויות אוכל למחסנים. רש"י מתייחס לחדוש הראשון, ומעיר שהתרגום אינו רחוק מן המשמעות הרגילה של עשייה, כי על ידי הכינוס והאסיפה נעשה אוצר.⁷ לְקַמְצִים. כלומר, האוצר (=המחסן) של התבואה הלך והתמלא על ידי קמצים קטנים. כל אחד היה מביא קומץ קטן, ולאט לאט הצטרפו. הקמצים עד שהיו לאוצרות גדולים 'יד על יד' היינו מעט מעט.

אֹכְלֵי שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ. כבר נאמר "ויתן אוכל בערים", כלומר שנתן אוכל באוצרות התבואה בכל עיר ועיר, ואם כן מה מוסיף המשפט האחרון? מסביר רש"י שהפסוק בא ללמדנו שני דברים: <

⁷ אמנם רבים פירשו שרש"י חולק על התרגום ומפרש באופן אחר.

אונקלוס

מט וּבְנֵשׁ יוֹסֵף עֲבוּדָא
 בְּחֵלָא דִּימָא סְגִי לְחֵדָא,
 עַד דְּפִסֵּק מְלִמְמֵי אֲרִי
 לִית מְנִין.

מט וַיַּעֲבֹד יוֹסֵף בַּר בְּחֹל הַיָּם
 הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לְסַפֵּר
 כִּי־אֵין מְסַפֵּר:

🌀 רש"י 🌀

(מט) **עַד כִּי־חָדַל לְסַפֵּר**. עד כי חדל לו הסופר לספור, והרי זה מקרא קצר:

🌀 ביאור (המשך) 🌀

השדות שסביבותיה. ב) האוכל והשדה,
 כלומר נתן באוצר שבעיר גם את האוכל
 וגם את השדה, היינו עפר מן השדה.

א) שנתן בכל עיר רק את מה שצמח
 בשדות אשר סביב אותה העיר, ולא
 העביר תבואה מעיר אחת לעיר אחרת.

עַד כִּי־חָדַל לְסַפֵּר. מי הוא הנושא
 במשפט שלא חדל לספור? האם זהו
 יוסף עצמו? רש"י מעדיף לומר
 שלפנינו משפט חסר, וכמו שהוא
 מכונה 'מקרא קצר'⁸, והנושא חסר
 ממנו: האדם שתפקידו לספור חדל
 לספור.

ב) שהכניס אל האוצרות שבכל עיר
 עפר מן האדמה של המקום. עפר זה
 הוא מעין 'חומר משמר' ומונע מן
 התבואה להירקב מהר.

כיצד למד רש"י זאת מן הפסוק?
 הביטוי "אוכל שדה" הוא ביטוי קשה
 ויש שתי אפשרויות להסבירו, ושתיהן
 אמת: א) את האוכל שבשדה של העיר
 נתן בתוכה, כלומר, נתן בעיר אוכל מתוך

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

אֲכַל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֶתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ. רש"י מלמדנו על חכמתו של
 יוסף, שהיתה לו הבנה גם בארגון ובלוגיסטיקה, וגם במדע ובבוטניקה, וידע לשמור
 על התבואה באופן אופטימלי. זוהי אחת מן המשימות של עם ישראל בעולם,
 לתרום להתפתחות הטבע והעולם לתועלת האנושות.

עַד כִּי־חָדַל לְסַפֵּר. מדוע לא נכתב הנושא? כי למעשה אין לזהות הנושא שום
 חשיבות. המידע החשוב לנו הוא שכמויות התבואה באוצרות היו גדולות עד מאוד.

⁸ וראה לעיל פסוק יג.

אונקלוס

נ וּלְיוֹסֵף יִלְדוּ שְׁנַי בָּנִים בְּטָרְם
 תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעַב אֲשֶׁר
 יִלְדֶה-לוֹ אִסְנַת בַּת-פְּוֹטִי
 פָּרַע כִּהֵן אוֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף
 אֶת-שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי-
 נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת-כָּל-עַמְלִי
 וְאֵת כָּל-בֵּית אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם
 הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי-הִפְרִנִי
 אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי: רביעי

נ וּלְיוֹסֵף יִלְדוּ שְׁנַי בָּנִים בְּטָרְם
 תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעַב אֲשֶׁר
 יִלְדֶה-לוֹ אִסְנַת בַּת-פְּוֹטִי
 פָּרַע כִּהֵן אוֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף
 אֶת-שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי-
 נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת-כָּל-עַמְלִי
 וְאֵת כָּל-בֵּית אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם
 הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי-הִפְרִנִי
 אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי: רביעי

🌀 רש"י 🌀

(ג) בְּטָרְם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעַב. מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון
 (תענית יא ע"א):

🌀 ביאור 🌀

בְּטָרְם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעַב. למה שהתורה רוצה ללמדנו שאין לקיים
 חשוב להדגיש מתי נולדו בניו של יוסף, יחסי אישות בזמן רעב, כי צריך
 אם לפני הרעב או אחריו? מסביר רש"י להשתתף בצער הציבור.

🌀 עיון 🌀

בְּטָרְם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעַב. עניין דומה למדנו גם בפרשת נח, שם נאסר על באי
 התיבה לקיים יחסי אישות בתיבה, כי לא ראוי שהם ישמחו בשעה שכל אנשי הדור
 מתים.

לפי רבותינו בעלי התוספות (בסוגיא שם) הימנעות זו אינה חובה אלא מידת
 חסידות, כי לא כל אדם יכול למנוע עצמו מקיום יחסי אישות משך תקופה ארוכה
 כל כך.

אונקלוס

נג וּשְׁלִימָא, שְׁבַע שָׁנִי
 סְבַעָא, דְּהוּאָה בְּאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם. נד וּשְׁרִיאָה
 שְׁבַע שָׁנִי פְּפָנָא לְמִיתִי
 כְּמָא דְּאִמְרַי יוֹסֵף, וְהוּהוּ
 פְּפָנָא בְּכָל אַרְעָתָא
 וּבְכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם
 הוּהוּ לְחֻמָּא. נה וּכְפִינַת
 כָּל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם וַיְצוּחַ
 עִמָּא קָדָם פְּרַעֲהָ עַל
 לְחֻמָּא, וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהָ
 לְכָל מִצְרָאִי אִיזְיִלוּ לֹות
 יוֹסֵף דִּיִּימַר לְכוּן
 תַּעֲבְדוּן.

נג וּתְחַלְיִנָּה שְׁבַע שָׁנִי הַשְּׁבַע
 אֲשֶׁר הָיָה בְּאַרְץ מִצְרַיִם:
 נד וּתְחַלְיִנָּה שְׁבַע שָׁנִי הָרֵעַב
 לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי
 רָעַב בְּכָל-הָאֲרָצוֹת וּבְכָל-
 אֲרָץ מִצְרַיִם הָיָה לַחֶם: נה
 וּתְרַעֲב כָּל-אֲרָץ מִצְרַיִם
 וַיִּצְעַק הָעָם אֶל-פְּרַעֲהָ לֵלְחֶם
 וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהָ לְכָל-מִצְרַיִם לָכוּ
 אֶל-יוֹסֵף אֲשֶׁר-יֹאמַר לָכֶם
 תַּעֲשׂוּ:

רש"י

(נה) וּתְרַעֲב כָּל-אֲרָץ מִצְרַיִם. שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף
 (תנחומא מקץ ז; בראשית רבה פצ"א, ה):

ביאור

וּתְרַעֲב כָּל-אֲרָץ מִצְרַיִם. משמע מן
 הפסוק שמ"ד כשהתחילו שנות הרעב
 נכנסה כל ארץ מצרים למצוקת רעב.
 ולכאורה תמוה, הרי כולם ידעו שמ"ד
 אחרי שבע שנות השבע יחלו שבע
 שנות רעב, ומדוע לא התכוננו ולא אגרו
 להם אוכל באופן פרטי, כשם
 שנעשתה אגירת תבואה באופן
 ממלכתי? מסביר רש"י שהם לא
 הצליחו לשמור תבואה לאורך זמן והיא
 נרקבה מייד, מה שאין כן התבואה
 באוצרות אשר ביד יוסף שנשמרה ולא
 נרקבה.

🕊️ רש"י 🕊️

אֲשֶׁר-יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו, וכשבאו אצל פרעה ואומרים: כך הוא אומר לנו. אמר להם: ולמה לא צברתם בר, והלא הכריז לכם ששני הרעב באים. אמרו לו: אספנו הרבה והרקיבה. אמר להם: אם כן, כל אשר יאמר לכם תעשו, הרי גזר על התבואה והרקיבה, מה אם יגזור עלינו ונמות (תנחומא מקץ ז; בראשית רבה פצ"א, ה):

🕊️ עיון (על עמוד קודם) 🕊️

וַתַּרְעֵב כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם. אף אחד לא הצליח לדאוג לעצמו באופן פרטי, וכולם הפכו להיות תלויים באופן מוחלט בחסדיו של יוסף. יוסף הפך להיות המציל והמושיע של אנשי מצרים.

🕊️ ביאור 🕊️

אֲשֶׁר-יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. הן כבר נתמנה יוסף להיות האחראי על המזון, ומדוע בא העם לצעוק אל פרעה ולא הלכו מייד אל יוסף? ומה פשר התשובה של פרעה "לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו" - צריך היה לומר: לכו אל יוסף וקבלו לחם!
על כן מסביר רש"י שבאמת פנו תחילה אל יוסף, אלא שהוא הודיע להם שאין הוא נותן לחם אלא רק למי שהוא נימול. במצוקתם הם פנו אל פרעה על מנת שיבטל את החלטתו של יוסף, אך לאחר שפרעה שמע על הנס שאירע ועל שהרקיבה באורח פלא כל התבואה הפרטית אשר שמרו לעצמם, הורה להם שאין ברירה אלא לקיים כל אשר יוסף יאמר.

🕊️ עיון 🕊️

אֲשֶׁר-יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. הרעב כבר החל, ותוכניתו של יוסף להציל את מצרים עומדת להתבצע, אך לפני כן, על פי המדרש, יוסף דורש מכל אנשי מצרים למול עצמם. אגדה זו מדגימה את מהותו ותפקידו של יוסף, ואת רצונו להחזיר את כל העולם בתשובה, שכולם יכירו שיש א-ל אחד.

מצות המילה היא דרישה מן האדם לרסן את התנהגותו המינית. מי שאינו מאמין בבורא עולם אינו מסוגל להבין דרישה זו. הוא יכול להבין חוקים שנועדו לשמור שאדם אחד לא יזיק את חברו, אך מדוע לקבוע חוקים שיגבילו התנהלות רצונית בין בני אדם? זה הגוף שלי, יטען, ואני יכול לעשות בו מה שאני רוצה! לכן ברית המילה, המסמלת את ההבנה שיש קדושה בחיים המיניים, היא קבלה אמיתית של הא-ל.

אונקלוס

נ וּכְפָנָא הוּה עַל כָּל
 אִפִּי אַרְעָא, וּפְתַח יוֹסֵף
 ית כָּל אוֹצְרֵי דְבְהוֹן
 עֲבוּדָא וְזִבִּין לְמִצְרַיִי
 וְתִקִּיף כְּפָנָא בְּאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם.

נ וְהִרְעֵב הָיָה עַל כָּל-פְּנֵי
 הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת-כָּל-
 אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם
 וַיַּחֲזֶק הִרְעֵב בְּאַרְץ מִצְרַיִם:

🌀 רש"י 🌀

(נו) **עַל כָּל-פְּנֵי הָאָרֶץ**. מי הם "פני הארץ", אלו העשירים (בראשית רבה פצ"א, ה):

🌀 עיון (המשך) 🌀

אמנם מאמצים אלה של יוסף לא יצליחו, והמצרים לא יתקנו דרכם ויישארו לסמל לאומה מושחתת המקיימת את 'תועבות מצרים'. מסתבר שאין תקווה לאנושות להתקרב לא-ל אלא על ידי הכרה באומה הישראלית. משום כך השלב הראשון הוא להקים את מלכות ישראל בארץ ישראל, שתחיה בה על פי תורת ה', ורק אחר כך תוכל להשפיע על העולם כולו.

נראה לומר שהתורה לא כתבה בפירוש על מעשהו זה של יוסף משום שהוא נכשל, ולא הצליח להשיג את מטרתו. אך לא היו אלה דברים בטלים, שהרי סוף סוף זוהי אכן המטרה, ומשום כך רמזה לנו התורה על ניסיון זה.

🌀 ביאור 🌀

עַל כָּל-פְּנֵי הָאָרֶץ. הפנים הוא החלק הגלוי והנראה אצל האדם. אם כן, "פני הארץ" הם האנשים החשובים והעשירים שהם הנראים, והם אשר סבלו ראשונים מן הרעב, משום שלא היו רגילים לתנאי דחק. רק לאחר מכן סבלו גם העניים, ולכן נאמר שוב בהמשך הפסוק "ויחזק הרעב בארץ מצרים".

🌀 עיון 🌀

עַל כָּל-פְּנֵי הָאָרֶץ. יוסף לא הזדרז לתת תבואה לעשירים. הוא התנהג עם שועי הארץ כמו שהתנהג עם דלת העם. בכך לימד לנו ערך חשוב, ערך של שוויון וצדק.

🌀 רש"י 🌀

אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם. כתרגומו: 'די בהון עיבורא':
וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם. "שבר" לשון מכר ולשון קנין הוא, כאן משמש לשון
 מכר, "שברו לנו מעט אוכל" (להלן מג, ב), לשון קנין. ואל תאמר אינו כי
 אם בתבואה, שאף בייך וחלב מצינו: "ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר
 יין וחלב" (ישעיה נה, א):

🌀 ביאור 🌀

אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם. כלומר, יוסף פתח את כל האוצרות שיש בהם תבואה (= 'עיבורא'). המילה 'תבואה' אינה כתובה בפסוק, והרי זה מקרא חסר, והיא נלמדת מן ההקשר.
וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם. השורש שב"ד יופיע בפסוקים להלן כמה פעמים. רש"י מבאר שיש לשורש זה שתי משמעויות: גם קניה וגם מכירה, ויש לפרש את משמעות המילה לפי ההקשר בפסוק. כאן נאמר "וישבור

למצרים", ומשמעות הדבר שמכר למצרים. להלן (מב, ב) אומר יעקב לבניו: "רדו שמה ושברו לנו משם", כלומר קנו לנו.
 רש"י מדגיש ששורש שב"ד משמש לכל עיסקה של קניה ומכירה ואינו מופיע רק לעניין תבואה. נראה שרש"י בא להוציא מן המחשבה ששורש זה נגזר מן המילה "בר" שפירושה תבואה.

🌀 עיון 🌀

אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם. יוסף לא חילק חינם את התבואה לאוכלוסיה, אלא מכר להם זאת תמורת תשלום, כדי להעשיר את מלכות פרעה.
 אנו נראה שעל אף שיוסף שירת את פרעה בצורה הכי נאמנה שאפשר, עתידים המצרים להתנכר לעמו של יוסף.

אונקלוס

וְכָל-הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרִימָה
לְשִׁבְרֵי אֶל-יוֹסֵף כִּי-חִזַּק הָרַעַב
בְּכָל-הָאָרֶץ:

וְכָל דְּיָדֵי אֲרַעָא אָתוּ
לְמִצְרַיִם לְמִזְבֵּן עֲבוּרָא
מִן יוֹסֵף, אֲדִי תִקְיֵף
בְּפָנָא בְּכָל אֲרַעָא.

רש"י

(נז) וְכָל-הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרִימָה לְשִׁבְרֵי אֶל-יוֹסֵף. סרסוהו ופרשהו: וכל הארץ באו מצרים אל יוסף לשבור. ואם תפרשהו כסדרו, היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף:]

ביאור

וְכָל-הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרִימָה לְשִׁבְרֵי
אֶל-יוֹסֵף. כבר ביאר רש"י ש"לשבור
היינו לקנות, ואם כן אין משמעות
למילים "לשבור אל יוסף", וצריך היה
לומר 'לשבור מן יוסף'. על כן אומר
רש"י שיש לשנות את סדר המילים
בפסוק (=סרסוהו), ובמקום "לשבור אל
יוסף" יש לראות כאילו כתוב 'אל יוסף
לשבור'. כלומר, צריך לשים פסיק אחרי
המילה "לשבור": "וכל הארץ באו
מצרימה לשבור", כולם באו לקנות. אל
מי הם באו לקנות? אל יוסף.
על פי פירוש זה אין הכוונה לומר
שבאו לקנות מיוסף, אלא שבאו אל
יוסף לקנות.

אונקלוס

מב א וירא יעקב כי יש-שבר במצרים
 ויאמר ויאמר יעקב לבניו
 למה תתראו:
 א וחזא יעקב ארי אית
 עבוד מזדבן במצרים,
 ואמר יעקב לבנוהי
 למא תתחזון.

רש"י

(א) וירא יעקב כי יש-שבר במצרים. ומהיכן ראה, והלא לא ראה אלא שמע, שנאמר "הנה שמעתי" וגו' (להלן פסוק ב), ומהו "וירא", ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים (ראה מדרש רבה פצ"א, ו). ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף:

ביאור

וירא יעקב כי יש-שבר במצרים. על פי הפשט משמעות המילה "שבר" היא סחורה, קנייה ומכירה, כפי שביאר רש"י לפני שני פסוקים (מא, נו, ד"ה וישבור למצרים): 'שבר לשון מכר ולשון קניין הוא'. אך יש למילה זו גם משמעות של 'תקוה'⁹, דבר שמייחלים אליו, כמו "עיני כל אלך ושבירו" (תהלים קמה, טו), "שבירו על ה' א-להיו" (שם קמו, ה). רש"י מזהה שינוי לשון מעורר תמיחה בין פסוק א לפסוק ב - תחילה נאמר "וירא יעקב כי יש שבר במצרים", ובהמשך נאמר "הנה שמעתי כי יש

שבר במצרים" - אם כן, יעקב ראה או שמע? אך באמת מסתבר יותר לומר שיעקב שמע, שהרי הוא לא היה במצרים ולא ראה את הסחר-מכר המתקיים שם, וכל ידיעתו נבעה מכך ששמע אנשים מדברים על כך. אם כן, מדוע נאמר "וירא יעקב"? על כן מפרש רש"י שראייה זו היתה ראייה רוחנית, גילוי של רוח הקודש, שעל ידה הבין יעקב שיש לו במצרים עניין מיוחד לצפות לו. אמנם לא היתה זו נבואה ברורה, ועל כן לא ידע שהכוונה היא ליוסף.

עיון

וירא יעקב כי יש-שבר במצרים. המילה "שבר" מקפלת בתוכה הן את משמעות הסחורה והן את משמעות התקוה, יתכן וזאת מפני שהיכן שיש סחורה יש חיות, ולכן יש תקוה תחילה למצוא אוכל ובהרחבה יש גם תקוה למצוא את יוסף. <

⁹ ויש לקרוא את המילה בשי"ן שמאלית ('באר מים חיים').

🌀 רש"י 🌀

לְמָה תִּתְרָאוּ. למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים (תענית י ע"ב). באותה שעה עדיין היתה להם תבואה. וולי נראה פשוט: **לְמָה תִּתְרָאוּ.** למה יהיו הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם]. ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה: למה תהיו כחושים ברעב. ודומה לו "ומרוה גם הוא יִרְא" (משלי יא, כה):

🌀 עיון (המשך) 🌀

רש"י מדגיש שיעקב לא היה מודע לתקוה זו, אלא היתה זו רוח הקודש שגרמה לו להרגשה לא-מודעת אך היא מביאה את האדם לקום ולפעול. ובאמת, אנו עדים כאן ליוזמה של יעקב, ויש בכך מידה של הפתעה. יוזמה זו באה לאחר תקופה ארוכה של אָבֶל ללא ניחומים, המביאה את האדם על כורחו לשקיעה בצער ולאווירה של חוסר אונים וחוסר מעש. נוסף על כך גם התקופה היתה תקופה קשה של רעב, המקשה על האדם להתעורר ולפעול. ויש לזכור בעיקר את גילו המתקדם של יעקב, ואת העובדה שלא היה צריך כלל לדאוג בעצמו לכך, שהרי עשרת בניו היו לו אנשים בוגרים, בעלי משפחות, והם היו מסוגלים לדאוג להאכיל את יעקב ואת בני משפחתם בעצמם, כך שדאגה זו כלל לא היתה מוטלת על יעקב. על אף כל הסיבות האלה אנו רואים כיצד פתאום יעקב קם ויוזם פעולה - אין זאת אלא שרוח הקודש פיעמה בו ונסכה בו תקוה שיראה ישועה מארץ מצרים, וגרמה לו להתחיל לקום ולהתנער מתוך אבלו הכבד.

בפרשת וישב ראינו ששורש החטא של בני יעקב היה שלא התייעצו עם אביהם ולא קיבלו את דעתו, והנה כאן יעקב יוזם ונותן פקודות והאחים מבצעים - זהו תחילתו של התיקון.

🌀 ביאור 🌀

<p>ו"תתראו" היינו תהיו נראים, ואילו לפירוש השלישי המילה היא משורש רו"ה, לשון רוויה ושובע.</p> <p>הפירוש הראשון: יעקב מבקש מבניו שלא יעשו עצמם שבעים, על אף שיש בידם עדיין תבואה, כדי שלא יראו זאת אחרים ויבואו לקנא בהם.</p>	<p>לְמָה תִּתְרָאוּ. בדיבור זה ברש"י רבו הגירסאות, ואנו נפרש כפי שהעתקנו בפנים.</p> <p>המילה "תתראו" אינה מובנת, ורש"י מציע לבאר אותה בשלש דרכים. לפי שני הפירושים הראשונים המילה "תתראו" היא מן השורש רא"ה,</p>
---	---

🌀 ביאור (המשך) 🌀

הפירוש השני: יעקב מבקש מבניו שיירדו לקנות אוכל ולא יישארו ושונים מכולם, כדי שלא יראו אותם אחרים ויתמהו עליהם, ויאמרו: מדוע אין אתם רואים את העתיד ואין אתם דואגים לכם ולמשפחתכם לאוכל לימי הרעב?
הפירוש השלישי: יעקב מבקש

מבניו שיירדו לקנות אוכל ולא יישארו ושונים מכולם, כדי שלא יראו אותם אחרים ויתמהו עליהם, ויאמרו: מדוע אין אתם רואים את העתיד ואין אתם דואגים לכם ולמשפחתכם לאוכל לימי הרעב?
 כאן וירעבו ויתענו ויכחישו עצמם. השורש רו"ה עניינו שובע, אך הוא משמש גם במשמעות הפוכה של רעב והכחשה¹⁰. "ומרוה גם הוא יורא", פירושו: מי שמשביע אחרים גם הוא יהיה שבע.¹¹

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

למה תתראו. לפי שלושת הפירושים, אמירת יעקב לבניו היא תמיהה מדוע אינם עושים דבר?! מדוע אינם יוזמים מעשה כדי לפתור את בעייתם הקיומית?! ויש הדרגתיות בתמיהה. לפי הפירוש הראשון, לא באמת היו צריכים לרדת, אלא רק כדי למנוע קנאה, לפי הפירוש השני, צריכים היו לרדת כאחראים על משפחה שלא ממתנינים לרגע האחרון. לפי הפירוש השלישי הרגע האחרון כבר הגיע, והרעב כבר החל להציק, ויעקב מתפלא על בניו שלמרות הרעב הם עדיין לא עושים מעשה. "למה?" זועק יעקב אביהם! והתשובה היא, כנראה, משום שהאחים היו אכולים ברגשי אשם על מה שעשו ליוסף אחיהם, והרגשה כזו מקפיאה את האדם והופכת אותו לחדל-אישים שאינו יכול ליזום ולפעול. יעקב, על אף אבלותו, הוא בעל אמונה ותקוה, והוא אשר הפיח בבניו רוח עוז וגבורה, ויזם בעצמו את הירידה למצרים.

¹⁰ ישנם כמה שורשים בעברית שיש להם משמעויות הפוכות זו מזו, כגון: שר"ש, המשמש הן כאחיזה בקרקע והן כעקירה; עק"ר, הן במשמעות שורש והן במשמעות עקירה; דש"נ, המשמש הן כתוספת והן כחסרון, ועוד.

¹¹ רבים תמהו על רש"י כאן, שמביא 'ראיה לסתור', והפסוק שמביא כראיה לכאורה משמעויות הפוכה מן הפירוש שהציע לפסוק. אמנם אנו פירשנו שרש"י מייחס לשורש רו"ה שתי משמעויות (על פי שי למורה בשם 'הבנת המקרא').

ה'מזרחי' מבאר שהפסוק מתייחס לפירוש הראשון, ולשיטתו גם הפירוש הראשון ביאר המילה תתראו מן השורש רו"ה. ה'גור אריה' מבאר את הפסוק באופן אחר, ומפרש "מרוה יורא" שמשביע את הכחוש. אמנם רש"י שם לא פירש כן אלא כפי שכתבנו בפנים.

אונקלוס

בִּיאָמַר הָא שְׂמַעִית אֲרִי אֵית עֵבוֹד מְזִדְבִּין בְּמִצְרַיִם, חוֹתוּ לְתַמָּן וְזָבוּנוּ לְנָא מִתַּמָּן וְנִיחִי וְלֹא נִמּוֹת.

בִּיאָמַר הַנְּה שְׂמַעִיתִי כִּי יֵשׁ-שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם רְדוֹ-שְׂמָה וְשִׁבְרוּ-לָנוּ מְשִׁים וְנַחֲיָה וְלֹא נִמּוֹת:

☞ רש"י ☞

(ב) רְדוֹ-שְׂמָה. ולא אמר 'לכו', רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים, כמנין רד"ו (תנחומא מקץ ח; בראשית רבה פצ"א, ב):

☞ ביאור ☞

רְדוֹ-שְׂמָה. אלמלא דבריו המאירים של רש"י היינו מסבירים שנאמר "רדו" ולא לכו, הואיל וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות (מבחינה רוחנית), כפי שכתב רש"י בכמה מקומות¹², והליכה למצרים היא ירידה מן הארץ. יתכן ורש"י נמנע מלפרש כן, כי קשה לומר שיעקב מצווה את בניו "רדו", כלומר, רדו ממעלתכם ולכו אל ארץ מצרים,

כשמדובר בסך הכל בהליכה קצרה על מנת לחזור מייד. רש"י מבאר שמילת "רדו" באה לרמוז על מספר השנים שעברו מיום שירדו ישראל למצרים עד שנגאלו משם (ראה החישוב ברש"י לעיל טו, יג ד"ה כי גר יהיה זרעך; שמות יב, מ ד"ה שלשים שנה וארבע מאות שנה).

☞ עיון ☞

רְדוֹ-שְׂמָה. פירושו של רש"י יורד לעומק פשט המילה "רדו", שהרי באמת יתברר מאוחר יותר שכאן התחילה הירידה של בית יעקב כולו אל ארץ מצרים, ואכן מדובר כאן בירידה מן הארץ ולא רק בנסיעה הלך וחזור. ירידה זו מסמנת את תחילת התהליך אשר יביא את בני ישראל להיות משועבדים במצרים.

¹² ראה שמות לג, א ד"ה לך עלה מזה; דברים א, כה ד"ה ויורידו אלינו.

אונקלוס

ג וַיִּרְדּוּ אֶחָיו יוֹסֵף עֲשָׂרָה
 לְשֹׁבַר בַּר מִמְצָרַיִם:
 ג וַנִּחַתּוּ אֶחָיו יוֹסֵף עֲסָרָא,
 לְמִזְבֵּן עֲבוּרָא מִמְצָרַיִם.

🌀 רש"י 🌀

(ג) וַיִּרְדּוּ אֶחָיו יוֹסֵף. ולא כתב 'בני יעקב', מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באהוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם (תנחומא מקץ ח; בראשית רבה פצ"א, ו):

עֲשָׂרָה. מה תלמוד לומר, והלא כתיב (מייד בסמוך): "ואת בנימין אחי יוסף לא שלח", אלא לענין האהוה היו חלוקין לעשרה, שלא היתה אהבת כולם ושנאת כולם שווה לו, אבל לענין לשבור בר כולם לב אחד להם. בראשית רבה (פצ"א, ב):

🌀 ביאור 🌀

וַיִּרְדּוּ אֶחָיו יוֹסֵף. אף כאן רש"י רומז להאחדות שהחלה לפעם בהם (כאמור לכך שבני יעקב החלו תהליך של תשובה. הם עדיין לא היו "אחי יוסף" - קבוצה מגובשת ומאוחדת, אלא היו "אחי יוסף עשרה" - כל אחד היה אח של יוסף בפני עצמו, באופן ובמידה המיוחדים לו. עשרה" - כלומר, מדובר רק בתחילת תהליך שעדיין לא הגיע לתכליתו. מדוע הדגישה התורה את מספרם של בני יעקב שירדו למצרים, הרי כולנו יודעים לעשות את החשבון: כל בני יעקב הם שנים עשר, יוסף איננו ובנימין לא ירד עמם, אם כן ודאי ירדו רק עשרה! אלא לומר לך שהאהוה

🌀 עיון 🌀

וַיִּרְדּוּ אֶחָיו יוֹסֵף. אם כן, ירידה זו למצרים טומנת בחובה גם עלייה - איחוד המשפחה. מכאן שאין להתיימש משום נפילה, שתמיד טמונה בה התחדשות. עֲשָׂרָה. כמה עצב עולה מקריאת דברי רש"י אלה. לצרכים הקיומיים יודעים להתאחד, אבל קשה הרבה יותר להתאחד סביב השקפת עולם. גם בשעה שיש אווירה של צורך בתשובה על מעשה יוסף, מכל מקום אין אחדות דעים והתהליך בא לידי ביטוי באופן שונה בין אח לאח.

אונקלוס

ד וַיֵּת בְּנִימִין אַחֻזַּי
 דִּי־וֹסֵף לָא שְׁלַח יַעֲקֹב
 עִם אַחֻזַּי, אַרְי אָמַר
 דְּלִמָּא יַעֲרַעֲנִיה מוֹתָא.
 ד וַאֲת־בְּנִימִין אַחֵי יוֹסֵף לֹא־
 שְׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר
 פֶּן־יִקְרָאנוּ אֶסּוֹן:

🌀 רש"י 🌀

(ד) פֶּן־ יִקְרָאנוּ אֶסּוֹן. ובבית לא יקראנו אסון, אמר רבי אליעזר בן יעקב: מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה (בראשית רבה פצ"א, ט; תנחומא ויגש א):

🌀 ביאור 🌀

פֶּן־ יִקְרָאנוּ אֶסּוֹן. ניתן לפרש את דברי רש"י בשתי דרכים: רש"י תמה על הטעם אשר בגללו יעקב מונע את השתתפותו של בנימין בנסיעה - הרי אסון יכול לקרות לאדם בכל מקום, ותאונות מתרחשות גם בבית ובסביבה הקרובה. על כך מתרץ רש"י שנסיעה בדרכים מסוכנת יותר, ויש בה סכנות רבות יותר מאשר הישיבה הרגילה בבית. לפי פירוש זה משמעות 'שטן' כאן היא תאונה. אפשרות שניה: רש"י עוסק בשאלה אמונית, בעניין השגחה פרטית: אם נגזרה מיתה על בנימין, מה תועיל לו

הימנעות מנסיעה, הרי אם זהו רצון הא-ל תתגלגל עליו המיתה גם אם ישאר בבית, באופן כזה או באופן אחר. ואף התשובה היא אמונית: גם אם לא נגזרה על האדם מיתה, מכל מקום כאשר אדם לוקח על עצמו סיכון לכתחילה, ומכניס עצמו למצבים קשים שיש בהם סכנה, או אז בא 'השטן', שהוא מידת הדין, ושואל ומברר על טיבו של אדם הזה, האם הוא ראוי לקבל סיוע בשעת הסכנה או לא. אילו לא היה מסכן עצמו לא היה נבדק, ועתה שסיכן עצמו בודקים ומפשפשים במעשיו, ומידת הדין מתוחה עליו.

🌀 עיון 🌀

פֶּן־ יִקְרָאנוּ אֶסּוֹן. אמנם חשש זה של סיכון שייך לכל אחד ואחד מבני יעקב, אך כמובן שבמקרה זה אין ברירה ומוכרחים להסתכן כדי להביא אוכל למשפחה. יעקב כאן ממשיך את דרכו להעדיף את אחד הבנים על פני השאר, וכשם שהעדיף את יוסף עתה הוא מעדיף את בנימין. הפעם האחים אינם מתקוממים על החלטה זו, ואף זו הוכחה לכך שהם נמצאים בתהליך של תשובה.

אונקלוס

ה וַיֵּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִזְבֵּן
 עֲבוֹדָא בְּגוֹ עֲאֲלִיא, אַדְי
 הוּהּ כְּפָנָא בְּאֲרַעָא
 דְּכַנְעַן.

ה וַיֵּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֶׁבֶר
 בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרֶעִב
 בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

🌀 רש"י 🌀

(ה) בְּתוֹךְ הַבָּאִים. מטמינין עצמן שלא יכירום (תנחומא מקץ ו), לפי שצווה להם אביהם שלא יתראו כולם בפתח אחד אלא שיכנס כל אחד בפתחו, כדי שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם נאים וכולם גבורים (ראה בראשית רבה פצ"א, ב):

🌀 ביאור 🌀

בְּתוֹךְ הַבָּאִים. הרי ודאי הם באו בין כל האנשים כדי שלא ישימו לב "בתוך הבאים", ומה בא הפסוק לומר? אליהם. הם עשו זאת משום שכך ציווה רש"י בדקדוקו רואה בכך אמירה עליהם יעקב, וחששו היה משום עין מיוחדת. בני יעקב עשו מאמץ להיטמע¹³ הרע.

🌀 עיון 🌀

בְּתוֹךְ הַבָּאִים. ראו כמה החטא מחליש. משפחה גאה זו, שנלחמה וניצחה את העיר שכם והפילה חיתתה על כל הערים אשר סביבותיהם, מפחדת עתה מעצמה עד כדי כך שאנשיה לא רוצים שישומו לב אליהם. אין שום עימות ושום סכנה אך הם דואגים וחוששים שלא יסתכלו עליהם.

¹³ רש"י משתמש במילים 'שלא יתראו', ויתכן שרומז לדברי יעקב לעיל (בפסוק א) "למה תתראו", על אף ששם ביאר רש"י בדרכים אחרות.

אונקלוס
 וַיֹּסֶף הוּא דְשִׁלֵּיט עַל
 אֲרֶעָא הוּא מְזַבֵּין
 עֲבוּדָא לְכָל עַמָּא
 דְאֲרֶעָא, וְאֵתוּ אַחֵי יוֹסֵף
 וּסְגִידוּ לֵיה עַל אִפְּיָהוֹן
 עַל אֲרֶעָא.
 וַיֹּסֶף הוּא הַשְּׁלִיט עַל-הָאָרֶץ
 הוּא הַמְּשָׁבִיר לְכָל-עַם הָאָרֶץ
 וַיָּבֵאוּ אֶחָי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ-לוֹ
 אַפָּיִם אֲרֶעָה:

🌀 רש"י 🌀

(ו) וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ-לוֹ אַפָּיִם. נשתטחו לו על פניהם, ובן כל השתחוואה פשוט ידים ורגלים הוא (מגילה כב ע"ב, וש"נ):

🌀 ביאור 🌀

וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ-לוֹ אַפָּיִם. רש"י מסביר מדובר בשכיבה ממש על הארץ, כסמל מהי ההשתחווייה המדוברת כאן. אין זו סתם כפיפת ראש לשם כבוד אלא להתבטלות גמורה.¹⁴

🌀 עיון 🌀

וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ-לוֹ אַפָּיִם. רש"י מוסיף להדגיש לנו עד כמה בני יעקב איבדו את הכבוד העצמי שלהם.

¹⁴ וראה להלן רש"י מג, כח ד"ה ויקדו וישתחוו: 'קידה - כפיפת קדקד, השתחוואה - משתטח לארץ'.

אונקלוס

ז וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶת־אָחָיו וַיִּכְרַם
 וַיִּתְנַכֵּר אֵלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם
 קְשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֵלֵהֶם מֵאֵין
 בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן
 לְשֶׁבֶר־אֶכְלָה:
 ז וַחֲזָא יוֹסֵף יֵת אַחֻזְהִי
 וְאַשְׁתְּמוֹד־עֲנוּן, וַחֲשִׁיב
 מָא דִּימְלִיל עֲמָהוּן
 וּמְלִיל עֲמָהוּן קְשִׁין וְאִמְר
 לְהוּן מְנָן אִתִּיתוּן וְאִמְרו
 מֵאֶרְעָא דְכְנַעַן לְמִזְבָּן
 עֲבוּרָא.

רש"י

(ז) וַיִּתְנַכֵּר אֵלֵיהֶם. נעשה להם כנכרי בדברים, לדבר קשות (תנחומא מקץ ח):

ביאור

וַיִּתְנַכֵּר אֵלֵיהֶם. 'נכרי' פירושו זר. אחיהם אלא כאילו הוא אדם זר. אמנם, להתנכר היינו להתנהג כאדם זר כלפי אדם אחר. יוסף הוא אחיהם של בני יעקב, ואחים דרכם לעזור זה לזה, אך יוסף מתנהג עתה כאילו הוא אינו
 התנהגותו כזר באה לידי ביטוי רק בדברים, כמו שנאמר מיד בהמשך הפסוק: "וידבר אתם קשות", אך לא התנכר להם במעשים קשים.

עיון

וַיִּתְנַכֵּר אֵלֵיהֶם. רש"י מדגיש כאן שתי נקודות: יוסף מרגיש את האחוזה, "ויכירם", אלא הוא רק עשה עצמו כזר. ושנית, גם את ההתנכרות עשה רק בדיבורים כלפי חוץ, אך בלבו היה אחיהם האמיתי. אנו רואים כאן את גדלותו של יוסף, איך למרות שאחיו רצו להרוג אותו ומכרו אותו כעבד, וירדו ביחס אליו אל שיא השפלות והחטא שבין אדם לחברו, מכל מקום יוסף נשאר באהבתו אליהם, וכל התנהגותו הקרה היא רק כלפי חוץ, אך בפנימיותו הוא מרגיש אחווה גדולה.

אונקלוס

ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָתְּ אַחֻזְהִי, וְאַנּוֹן לָא אִשְׁתְּמוֹדַעֻוּהִי.
 ח וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת־אָחִיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ:

רש"י

(ח) וַיִּכַּר יוֹסֵף וגו'. לפי שהניחם חתומי זקן: וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ. שיצא מאצלם בלא חתימת זקן, ועכשיו בא בחתימת זקן (בראשית רבה פצ"א, ז). ומדרש אגדה: וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת־אָחִיו. כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו וריחם עליהם. וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ. כשנפל בידם לנהוג בו אחוזה (שם):

ביאור

וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת־אָחִיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ. רש"י מציע לפסוק שני פירושים, הראשון על דרך הפשט והשני על דרך האגדה. על פי הפשט ה'היכרות' היא היכרות חיצונית - יוסף הכיר וזיהה את אחיו משום שהם לא השתנו מכפי שזכר אותם. כבר אז, כשמכרוהו, היה לכולם חתימת זקן. לעומת זאת האחים לא הכירו ולא זיהו את יוסף, משום שכשראוהו בפעם האחרונה לא היה לו זקן, ואילו עכשיו היה לו זקן, ובעקבות כך פניו השתנו מאוד. על פי האגדה ה'היכרות' אינה חיצונית-פיסית אלא היא הכרה בזכות ובערך. להכיר אדם היינו להכיר בזכותו ובערכו ולהתחשב בכך. יוסף הכיר בערכם של אחיו וריחם עליהם, וגם לא נקם בהם על מה שעשו לו, ואילו בשעת המכירה האחים לא הכירו את יוסף כאחיהם אלא שללו אותו מכל וכל.

עיון

וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת־אָחִיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ. רש"י, נאמן לפירושו, ממשיך בעקבות להראות לנו את המידות התרומיות של יוסף.

אונקלוס

ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף יֵת חֲלֻמֵי־א
 דְהוּהוּ חֲלִים לְהוֹן, וַיֹּאמֶר
 לְהוֹן אֱלִילִי אֲתוֹן לְמַחְזִי
 יֵת בְּדָקָה דְאַרְעָא
 אֲתִיתוֹן.

ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֻמוֹת
 אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים מְרַגְלִים אֲתֶם לְרֵאוֹת
 אֶת־עֲרוֹת הָאָרֶץ בְּאֲתֶם:

🌀 רש"י 🌀

(ט) אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם. עליהם (תרגום יונתן), וידע שנתקיימו, שהרי השתחוו לו:

עֲרוֹת הָאָרֶץ. גלוי הארץ, מהיכן היא נוחה ליכבש, כמו "את מקורה הערה" (ויקרא כ, יח), וכמו "ערום ועריה" (יחזקאל טז, ז). וכן כל 'ערוה' שבמקרא לשון גילוי. ותרגום אונקלוס 'בְּדָקָה דְאַרְעָא', כמו "בדק הבית" (מלכים ב' יב, ו), רעוע הבית, אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא:

🌀 ביאור 🌀

אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם. יש בדברי רש"י	עֲרוֹת הָאָרֶץ. הארץ אינה גוף ואין
אלה שני חלקים: א) "חלם להם" היינו	לה 'ערוה' כפשוטו, ועל כן הצירוף
חלם עליהם, כלומר אודותם. ב) מדוע	"ערוה הארץ" טעון בירור.
נזכר כעת יוסף בחלומות אשר חלם?	רש"י מסביר שהמילה "ערוה" בכל
אלא מכאן שיוסף ראה בהשתחוויה זו	מקום במקרא היא לשון גילוי, ו"הערה"
של האחים את קיום החלום אשר חלם.	היינו גילה. כלומר, המילה 'ערוה' (או) <

🌀 עיון 🌀

אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם. גם כאן רש"י מראה לנו את גדלותו של יוסף, שהחשיב השתחוויה זו כקיום החלום, על אף שבאמת אין כאן כניעה אישית של האחים ליוסף שהרי אין הם יודעים את זהותו, ואין הם משתחוים ליוסף אחיהם אלא למושל מצרים! אף על פי כן יוסף מחשיב זאת, ואין הוא מחפש אחר כבוד אישי, וחס הוא על כבודם של האחים. ובאמת, עוד ניווכח בהמשך השתלשלות הדברים, איך לאחר שיוסף יתוודע לאחיו הוא ישתדל למנוע מהם התבטלות כלפיו.

אונקלוס
 , וַיֹּאמְרוּ לֵיהּ לֹא רְבוּנִי , וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵינוּ לֹא אֲדֹנֵי
 וְעַבְדֶּיךָ אֶתוֹ לְמִזְבֵּן , וְעַבְדֶּיךָ בָּאוּ לְשִׁבְר־אֹכֶל:
 עֲבוּרָא.

❧ רש"י ❧

(י) לא אֲדֹנֵי. לא תאמר כן, והרי עבדיך באו לשבר אוכל:

❧ ביאור (המשך) ❧

"עריה" המתייחסת למקום המכוסה "ערוה". של האדם, וכן המילה "ערום", עניינן גילוי דבר שצריך היה להיות נסתר ומכוסה. על פי זה נבין שהביטוי "ערוה" הארץ" מרמז למקום שראוי היה להיות מכוסה ושמור, אך הוא מגולה ואינו שמור, ועל כן נוח הוא לכבוש ממנו את הארץ. אונקלוס פירש את הצירוף "ערוה" הארץ" באופן אחר. אונקלוס תרגם "ערוה הארץ - בידקא דארעא", מלשון סדק, פירצה, כמו "בדק הבית", המקומות בהם הבית נסדק ונעשה רעוע. רש"י מעיר שהתרגום ביאר את משמעות הביטוי, שהוא אכן 'נקודת התורפה והחולשה', אך לא נצמד למשמעות המקורית של המילה

לא אֲדֹנֵי. בקריאה פשוטה אפשר היה להבין שהאחים מכחישים את טענתו של יוסף: 'לא ולא אדוני, אנחנו לא מרגלים, אלא באנו למצרים רק כדי לשבור אוכל'. רש"י רואה כאן משהו נוסף מלבד ההכחשה. רש"י מזהה כאן גם חשש גדול וחוסר בטחון, ויש בדבריהם של אחי יוסף תחינה גדולה: 'לא אדוני, אל תאשים אותנו באשמה כבדה כזאת, אנחנו חפים מפשע ובאנו רק כדי לשבור אוכל'. יתכן ורש"י למד זאת משיבוץ המילה "אדוני" במשפט, ולהכחשה תקיפה ונמרצת מספיק היה לומר 'לא! ועבדיך באו לשבור אוכל'.

❧ עיון ❧

לא אֲדֹנֵי. רש"י ממשיך להציג את בני יעקב כאנשים שפלי רוח וחסרי בטחון.

אונקלוס

י פִּלְנָא בְּנֵי גְבָרָא חַד
 נְחָנָא, פִּיּוּנֵי אֲנַחְנָא לָא
 הוּוּ עֲבָדֵךְ אֱלִילִי.

יא פִּלְנֹו בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נְחָנֹו
 פִּנִּים אֲנַחְנֹו לֹא־הִיוּ עֲבָדֶיךָ
 מִרְגָּלִים:

🌀 רש"י 🌀

(יא) פִּלְנֹו בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נְחָנֹו. נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם (בראשית רבה פצ"א, ז):
 פִּנִּים. אמתיים, כמו "כֵּן דְּבִרְתָּ" (שמות י, כט), "כֵּן בְּנוֹת צֶלְפַּחַד דּוֹבְרוֹת" (במדבר כו, ז), "וְעִבְרָתוֹ לֹא כֵּן בְּדִיו" (ישעיה טז, ו):

🌀 ביאור 🌀

פִּלְנֹו בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נְחָנֹו. כמובן שבני יעקב התכוונו לדבר רק על עצמם, אך סוף סוף הם אמרו "כולנו", ומילה זו יכולה לכלול גם את יוסף הנמצא שם. על כן רואה כאן רש"י אמירה זו משמעותית, שאת המשמעות הנסתרת שבה אפשר לומר רק על ידי רוח הקודש¹⁵.

פִּנִּים. שורש המילה "כנים" (או ביחיד "כֵּן") הוא כו"ן, לשון כיוון, מכוון, ומכאן גם המילה 'נכון' שמשמעותה אמת, כמו (דברים יג, טו): "וְהִנֵּה אִמֶּת נִכּוֹן הַדָּבָר". אם כן, שורש כו"ן משמעותו דבר מכוון וישר ואמיתי.

🌀 עיון 🌀

פִּלְנֹו בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נְחָנֹו. יש בפירוש זה של רש"י הצצה אל השינוי שחל אצל בני יעקב. הם מרגישים שהם משפחה מלוכדת, שהם יחידה אחת על אף הייחודיות של כל אחד מהם, ועל אף שיש להם אמהות שונות. זוהי 'רוח הקודש' שמצנצנת בהם, זהו המצפון החבוי בתוכם פנימה שמתעורר בשעת משבר. אף שבמילה "כולנו" הם לא התכוונו ליוסף, מכל מקום שינוי הגישה שלהם כלפי עצמם (כפי שהראינו בפסוקים לעיל) מעיד שאילו היה הדבר מתרחש היום הם לא היו מוכרים את יוסף. גם בימינו, צריכים אנו לזכור כי על אף כל המחלוקות ישנה בעם ישראל אחדות פנימית ומכנה משותף המלכד ומחבר את כל העם.

¹⁵ ראה שימוש בביטוי זה ברש"י גם לעיל לז, לג; להלן מג, ח.

אונקלוס

יב וַיֹּאמֶר לְהוֹן, לֹא אֱלֹהִין בְּדָקָה דְאַרְעָא אֲתִיתוֹן לְמַחְזִי. »
 וַיֹּאמְרוּ תְּרֵי עֶסֶר עֲבָדִךָ אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי גְבָרָא חַד בְּאַרְעָא דְכְנַעַן, וְהָא זַעֲרָא עִם אֲבוֹנָא יוֹמָא דִּין וְחַד לִיתוּהִי.

יג וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים לֹא כִּי־עָרֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרֵאוֹת, לְמָה לֹא נִכְנַסְתֶּם בְּשַׁעַר אֶחָד (בראשית רבה פצ"א, ו; תנחומא ישן מקץ יז):
 וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר עֲבָדֶיךָ וְגו'. וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ אֶחָד שְׂאִינְנוּ נִתְפָּזְרֵנוּ בַּעִיר לְבַקְשׁוֹ:

❧ רש"י ❧

(יב) כִּי־עָרֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרֵאוֹת. שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר, למה לא נכנסתם בשער אחד (בראשית רבה פצ"א, ו; תנחומא ישן מקץ יז):
 (יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר עֲבָדֶיךָ וְגו'. ובשביל אותו אחד שאיננו נתפורנו בעיר לבקשו:

❧ ביאור ❧

כִּי־עָרֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרֵאוֹת. רש"י הסביר לנו לעיל (פסוק ה) שהאחים נכנסו כל אחד בפתח אחר על פי ציווי של יעקב, כדי שלא ישימו לב אליהם וכך לא תשלוט בהם עין הרע. יוסף משתמש בעובדה זו כדי להפליל אותם ולטעון כנגדם.
 מרגלים אשר באו לראות את ערות הארץ, וכתשובה לטענה זו הם מתחילים לספר לו על כך שהם שנים עשר אחים מארץ כנען, אבל כאן רק עשרה כי אחד נשאר בבית ואחד נעדר לפני כמה שנים. כיצד תיאור הַרְכָּב המשפחה עונה על טענתו של יוסף?
 אלמלא דבריו המאירים של רש"י היינו מבינים שהאחים מנסים על ידי כך לשכנע את יוסף שהם בסך הכל אנשים

וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר עֲבָדֶיךָ. יוסף טוען כלפי האחים ומאשים אותם שהם

❧ עיון ❧

כִּי־עָרֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרֵאוֹת. מכאן אנו רואים איך לפעמים השתדלות האדם מתהפכת לרעתו. כאשר הקב"ה רוצה להעניש אדם אזי כל ניסיונותיו של האדם להתחמק ולהימנע מן העונש לא יועילו לו.

אונקלוס
 יד וַיֹּאמֶר לְהוֹן יוֹסֵף, הוּא
 דְּמַלְלִית עִמְכוּן לְמִימַר
 אֱלִילִי אֶתְנוּ.
 יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף הוּא
 אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֵיכֶם לֵאמֹר
 מִרְגְּלִים אַתֶּם:

🌀 רש"י 🌀

(יד) הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי. הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון, זהו לפי פשוטו. ומדרשו, אמר להם: ואילו מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה תפדוהו. אמרו לו: הן. אמר להם: ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו. אמרו לו: לכך באנו, להרוג או ליהרג, אמר להם: הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם (בראשית רבה פצ"א, ז), מנחש אני בגביע שלי ששנים מכס החריבו כרך גדול של שכס (תנחומא מקץ ח):

🌀 ביאור (המשך) 🌀

<p>בגלל שאנחנו מחפשים את האח ההוא שנעלם לנו.</p> <p>הוא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי. רש"י מציע שני פירושים לבאר את דבריו של יוסף, ואת הקשר שלהם אל מהלך הדברים ביניהם:</p> <p><u>פירוש ראשון</u>, לפי פשוטו: יוסף אינו מקשיב לדברי האחים ואינו מתייחס כלל לדבריהם לכל אורך השיחה. הוא</p>	<p>תמימים ללא שום כוונת זדון - בסך הכל כמה אחים מארץ כנען שבאו לקנות אוכל. רש"י אינו מקבל הסבר זה, כי ודאי אין צורך בשלב זה לתאר בפרוטרוט את הרכב המשפחה המדויק, ולספר על אח שאיננו, במיוחד שהם אלו אשר גרמו ל'היעלמותו'. על כן מסביר רש"י שיש במשפט זה תשובה לטענתו של יוסף: אתה יודע למה נכנסנו בעשרה שערים שונים?</p>
---	--

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי עֶבְדֶיךָ. האחים הבינו שהתירוץ שהם התפזרו כדי למנוע 'עין הרע' לא ישכנע את השליט, ועל כן הם נאלצו לומר שבאמת הם התפזרו מסיבה אחרת - בשביל מטרה שהיתה כבר מזמן צריכה להיות המשימה העיקרית שלהם, לחפש ולמצוא את אחיהם האבוד. אנו רואים כאן את המשכו של תהליך התשובה של האחים בעניין מכירת יוסף.

אונקלוס

טו בְּדָא תְּבַחְרוּן, חַיִּי בְּזֹאת תְּבַחְנוּ חַי פְּרַעָה אִם-
 פְּרַעָה אִם תִּפְקוּן מְכָא אֱלֹהִין בְּמִיתֵי אַחוּכוֹן
 תַּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם-בָּבוּא זַעֲרָא הִלְכָא.
 אַחִיכֶם הִקְטַן הִנֵּה:

🌀 רש"י 🌀

(טו) חַי פְּרַעָה. אם יחיה פרעה. כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה (בראשית רבה פצ"א, ז):

🌀 ביאור (המשך) 🌀

קוטע את דבריהם בחדות ואומר: לא מעניין אותי מה אתם אומרים - "הוא אשר דיברתי!" - מה שאני אמרתי לפני כן הוא האמת - "מרגלים אתם!", ואני לא צריך להוכיח את דברי.
 לפי פירוש זה לאורך השיחה יוסף חוזר שלש פעמים על דבריו, וכלל אינו מתייחס לטענות האחים: תחילה אמר (פסוק ט): "מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם!". אחר כך אמר (פסוק יב): "לא כי ערות הארץ באתם לראות!". ולבסוף אמר: "הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם!". אך למרות זאת, מן הפסוק הבא עולה שיוסף כן הקשיב לדבריהם, ומבקש

לבחון בפועל אם דיברו אמת בעניין אחיהם הקטן.
פירוש שני, מדרשו: יש כאן דו-שיח שלם בין האחים ובין יוסף, והתורה סיפרה לנו רק חלק ממנו. האחים מודים שבמקרה הצורך היו מפעילים אלימות על מנת לשחרר את אחיהם האבוד, ועל כך יוסף כועס ומוכיח את מסוכנותם לשלטון במצרים.

חַי פְּרַעָה. "חי פרעה" הוא לשון שבועה, כמו 'אם יחיה פרעה', והוא הרי ודאי יחיה, שהיה במצרים כמו אל. אלמלא התוספת של רש"י היינו מבינים שיוסף החשיב את פרעה ממש כמו אל. ◀

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

הוא אשר דיברתי. הפירוש הראשון הוא 'פשט' משום שהוא אינו מוסיף פרטים שאינם כתובים במקרא. אמנם פירוש זה נראה חסר, משום שאין בו טעם לסירובו של יוסף לקבל את הסברם האמיתי וההגיוני של האחים.
 רש"י מוסיף ומספר לנו על השינוי שעוברים האחים, מה שהופך אותם להיות בעלי תשובה.

אונקלוס

טז שְׁלַחוּ מִנְבוֹן חֵד וַיְדַבֵּר
 ית אַחוּבוֹן וְאַתּוֹן
 תַּתְאֲסְרוֹן וַיִּתְבַּחְרוֹן
 פִּתְגָּמִיכוֹן הַקְּשׁוּט אֶתּוֹן
 אֲמַרְיוֹן, וְאִם לֹא חִי
 פֶּרְעָה אֲרִי אֱלִילִי אֶתּוֹן.

טז שְׁלַחוּ מִכֶּם אֶחָד וַיִּקַּח אֶת־
 אַחִיכֶם וְאַתֶּם הֶאֱסְרוּ וַיִּבְחַנוּ
 דְּבַרְיִכֶם הָאֱמֶת אֶתְכֶם וְאִם־
 לֹא חִי פֶּרְעָה כִּי מִרְגְּלִים
 אֶתֶם:

🌀 רש"י 🌀

אִם־תִּצְאוּ מִזֶּה. מן המקום הזה:

(טז) הָאֱמֶת אֶתְכֶם. אם אמת אתכם. לפיכך ה"א נקוד פתח שהוא כמו בלשון תימה. ואם לא תביאוהו, חי פרעה כי מרגלים אתם:

🌀 ביאור (המשך) 🌀

הָאֱמֶת אֶתְכֶם. לכאורה אפשר להבין את הביטוי "האמת אתכם" בשתי דרכים: (א) זוהי קביעה ברורה: 'האמת היא אתכם!' (ב) זוהי תמיהה: 'האם האמת אתכם?'

כדי לפענח את משמעות הביטוי יש לברר האם הה"א במילה "האמת" היא ה"א הידיעה או ה"א השאלה. ניתן לענות על שאלה זו על פי הניקוד של האות ה"א. אילו היתה זו ה"א הידיעה צריכה היתה הה"א להיות מנוקדת בקמץ. מדוע? בדרך כלל ה"א הידיעה מנוקדת בפתח ולאחריה דגש חזק, אך במקרים בהם האות שאחריה היא אות שאינה מקבלת דגש (כמו כאן במילה

לא ולא, אומר רש"י, אלא אדרבה, יוסף נשבע בחיי פרעה כי לא החשיב אותו אלא כאדם רגיל, והרי הוא בוודאי ימות, ועל כן הוא יכול להישבע בו - וכשם שפרעה עתיד למות כך גם הם עתידים לצאת מכאן ולחזור לאביהם.

אִם־תִּצְאוּ מִזֶּה. אפשר היה להבין את הביטוי "אם תצאו מזה" היינו 'לא תינצלו מן החשד הזה', כלומר לא תזכו לכך שתתבטל ההאשמה נגדכם. רש"י אינו מסביר כך, אלא מפרש על פי ההקשר והמשך הדברים ש"אם תצאו מזה" היינו 'לא תצאו מן המקום הזה', אלא תצטרכו כולכם להישאר כאן במצרים עד אשר אחד מכם יילך ויחזור לכאן עם בנימין.

◀

אונקלוס
 " וּכְנַשׁ יְתֵהוּן לְבַיִת
 מִטָּרְא תִלְתָּא יוֹמִין.
 " וַיֵּאסֹף אֶתְּם אֶל-מִשְׁמֶר
 שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

רש"י

(יז) מִשְׁמֶר. בית האסורים:

ביאור (המשך)

"האמת" שהיא האות אל"ף) אזי ה"א הופכת מפתח לקמץ (=תשלום דגש'). לעומת זאת, ה"א השאלה מנוקדת בדרך כלל בחטף-פתח (וכמובן ללא דגש אחריה), אך אם האות שאחריה מנוקדת בשו"א אזי ה"א הופכת מחטף-פתח לפתח.

על פי זה נוכל להבין את דברי רש"י. רש"י מוכיח שכאן זוהי ה"א השאלה (=התימה'), שהרי ה"א מנוקדת בפתח ולאחריה אל"ף המנוקדת בשו"א. אילו היתה זו ה"א הידיעה היתה ה"א מנוקדת בקמץ.

כלומר, רש"י מסביר שאין כאן קביעה שוודאי האמת אתכם, אלא אנחנו צריכים לבחון את דבריכם האם הם אמת או לא - אם תביאו את אחיכם הקטן לכאן תהיה זו ראייה שאינכם מרגלים.

מִשְׁמֶר. "משמר" אינו סתם ישיבה במקום רגיל רק תחת שמירה, אלא זהו מקום מיוחד המוגדר כ'בית האסורים', מקום בו שומרים על אנשים כדי שלא ייצאו ממנו¹⁶. אמנם נראה שאין זה 'בית הסוהר' הרגיל בו יושבים כל האסירים,

עיון (על עמוד קודם)

יש בדברים אלה ריכוך מסוים של יוסף. תחילה טען יוסף שחיפוש האחים בכל השערים אחר האח האובד, ואף הכוונה לשחררו בכל מחיר אפילו במחיר של שפיכות דמים, מוכיחה בוודאות שהם אנשים מסוכנים. עכשיו מודה יוסף שאין בעובדה זו כדי להרשיע אותם, ואם הם באו לחפש אחר אחיהם ולנסות להציל אותו אז הם בסדר גמור, ואין הם מרגלים המסכנים את בטחון המדינה.

יש כאן רמז לאחים להבין שדווקא החיפוש אחר האח שנמכר הוא מה שיכול להציל אותם.

¹⁶ וראה לעיל מ, ג "ויתן אותם במשמר", וכן שם בפסוקים ד, ז, אך שם רש"י לא פירש את המילה.

אונקלוס

יח וַיֹּאמֶר לְהוֹן יוֹסֵף
 בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָּא
 עֲבִידוּ וְאַתְקִימוּ מִן קֳדָם
 יי אָנָּא דְחִיל יט אִם בְּיוֹנֵי
 אֲתוֹן אַחֻכּוֹן חַד יתְאַסֵּר
 בְּבֵית מְטָרְתְּכוֹן, וְאַתּוֹן
 אִיזִילוּ אוֹבִילוּ עֲבוֹדָא
 דְחֲסִיר בְּבֵיתְכוֹן.

יח וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף בְּיוֹם
 הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וַחֲיוּ אֶת־
 הָאֱלֹהִים אֲנִי יֵרָא: חמישי יט אִם־
 כְּנִים אֲתֶם אַחֲיֶכֶם אֶחָד יֵאָסֵר
 בְּבֵית מִשְׁמֶרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ
 הֲבִיאוּ שֹׁבֵר רַעֲבוֹן בְּתֵיכֶם:

🌀 רש"י 🌀

(יט) בְּבֵית מִשְׁמֶרְכֶם. שאתם אסורים בו עכשיו:

🌀 ביאור (המשך) 🌀

אלא זהו מעין מה שנקרא בימינו 'תא מעצר' זמני. וראה להלן פסוק יט.
 שהוא תחת שליטתכם, וזה ודאי לא שייך כאן. על כן מפרש רש"י שהכוונה למקום בו אתם ישבתם בשלושת הימים האלה.
 בְּבֵית מִשְׁמֶרְכֶם. הביטוי "בית משמרכם" משמע לכאורה 'בית סוהר

🌀 עיון 🌀

בְּבֵית מִשְׁמֶרְכֶם. כלומר, יוסף מדגיש לאחים שהוא לא ישים את האח האחד בבית הכלא הרגיל עם כל שאר האסירים האחרים, אלא הוא יישאר באותו המקום בו הם היו עד עכשיו, ומן הסתם תנאיו של מקום זה טובים יותר.
 התנהגות זו של יוסף מקשה מאוד על האחים, כי מצד אחד אין הוא מתנהג כמלך אכזרי אלא כאיש המחפש צדק ואף דואג לרעב של בני משפחתם, אך מצד שני הוא מעליל עליהם עלילות שווא. זעזוע זה יש לו מטרה אחת, והיא להביא את האחים לחשוב על מעשיהם.

אונקלוס

כ וַיֵּת אַחֲוֹכּוֹן זַעֲיָדָא
 תִּיתּוֹן לְוֹתֵי וַיִּתְּהֻמְנוֹן
 פְּתַגְמֵיכוֹן וְלֹא תַמּוֹתוֹן,
 וְעַבְדּוֹ בֵּין.
 ד וְאַתְּ אַחֲיָכֶם הַקָּטָן תִּבְיָאוּ
 אֵלַי וַיֵּאמְנוּ דְבָרֵיכֶם וְלֹא
 תַמּוֹתוֹ וַיַּעֲשׂוּ כֵן:

🌀 רש"י 🌀

וְאַתֶּם לָכוּ הִבְיָאוּ לְבֵית אַבִּיכֶם שֶׁבֶר רַעְבוֹן בְּתִיכֶם. מֵה שֶׁקִּנִּיתֶם לְרַעְבוֹן
 אֲנָשִׁי בְּתִיכֶם:

(כ) וַיֵּאמְנוּ דְבָרֵיכֶם. יתאמתו ויתקיימו, כמו "אמן אמן" (במדבר ה, כב),
 וכמו "יאמן נא דברך" (מלכים א' ח, כו):

🌀 ביאור 🌀

וְאַתֶּם לָכוּ הִבְיָאוּ. אלמלא דברי

רש"י אפשר היה לפרש את הפסוק כך:
 'לכו הביאו שבר רעבון אל בתיכם',
 ו"שבר רעבון" הוא מה ששישבור ויעביר
 את הרעבון.¹⁷ רש"י אינו מפרש כך,
 שהרי "שבר" בפרשה זו משמעותו היא
 'קניין אוכל' (ראה לעיל רש"י מא, נו). אלא
 יש לקרוא את הביטוי "שבר רעבון
 בתיכם" כסמיכות אחת - 'מה שקנייתם
 לרעבון אנשי בתיכם', את זה "לכו
 הביאו", ועל כן יש להוסיף את המילים
 'לבית אביכם' לתוספת ביאור.

וַיֵּאמְנוּ דְבָרֵיכֶם. שורש אמ"נ עניינו
 אמת, אמונה, קיום¹⁸. זאת גם משמעות
 המילה "אמן" שאנו עונים על שמיעת
 ברכה - 'מה שאמרת הוא אמת'¹⁹.
 'להאמין' היינו לרצות שהדבר יתקיים.
 יוסף אומר לאחים: אם תביאו את
 אחיכם הקטן אזי יתבררו דבריכם
 כאמיתיים.
 רש"י מביא שתי ראיות לפירוש זה:
 (א) "ואמרה האשה: אמן אמן" - אישה
 סוטה העומדת לשתות מן המים המרים

◀

🌀 עיון 🌀

וְאַתֶּם לָכוּ הִבְיָאוּ. יש בביטוי זה של יוסף הבעת דאגה למצב המשפחות. יוסף
 דואג שמשפחות ה'מרגלים' לא תסבולנה מרעב. בכך הוא מרמז להם על חשיבות
 הערך של דאגה לזולת, מה שהיה חסר להם עצמם בשעה שמכרו אותו.

¹⁷ כך פירש הרד"ק ועוד.¹⁸ 'אמת' היא דבר מוחלט ואמיתי, ו'אמונה' היא תקוה שהדבר אכן יתממש ויתקיים.¹⁹ ויש מפרשים: 'הי רצון שהדבר יתקיים ויתאמת'.

אונקלוס

כא וַאֲמָרוּ גְבַר לְאַחֻזַּי
 בְּקוֹשְׁטָא חִיבִין אֲנַחְנָא
 עַל אַחוּנָא דְחֻזִּינָא
 בְּעֵקֶת נַפְשֵׁיהּ כַּד הָוָה
 מִתְחַנֵּן לָנָא וְלֹא קִבִּילָנָא
 מִנֵּיהּ, עַל פִּין אֶתְתּ לָנָא
 עֵקֶתָא הָדָא.

כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו אָבֶל
 אֲשֶׁמִּים | אֲנַחְנוּ עַל-אָחֵינוּ
 אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרָת נַפְשׁוֹ
 בְּהִתְחַנְנוּ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ
 עַל-כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה
 הַזֹּאת:

🌀 רש"י 🌀

(כא) אָבֶל. כתר גומו: 'בקושטא'. וראיתי בבראשית רבה (פצ"א, ח):
 'לישנא דרומאה הוא, אבל, ברם':

🌀 ביאור (המשך) 🌀

צריכה לענות "אמן אמן" על השבועה
 שמשביע אותה הכהן, לאות על כך
 שהיא מסכימה ומבינה את משמעות
 הבדיקה ותוצאותיה. (ב) בעת חנוכת
 המקדש מתפלל שלמה המלך: "ועתה
 א-להי ישראל יאמן נא דברך אשר
 דברת לעבדך דוד אבי" - אנא קיים את
 מה שהבטחת לדוד, ועל ידי כך תוכיח
 כי דברך אמת.

אָבֶל. 'בקושטא' בארמית פירושו
 'באמת', וזוהי גם משמעות המילה
 "אבל"²⁰. גם במדרש מפרש כך, ומסביר
 שכך הוא גם השימוש בלשון הרומית
 במילה 'ברם'.²¹

🌀 עיון 🌀

אָבֶל. כלומר, האחים מבינים שכל ההסתבכות הזאת באה עליהם בגלל מעשה
 מכירת יוסף, והם מודים שאכן באמת הם אשמים בזה, ובצדק הם נענשים על כך.
 המילה "אבל" משמעותה 'אמת', אך זו אמת שבאה לדייק ולצמצם ולהגביל

²⁰ וכן ביאור רש"י לעיל יז, יט: "אבל שרה אשתך - לשון אמיתת דברים".

²¹ יש שפירשו שרש"י הביא את דברי המדרש רבה כדי להציג פירוש אחר למילה "אבל", ולפירוש זה משמעותה כאן כמו 'אולם', 'אך', 'ברם'.

🌀 רש"י 🌀

בָּאָה אֵלֵינוּ. טעמו בבי"ת, לפי שהוא בלשון עבר, שכבר באה, ותרגומו: 'אתת לנא':

🌀 עיון (המשך) 🌀

הבנה אחרת, וכאילו אומר: 'זוהי האמת המדוייקת ולא כמו שחשבת לפני כן'. אף כאן האחים יודעים שאכן בעניין העלילה השקרית שהם מרגלים הם אינם אשמים, אבל באמת הם אשמים בעניין אחר, ועליו הם נענשים. וראה פירושונו לעיל פרשת לך לך יז, יט.

🌀 ביאור 🌀

בָּאָה אֵלֵינוּ. המילה "באה" היא בלשון עבר, לא בלשון הווה מתמשך. רוצה לומר: הצרה אינה ממשמשת ובאה אלא היא כבר פה, היא כבר באה אלינו לפני כן. רש"י מוכיח זאת גם מתרגום אונקלוס שתרגם את הביטוי "באה אלינו" בזמן עבר. בשורשים נחי ע"ו בבניין קל בגוף

שלישי נקבה (כמו: קמה, באה, שבה), ההבדל בין לשון עבר ללשון הווה הוא בהטעמה: אם הטעם הוא מלעיל, כלומר בהברה שלפני האחרונה (במקרה זה בבי"ת) אזי הפועל הוא בזמן עבר, ואם הטעם מלרע, כלומר בהברה האחרונה (במקרה זה באל"ף) אזי הפועל הוא בזמן הווה.

🌀 עיון 🌀

בָּאָה אֵלֵינוּ. מנפלאות לשון הקודש הוא שיש התאמה בין משמעות המילה ובין הטעמתה ואופן הגייתה. בזמן עבר ההטעמה של הפועל תהיה בתחילת המילה, כי המעשה כבר היה, ואילו בזמן הווה ההטעמה היא על בסוף המילה כי המעשה נעשה עכשיו.

על אף שלכאורה עדיין אין אסון, שהרי יוסף הציע לאחים דרך להיחלץ מהתסבוכת ללא פגע אם רק יביאו את בנימין, האחים מבינים שהם נמצאים עמוק בתוך צרה ומאבדים תקווה, כי הם מרגישים שכל מה שבא עליהם מגיע להם כעונש מלמעלה, ולכן אין להם דרך להינצל.

אונקלוס

כב וַיֵּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לֵאמֹר
 הֲלוֹא אֶמְרָתִי אֵלֵיכֶם לֵאמֹר
 אֶל־תַּחֲטְאוּ בְיַלְדֵי וְלֹא
 שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הֵנָּה
 נִדְרָשׁ׃

☞ רש"י ☞

(כב) וְגַם־דָּמוֹ. אתין וגמין רבויין (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה), דמו וגם דם הזקן (בראשית רבה פצ"א, ח):

☞ ביאור ☞

וְגַם־דָּמוֹ. בתלמוד דורשים את המילים "את" ו"גם" כריבוי, כלומר שהן באות להוסיף פרטים נוספים על מה שכתוב בפסוק בפירושו²². גם כאן לכאורה אפשר היה לומר 'ודמו הנה נדרש' בלי המילה "גם". על כן אומר

רש"י שתוספת זו באה לרבות את הצער שגרמו לאביהם, שגם בעטיו של הצער הזה באה עליהם הצרה הזו, כי במעשה זה שעשו ליוסף כאילו שפכו גם את דמו של יעקב.

☞ עיון ☞

וְגַם־דָּמוֹ. מעניין לראות שרש"י שם בפי האחים ביחס לאביהם את הכינוי 'הזקן', והוא לשון זלזול. כבר כתבנו לעיל ששורש חטאם של בני יעקב נעוץ בכך שזלזלו באביהם ובהחלטותיו וניסו לעקוף את רצונו. על אף שעתה האחים נמצאים בעיצומו של תהליך חזרה בתשובה, מכל מקום תשובתם עדיין אינה גמורה והם עדיין מזלזלים בכבודו של אביהם.

²² וראה ברייתא דל"ב מידות שהתורה נדרשת בהן, מידה א ומידה ג (נדפס בש"ס לאחר הרא"ש במסכת ברכות).

אונקלוס

כג וְאֵנֹן לֹא יִדְעִין אֲרִי כג וְהֵם לֹא יִדְעוּ כִּי שְׁמַעַ יוֹסֵף
 שְׁמִיעַ יוֹסֵף, אֲרִי כִּי הַמְּלִיץ בִּינְתָם:
 מְתַרְגְּמַן הָיָה בִּינְיָהוּן.

❧ רש"י ❧

(כג) וְהֵם לֹא יִדְעוּ כִּי שְׁמַעַ יוֹסֵף. מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן: כִּי הַמְּלִיץ בִּינְתָם. כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם, היודע לשון עברי ולשון מצרי, והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם, לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי:
 הַמְּלִיץ. זה מנשה (בראשית רבה פצ"א, ח):

❧ ביאור ❧

וְהֵם לֹא יִדְעוּ כִּי שְׁמַעַ יוֹסֵף כִּי הַמְּלִיץ בִּינְתָם. "שומע" כאן אינו במשמעות שמיעה רגילה אלא במשמעות הבנה.²³ "מליץ" היינו מתורגמן. 'מליצה' היא דיבור של חכמה, שפה גבוהה ויפה. הנה מתברר שיוסף שמע את דברי האחים המתוודים על חטאתם, ודבריהם גרמו לו שיבכה (כנאמר בפסוק הבא). הפסוק כאן מפסיק את רצף הסיפור ומסביר לנו כיצד יתכן שהאחים דיברו ביניהם בחופשיות בנוכחות יוסף, וכלל לא חששו לאפשרות שהוא מבין יוסף.

את דבריהם - כי המליץ תמיד היה בינותם, כלומר, בכל חילופי הדברים ביניהם השתמש יוסף במתורגמן הדובר את שתי השפות, כדי שהאחים יחשבו שהוא אינו יודע לשון עברי וכך לא יחשדו בו שהוא יוסף, ולכן הרשו לעצמם לדבר ליד יוסף בחופשיות. כמוכן, את דבריהם הפרטיים בינם לבין עצמם עשו שלא בנוכחות המליץ, ולכן חשבו שהם יכולים לדבר בלשון עברי בחופשיות. מנשה הלא הוא בנו של יוסף.

❧ עיון ❧

על אף שבניו של יוסף נולדו לו במצרים הם ידעו לדבר בלשון עברי. מכאן אנו למדים שיוסף חינך את ילדיו על ברכי המסורת המשפחתית.

²³ וראה רש"י לעיל מא, טו ד"ה תשמע.

אונקלוס

כד וַיֵּסֶב מֵעֲלֵיהֶם וַיִּבֶךְ וַיֵּשֶׁב
 אֱלֹהִים וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים וַיִּקַּח
 מֵאֲתָם אֶת־שְׁמֵעוֹן וַיֹּאסֶר
 אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:
 כד וַאֲסַתְחַר מְלוֹתְהוֹן
 וּבְכֹא, וְתָב לְוֹתְהוֹן וּמְלִיל
 עֲמָהוֹן וְדַבֵּר מְלוֹתְהוֹן יֵת
 שְׁמֵעוֹן וַאֲסֶר יֵתִיה
 לְעֵינֵיהוֹן.

☞ רש"י ☞

(כד) וַיֵּסֶב מֵעֲלֵיהֶם. נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה:

וַיִּבֶךְ. לפי ששמע שהיו מתחרטין:

אֶת־שְׁמֵעוֹן. הוא השליכו לבור, הוא שאמר ללוי "הנה בעל החלומות הלזה בא" (לעיל לו, יט). דבר אחר, נתכוון יוסף להפרידו מלוי, שמא יתייעצו בין שניהם להרוג אותו (בראשית רבה פצ"א, ו; תנחומא ויגש ד, עיי"ש):

☞ ביאור ☞

וַיֵּסֶב מֵעֲלֵיהֶם. אין הכוונה רק שהסב את ראשו שלא יראוהו אלא התרחק מהם. ראייה לדבר הוא שמיד לאחר כן נאמר "וישב אליהם", משמע שהיה צריך לשוב ממקום מרוחק.

וַיִּבֶךְ. מדוע בכה יוסף דווקא בנקודת זמן זו? ודאי אין זה מהתרגשות על הפגישה עם אחיו שהרי אם כן צריך היה לבכות עוד לפני כן. ואולי הוא בוכה על מה שעומד לעשות להם, שאוסר את שמעון, וגם מניח להם את כספם בשקיהם ומסבך אותם

בַּעֲנֵינִים כִּסְפֵיִם?! מסביר רש"י שיוסף בוכה בגלל ששמע את אחיו מתחרטים ועושים תשובה, ועתה הוא יודע שיש תקוה לפיוס ולא יחויי הקרע המשפחתי.

אֶת־שְׁמֵעוֹן. על פי הפירוש הראשון, יוסף רואה בשמעון את האחראי הישיר על מכירתו, כי הוא היה זה שעשה את המעשה בפועל והשליך אותו אל הבור (לא ברור מנין למדו חז"ל עניין זה). לא זו אף זו, שמעון הוא אשר יזם את כל ההתנכלות ליוסף באותו

☞ עיון ☞

וַיִּבֶךְ. אנו רואים שיוסף אינו מתכוון לנקום באחיו, ועושה את הדברים מתוך קושי והתרגשות גדולה, אלא כל רצונו הוא להעמיק את תהליך התשובה של האחים שכבר החלו בו.

🌀 רש"י 🌀

וַיֹּאסֶר אֶתְּוֹ לְעֵינֵיהֶם. לא אסרו אלא לעיניהם, וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו (בראשית רבה פצ"א, ח):

🌀 ביאור (המשך) 🌀

שמעון ולא את לוי אנו מבינים ששמעון היה דומיננטי יותר במעשה המכירה, ולכן הוא זה אשר אמר ללוי.

על פי הפירוש השני, יוסף אינו מאשים את שמעון באופן מיוחד במכירתו, אלא מטרת מאסרו של שמעון היא כדי להפריד בינו ובין לוי, שהרי כוחם רב וכבר הוכיחו שהם מסוגלים להרוג אנשים רבים כדי להגן על בני משפחתם, כפי שעשו בעיר שכם על מעשה דינה.

וַיֹּאסֶר אֶתְּוֹ לְעֵינֵיהֶם. המילה "לעיניהם" נראית מיותרת. על כן מסביר רש"י שיוסף התנהג עם שמעון באצילות, וברגע שאחיו יצאו משם הוא התיר לו חירות יחסית.

המעמד, והוא אשר פתח בגנותו ואף הציע להורגו, והוא הוא היה זה שאמר (ללוי אחיו) את המילים: "הנה בעל החלומות הלזה בא - ועתה לכו ונהרגהו". "ויאמרו איש אל אחיו" היינו שמעון אמר ללוי.

מנין רש"י יודע שהיו אלה שמעון ולוי? להלן בפרשת ויחי (מט, ה) מכנה יעקב את שמעון ולוי בתואר 'אחים' - "שמעון ולוי אחים", ולכאורה קשה, הרי כל בני יעקב היו אחים! מסביר רש"י שם שנקראו כך מפני שהיו בעצה אחת בכמה עניינים, ועל פי כמה חשבונות מוכרחים אנו לומר שהיו אלה שמעון ולוי שאף היו בעצה הרעה על יוסף, ועליהם נאמר "ויאמרו איש אל אחיו"²⁴. מן העובדה שיוסף אסר את

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

אֶת־שְׁמֵעוֹן. הצירוף של שמעון ולוי הוא מסוכן, בו לכל אחד יש תפקיד אחר: שמעון הוא 'איש המעשה' הקנאי, ואילו לוי הוא 'איש הספר' שנותן את הלגיטימציה ההלכתית למעשי נקם. הצירוף ביניהם הוא אשר הוציא אל הפועל את הריגת העיר שכם ואת מכירת יוסף, כי ללא הצדקה הלכתית-מוסרית לא היה עולה על הדעת שאחד מבניו של יעקב יעשה מעשה קיצוני שכזה. משום כך יוסף אסר דווקא את שמעון, משום שהוא היה המְבַצֵּע בפועל, ולכן הוא המסוכן יותר מביניהם.

²⁴ זה לשון רש"י שם: "מי הם, אם תאמר ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו בהריגתו, אם תאמר בני השפחות, הרי לא היתה שנאתן שלימה... יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם, על כרחך שמעון ולוי הם, שקראם אביהם אחים".

אונקלוס

כה וּפְקִיד יוֹסֵף וּמְלוֹן יֵת
 מְנִיחוֹן עֲבוּדָא וּלְאַתְבָּא
 פְּסִיחוֹן גְּבֵר לְסִקִּיָּה
 וּלְמִתָּן לְהוֹן זְוֹדִין
 לְאוֹרְחָא, וְעֵבֶד לְהוֹן בִּין.
 כו וּנְטִלוֹן יֵת עֲבוּדָהוֹן עַל
 חֲמִרִיָּהוֹן, וְאַזְלוֹן מִתְּמָן. כז
 וּפְתַח חֵד יֵת סִקִּיָּה לְמִתָּן
 פְּסִתָּא לְחֲמִרִיָּה בְּבֵית
 מְבִתָּא, וְחִזָּא יֵת פְּסִיָּה
 וְהָא הוּא בְּפִסְ טְעִיָּה.

כה וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־
 בְּלִיָּהֶם בָּרֶךְ וּלְהַשִּׁיב פְּסִיָּהֶם
 אִישׁ אֶל־שִׁקּוֹ וּלְתַת לָהֶם
 צִדָּה לְדַרְךָ וַיַּעַשׂ לָהֶם בֵּין:
 כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־
 חֲמִרִיָּהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם:
 כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שִׁקּוֹ
 לְתַת מִסְפּוֹא לְחֲמָרוֹ בַּמְלוֹן
 וַיֵּרָא אֶת־פְּסִיָּו וְהִנֵּה־הוּא
 בְּפִי אֲמִתְחָתוֹ:

🌀 רש"י 🌀

(כז) וַיִּפְתַּח הָאֶחָד. הוא לוי, שנשאר יחיד משמעון בן זוגו (תרגום יונתן):
 בַּמְלוֹן. במקום שלנו בלילה:

🌀 ביאור 🌀

וַיִּפְתַּח הָאֶחָד. דברי רש"י אלה הם המשך דבריו בפסוק כד בהם למדנו על הקשר המיוחד בין שמעון ולוי. "האחד" בה"א הידיעה משמע שאין זה אח אקראי אלא אח מיוחד, וזהו לוי בן זוגו של שמעון.

בַּמְלוֹן. מלון היינו מקום לינה. בעברית של היום 'מלון' הוא מקום המיוחד ללינה ומגורים, אך במשמעות המקורית כל מקום בו אדם לן בלילה - גם אם הוא תחת כיפת השמים - נקרא 'מלון'.

🌀 עיון 🌀

וַיִּפְתַּח הָאֶחָד. אנו מקבלים כאן עוד רמז לכך שיוסף אינו מבקש לנקום באחיו אלא רק רוצה לעזור להם להבין מה הסיבה לכל צרותיהם, ולתת להם את האפשרות להשלים את תהליך התשובה.

אונקלוס

כח וַיֹּאמֶר אֶל-אָחִיו הוֹשֵׁב בְּסָפִי
 וְגַם הִנֵּה בְּאִמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לְבָם
 וַיַּחְרְדוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו לֵאמֹר
 מִה-זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:
 כט וַיָּבֹאוּ אֶל-יַעֲקֹב אֲבִיהֶם
 אֲרֻצָּה פְּנֵעַן וַיִּגִּדּוּ לוֹ אֵת כָּל-
 הַקְּרֹת אֲתֶם לֵאמֹר:
 אונקלוס
 כח וַאֲמַר לְאָחֻזְהִי
 אֶתְתַּב בְּסָפִי וְאִף הָא
 בְּטָעֵנִי, וּנְפִק מִדַּע
 לְבָהוֹן וּתְוָהוּ גְבַר
 בְּאָחֻזְהִי לְמִימַר מָא דָּא
 עֵבַד יִי, לְנָא. כט וְאָתוּ
 לְוֹת יַעֲקֹב אֲבִוְהוֹן
 לְאֲרֻצָּא דְכַנְעַן, וְחֻוִּיָּאוּ
 לִיָּה יֵת כָּל דְּעֲרֻצָּא
 יִתְהוֹן לְמִימַר.

🌀 רש"י 🌀

אמתחתו. הוא שק:

(כח) וְגַם הִנֵּה בְּאִמְתַּחְתִּי. גם הכסף בו עם התבואה: מה־זאת עֲשָׂה
 אֱלֹהִים לָנוּ. להביאנו לידי עלילה זו, שלא הושב אלא להתעולל עלינו:

🌀 ביאור 🌀

אמתחתו. בתחילת הפסוק נאמר "ויפתח האחד את שקו", וכאן נאמר "פי אמתחתו", ומסביר רש"י ש"אמתחת" היא "שק".
 מדבריו שהכסף ששילם הושב לו ונמצא בשקו. על כן מסביר רש"י שהכוונה היא לומר שלא זו בלבד שהכסף שנתנו הוחזר אלא כעת ברשותם גם הכסף וגם התבואה שקנו. האחים מבינים שהדבר נעשה להם על ידי הא-להים, והם חוששים מאוד.
 וגם הִנֵּה בְּאִמְתַּחְתִּי. המילה "גם" נראית כמיותרת, ומספיק היה לומר: 'הושב כספי והנה באמתחתי' ואנו נבין

🌀 עיון 🌀

◁ וְגַם הִנֵּה בְּאִמְתַּחְתִּי. עתה התברר שלמעשה הם לא שילמו על התבואה אשר

אונקלוס

ל מִלִּיל גְּבָרָא רַבּוּנָה
 דְּאֲרַעָא עֲמִנָא קִשְׁיָן,
 וַיִּהְיֶה יִתְנָא פְּמֵאֲלֵי
 אֲרַעָא. לא וַאֲמַרְנָא לִיה
 פִּיּוּנִי אֲנַחְנָא, לָא הוּיָנָא
 אֲלִילִי. לב תְּרִי עֶסֶר
 אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי אֲבוּנָא,
 חַד לִיתְהִי וַזְעִירָא יוֹמָא
 דִּין עִם אֲבוּנָא בְּאֲרַעָא
 דְּכַנְעָן. לג וַאֲמַר לָנָא
 גְּבָרָא רַבּוּנָה דְּאֲרַעָא
 בְּדָא אֲדַע אֲרִי פִּיּוּנִי
 אַתְּוֹן, אַחֻכּוֹן חַד שְׂבוּקוּ
 לֹותִי וַיִּת עֲבוּדָא דְּחַסִּיד
 בְּבִיתְכוֹן סְבוּ וַאֲיִזְלוּ.

ל דִּבְרֵי הָאִישׁ אֲדִנִּי הָאָרֶץ
 אֲתָנּוּ קִשּׁוֹת וַיִּתֵּן אֶתְּנִי
 כְּמִרְגָּלִים אֶת־הָאָרֶץ: לא
 וַנֹּאמֶר אֱלֹוּ כִנִּים אֲנַחְנוּ לָא
 הָיִינוּ מִרְגָּלִים: לב שְׁנַיִם־עָשָׂר
 אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ
 הָאֶחָד אֵינָנוּ וְהַקָּטָן הַיּוֹם
 אֶת־אֲבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן:
 לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדִנִּי
 הָאָרֶץ בְּזֹאת אֲדַע כִּי כִנִּים
 אַתֶּם אַחֲיֶכֶם הָאֶחָד הַנִּיחֹו
 אֶתִּי וְאֶת־דַּעְבוֹן בְּתִיכֶם קָחוּ
 וְלָכוּ:

עיון (המשך) ❧

נמצאת ברשותם, ועל כן הם חוששים שמא יאשימו אותם כגזלנים. יש לשים לב
 שבשלב זה האחים חושבים שטעות זו אירעה רק באמתחת של אחד מהם. רק
 בהמשך (להלן פסוק לה) האחים יגלו שכספו של כל אחד מהם הושב לו.

אונקלוס

לְדָ וְאִיתוּ יְתָ אַחֻכּוֹן
 זְעִירָא לְוְתִי וְאִדְעָ אֲרִי
 לָא אֲלִילִי אֲתוֹן אֲרִי
 כְּיֻנְי אֲתוֹן, יְתָ אַחֻכּוֹן
 אֲתִין לְכוּן וְיְתָ אֲרִעָא
 תַעֲבָדוֹן בְּהַ סְחֻרְתָא.
 לְהַ וְהוּהַ אֲנֹן מְרִיקִין
 סְקִיְהוֹן וְהָא גְבַר צָרָר
 כְּסָפִיָּה כְּסָפִיָּה, וְחִזּוּ יְתָ
 צָרִי כְּסָפִיָּהוֹן אֲנֹן
 וְאַבְוְהוֹן וְדַחִילוֹ.

וְהִבִּיאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם הַקָּטָן
 אֵלַי וְאִדְעָה כִּי לֹא מְרַגְלִים
 אַתֶּם כִּי כְנִים אַתֶּם אֶת־
 אֲחֵיכֶם אֲתִן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ
 תִּסְחָרוּ: לְהַ וַיְהִי הֵם מְרִיקִים
 שִׁקִּיָּהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צָרוֹר־
 כְּסָפוֹ בְּשִׁקּוֹ וַיֵּרְאוּ אֶת־צָרוֹת
 כְּסָפִיָּהֶם הַמָּה וְאֲבִיָּהֶם וַיֵּרְאוּ:

רש"י

(לד) וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ. תסובבו. וכל לשון סוחרים וסחורה על שם
 שמחזרים וסובבים אחר הפרקמטיא:
 (לה) צָרוֹר־כְּסָפוֹ. קשר כספו:

ביאור

וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ. אין הכוונה
 בביטוי זה לומר שתהיו סוחרים ותקנו
 ותמכרו כרצונכם (כמו "ויסחרו אותה",
 לעיל לד, כא), אלא הכוונה היא שתוכלו
 להסתובב בארץ בחופשיות, כלומר,
 שלא תהיו אסירים.
 שורש סח"ר משמעותו הישירה
 היא לשון סיבוב, כמו הביטוי 'ללכת

סחור סחור' שפירושו ללכת סביב סביב.
 התואר 'סוחר' והפועל 'לסחור' נגזרו
 ממשמעות זו, משום שהסוחרים
 מסתובבים בכל מקום.²⁵

צָרוֹר־כְּסָפוֹ. כלומר, הכסף נתון
 בתוך שקית בד שבראשה קשר, וכאילו
 הכסף קשור (=צרוור).

²⁵ וראה מה שכתב רש"י ויקרא יט, טז ד"ה לא תלך רכיל, לעניין רוכל 'על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא
 רוכל, לשון רוגל'.

אונקלוס
 לו וַיֹּאמֶר לְהוֹן יַעֲקֹב
 אֲבוֹהוֹן יְתִי אֲתִּילְתֹּן,
 יוֹסֵף לְיִתְוֵהִי וְשִׁמְעוֹן לָא
 הָוָה פָּא וְיִת בְּנִימִין
 תְּדַבְּרוֹן עָלֵי הוּאָה
 בְּלֵהוֹן.
 לו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַעֲקֹב אֲבִיהֶם
 אֹתִי שְׁכַלְתֶּם יוֹסֵף אֵינְנִי
 וְשִׁמְעוֹן אֵינְנִי וְאֶת־בְּנֵימִן
 תִּקְחוּ עָלַי הֵיוּ כְלָנָה:

❧ רש"י ❧

(לו) אֹתִי שְׁכַלְתֶּם. מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף:
 שְׁכַלְתֶּם. כל מי שבניו אבודים קרוי שכול:

❧ ביאור ❧

אֹתִי שְׁכַלְתֶּם. יעקב מאשים את
 האחים הן במה שאירע ליוסף והן במה
 שאירע עתה לשמעון: "אותי שכלתם -
 יוסף איננו ושמעון איננו". ולכאורה לא
 ברור, מה שייך עכשיו להזכיר את עניינו
 של יוסף? אלא דברי תורה עניים
 במקום אחד ועשירים במקום אחר. כאן
 אנו מגלים שיעקב מאשים את האחים
 בגורלו של יוסף. רש"י מסביר שעתה
 מתברר שכבר בראשיתו של הסיפור
 יעקב אבינו חשד בבניו שהם עצמם
 פגעו ביוסף, שמכרוהו או שהרגוהו.
 עכשיו, בשעה זו, החשד השמור בלבו
 של יעקב התפרץ החוצה והפך
 להאשמה ישירה ובוטה: "אותי
 שכלתם!", אתם הפכתם אותי לאב
 שכול, גם בענייניו של יוסף, וגם עתה
 בענייניו של שמעון!
 שְׁכַלְתֶּם. לעיל בסוף פרשת תולדות
 כתב רש"י (כז, מה): "למה אשכל -
 הקובר את בניו נקרא שכול", ואילו כאן
 כתב: 'כל מי שבניו אבודים קרוי שכול'.
 נראה שרש"י כאן רוצה לדייק ולומר
 ש"שכול" הוא לא רק מי שבניו מתו
 ונקברו, אלא גם מי שבניו אבודים ממנו
 ואינו יודע מה עלה בגורלם. ובאמת
 לבסוף יתברר שהן יוסף והן שמעון
 עודם חיים.

❧ עיון ❧

אֹתִי שְׁכַלְתֶּם. עד כה יעקב אבינו לא נתן ביטוי לחשד זה כי לא רצה באמת
 להאמין שהדבר אפשרי, בבחינת 'ליבא לפומא לא גליא', אלא היה הדבר טמון
 במעמקי לבו. אבל עכשיו, בשעת צרה זו, יצאה האשמה זו מפיו מבלי משים: "אותי
 שיכלתם!".

אונקלוס

לו וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן לְאִבְוֵהִי
 לְמִימְרֵי יָת תְּרִין בְּנֵי
 תְּמִית אִם לָא אִיתִינִיה
 לָךְ, הֵב יִתִּיחַ עַל יָדֵי
 וְאִנָּא אִתִּיבִינִיה לָךְ. לח
 וַיֹּאמֶר לָא יִיחֹת בְּרִי
 עִמָּכֹן, אִרִי אַחֻוֹהִי מִית
 וְהוּא בְּלַחֻדוּהִי
 אֲשַׁתָּאָר וְיַעֲדַעֲנִיה
 מוֹתָא בְּאוֹרְחָא דְתַהֲכֹן
 בַּה וְתַחֲתוֹן יָת סִיבְתִי
 בְּרוּנָא לְשֹׁאֵל.

לו וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל-אָבִיו
 לֹא-אֶמְרֵךְ אֶת-שְׁנֵי בְנֵי תְּמִית אִם-
 לֹא אָבִיָּאָנוּ אֵלֶיךָ תְּנֵה אֹתוֹ
 עַל-יָדַי וְאֲנִי אֲשִׁיבְנוּ אֵלֶיךָ:
 לח וַיֹּאמֶר לֹא-יֵרֵד בְּנֵי עִמָּכֶם
 בִּי-אֲחִיו מֵת וְהוּא לְבָדוֹ נִשְׁאָר
 וְקָרְאָהוּ אֶסּוֹן בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר
 תֵּלְכוּ-בָהּ וְהוֹרְדְתֶם אֶת-
 שׁוֹבְתֵי בִגְדוֹן שְׁאוּלָה:

🌀 רש"י 🌀

(לח) לא יירד בני עמכם. לא קבל דבריו של ראובן, אמר: בכור שוטה
 הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בני (בראשית רבה פצ"א,
 ט):

🌀 עיון (המשך) 🌀

אפשר ללמוד מכאן היאך השקר פוגע ביחסים בין בני אדם. על אף שלא היתה
 ליעקב שום ידיעה ברורה מה אירע באמת, מכל מקום נשמתו העדינה של יעקב
 הרגישה את השקר של האחים והוא לא קיבל את דבריהם כאמת מוחלטת.

🌀 ביאור 🌀

לא-יירד בני עמכם. יעקב אינו
 משתכנע מדבריו של ראובן, ואף אינו
 מתייחס אליהם כלל, אלא קובע
 בנחרצות שבנימין לא יירד עמהם
 למצרים. מסביר רש"י שיעקב זלזל
 בדבריו של ראובן משום שאין בהם
 הגיון: וכי האיום של ראובן יכול
 להתממש? וכי יעקב ימית את שני
 בניו/נכדיו?

עיון (על עמוד קודם)

לא־יֵרֵד בְּנֵי עַמְּכֶם. אנו רואים כאן את התוצאה הנוראה שנגרמה בעקבות התנהגותם המזלזלת של בני יעקב כלפי אביהם, בהזדמנויות שונות (הן בהריגת אנשי שכם, הן במעשה ראובן שהתערב בחייו הפרטיים של אביו, והן במכירת יוסף). התוצאה היא העדר אמון מוחלט של יעקב כלפי בניו.

אונקלוס

א וּכְפָנָא תְּקִיף בְּאַרְעָא. ב וְהוּדָה פִּד סְפִיקוּ לְמִיכַל יֵת עֲבוּרָא דְאִיתִיאוּ מְמַצְרִים, וְאָמַר לְהוּן אֲבוּהוּן תּוּבוּ זְבוּנוּ לְנָא זְעִיר עֲבוּרָא.

מג א וְהִרְעֵב כָּבֵד בְּאַרְעֵי: ג וַיְהִי כֹאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שָׁבוּ שְׁבֵרוֹ לָנוּ מֵעַט־אֶכֶל:

רש"י

(ב) כֹּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל. יהודה אמר להם: המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית (תנחומא מקץ ח):

כֹּאֲשֶׁר כָּלוּ. 'כד שציאו'. והמתרגם 'כד ספיקו', טועה. "כאשר כלו הגמלים לשתות" (לעיל כד, כב) מתורגם 'כד ספיקו', כששתו די ספוקם הוא גמר שתייתם. אבל זה "כאשר כלו לאכול", כאשר תם האוכל הוא, ומתרגמינן 'כד שציאו':

ביאור

כֹּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל. התורה מדגישה שהאחים התעוררו לחפש דרך להציל את שמעון לאחר שעבר זמן משמעותי - "כאשר כילו לאכול את השבר אשר הביאו ממצרים". מדוע המתינו כל כך הרבה זמן? מסביר רש"י שהיתה זו עצתו של יהודה. לאחר שראה יהודה שיעקב סירב באופן נחרץ להצעתו של ראובן, הוא הבין שאין טעם להתווכח איתו וכי הם לא יצליחו לשנות את דעתו. עליהם להמתין למצב בו לא תהיה ליעקב אביהם ברירה, והוא יאלץ בעל כורחו לבקש מהם לשוב למצרים על פי התנאים שהכתיב להם יוסף.

כֹּאֲשֶׁר כָּלוּ. מתי 'מכלים' לאכול או לשתות? בשתי אפשרויות: או כאשר נגמר המאכל או המשקה ואין מה לאכול ולשתות עוד, או כאשר האוכל או השותה הגיע למצב שביעה או רוויה ואינו צריך עוד לאכול או לשתות. רש"י

עיון

כֹּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל. אף כאן רש"י (בעקבות חז"ל) מכניס בפיהם של האחים את הביטוי 'הזקן', לומר לך שעדיין יש בהם זלזול כלפי יעקב, ועדיין לא שבו בתשובה גמורה.

אונקלוס
 ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנָיו
 לְמִימְרָם אֲסַהְדָּא אֲסַהְדָּא
 בְּנָא גְבָרָא לְמִימְרָא לָא
 תַּחֲזִין אִפִּי אֱלֹהִין בְּדַ
 אַחֲוִיכֹן עִמְכוֹן.
 ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנָיו
 לְמִימְרָם אֲסַהְדָּא אֲסַהְדָּא
 בְּנָא גְבָרָא לְמִימְרָא לָא
 תַּחֲזִין אִפִּי אֱלֹהִין בְּדַ
 אַחֲוִיכֹן עִמְכוֹן.

רש"י

(ג) הַעֵד הַעֵד. לשון התראה, שסתם התראה מתרה בו בפני עדים, ובן
 "העידותי באבותיכם" (ירמיה יא, ז), "רד העד בעם" (שמות יט, כא):

ביאור (המשך)

טוען כי מה שנאמר כאן "כאשר כלו לאכול" בוודאי הכוונה היא שתם האוכל ולא נשאר להם מה לאכול, ואילו מה שנאמר לגבי הגמלים של עבד אברהם "כאשר כלו הגמלים לשתות" היינו ששתו כל צרכם ודי ספוקם, ולכן סיימו את פעולת השתיה.
 לפני רש"י עמדה הגירסא בתרגום כאן "כאשר כלו" - 'כד ספיקו', כלומר, כאשר הגיעו למצב שביעה (וכך הוא התרגום לעיל לעניין שתיית הגמלים). רש"י דוחה גירסא זו כאן, משום שכאן, להבנתו, אין זה 'כילוי' מחמת שביעה
 אלא משום שתם האוכל. על כן גורס רש"י 'כד שציאו', כלומר, כאשר חיסלו את מלאי האוכל.
 הַעֵד הַעֵד. המילה "העד" היא לשון עדות, ולכאורה מה שייכת עדות לכאן, וכי יוסף העיד בפניהם על אירוע מסוים? על כן מסביר רש"י שמשמעות הביטוי 'להעיד בפלוני' היא לשון התראה, היינו להתרות בו ולהזהיר אותו. פעולה זו נקראת בלשון 'עדות' משום שבדרך כלל התראה נעשית בפני עדים.²⁶

²⁶ ועיין רש"י שמות כא, כט: "והועד בבעליו - לשון התראה בעדים, כמו "העד העיד בנו האיש".

אונקלוס

ד אַם אַיִתְךָ מְשַׁלַח יִתְּ אַחֲוֹנָא עֲמֹנָא, נִיחֹת וְנִזְבוּן לְךָ עֲבוּדָא. ה וְאִם לִיִּתְךָ מְשַׁלַח לָא נִיחֹת, אֲרִי גְבָרָא אֲמַר לְנָא לָא תִחֲזֹן אִפִּי אֱלֹהִין כַּד אַחֲוֹכוֹן עֲמֹכוֹן.

ד אַסְיִשְׁךָ מְשַׁלַח אַתְּ אַחֲוִינוּ אַתְּנוּ נִרְדָּה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אַכְלָ: ה וְאִסְיִינְךָ מְשַׁלַח לָא נִרְדָּ כִּי־הָאִישׁ אֲמַר אֲלֵינוּ לָא־תִרְאוּ פָנֵי בְלַתֵּי אַחֲיִכֶם אַתְּכֶם:

🌀 רש"י 🌀

לֹא־תִרְאוּ פָנֵי בְלַתֵּי אַחֲיִכֶם אַתְּכֶם. לא תראוני בלא אחיכם אתכם. ואנקלוס תרגם 'אלהין כד אחוכון עמכון', יישב ביאור הדבר על אופנו ולא דקדק לתרגם אחר לשון המקרא:

🌀 ביאור 🌀

לֹא־תִרְאוּ פָנֵי בְלַתֵּי אַחֲיִכֶם אַתְּכֶם. אין ספק שמשמעות דברי יוסף היא: 'לא תראו פני אלא אם כן יהיה אחיכם עמכם', כלומר, על דרך החיוב: רק אם תביאו את אחיכם עמכם תוכלו לראות פני. השאלה היא כיצד יש לפרש את המילה "בלתי" באופן מילולי. רש"י טוען שמשמעות המילה "בלתי" היא 'לא', וכאן נשמטה ב' וכאילו נאמר

'בבלתי', כלומר, 'בלא אחיכם אתכם'. מתרגום אונקלוס עולה שהבין את המילה "בלתי" במשמעות 'אלא', והוסיף את המילה 'כאשר', כלומר 'אלא כאשר אחיכם אתכם'. רש"י טוען שהתרגום כאן לא תירגם באופן מילולי אלא ביאר את משמעות הביטוי במילים שונות.

🌀 עיון 🌀

לֹא־תִרְאוּ פָנֵי בְלַתֵּי אַחֲיִכֶם אַתְּכֶם. לרש"י חשוב להדגיש שהאמירה המדויקת של יוסף (המצוטטת בפי האחים) היא באופן שלילי 'לא תראו פני', ואילו לפי התרגום יש לדברים אפשרות חיובית: 'תוכלו לראות פני אם אחיכם יהיה אתכם'.

אונקלוס

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְמֵא
 אֲבֵאִישׁתּוֹן לִי, לְחַוָּאָה
 לְגִבְרָא הָעוֹד לְכוֹן אַחָא.
 וַיֹּאמְרוּ שְׂאֵלָא שְׂאֵיל
 גְּבָרָא לְנָא וּלְיִלְדוֹתָנָא
 לְמִימְרָא הָעֵד כְּעֵן אֲבוּכוֹן
 קִים הָאִית לְכוֹן אַחָא
 וְחַוָּינָא לִיהָ עַל מִימְרָא
 פְּתַגְמִיָּא הָאֵלִין, הִמִּידַע
 הַוִּינָא יִדְעִין אַרְי יִימְרָא
 אַחִיתוּ יַת אַחוּכוֹן.

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְמֵה הֲרַעַתְסָם
 לִי לְהַגִּיד לְאִישׁ הָעוֹד לְכֶם
 אַח: וַיֹּאמְרוּ שְׂאֵל שְׂאֵל-
 הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלְדֹתָנוּ לְאִמְרָא
 הָעוֹד אֲבִיכֶם חֵי הֵישׁ לְכֶם
 אַח וְנַגְדְּלוֹ עַל-פִּי הַדְּבָרִים
 הָאֵלֶּה הַיְדוּעַ גִּדַּע כִּי יֹאמְרָא
 הוֹרִידוּ אֶת-אַחֵיכֶם:

רש"י

(ז) לָנוּ וּלְמוֹלְדֹתָנוּ. למשפחותינו. ומדרשו, אפילו עצי עריסותינו גלה לנו
 (בראשית רבה פצ"א, י):

ביאור

לָנוּ וּלְמוֹלְדֹתָנוּ. לפי הפשט כלומר, הוא דיבר איתנו על ימי ילדותנו
 "מולדתנו" היינו משפחותינו, כלומר, לפרטי פרטים, והוא ידע אפילו מאיזה
 יוסף התעניין במצב המשפחתי שלנו. סוג עצים היו עשויות המיטות שלנו
 לפי המדרש "מולדתנו" היינו ילדותנו, כשהיינו תינוקות.

עיון

לָנוּ וּלְמוֹלְדֹתָנוּ. ראו כמה עיוורון היה באחי יוסף שלא הכירו ולא הבינו שזהו
 יוסף עצמו אשר דיבר אתם. הרי מי יכול היה לדעת, חוץ מיוסף, מאיזה סוג עץ נעשו
 המיטות! אלא כאשר אדם מסרב לראות ולהבין, ואינו מעלה על דעתו כלל את
 האפשרות, אזי הוא לא יבין גם כאשר הדברים ברורים ובולטים ביותר.

🌀 רש"י 🌀

וְנִגְדְּלוּ שֵׁשׁ לְנוּ אָב וְאָח: עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. על פי שאלותיו אשר שאל הזקקנו להגיד:

כִּי יֹאמֶר. אשר יאמר (תרגום אונקלוס). "כי" משמש בלשון אם, ואם משמש בלשון אשר. הרי זה שימוש אחד מארבע לשונותיו שמשמש "כי", והוא אם, שהרי "כי" זה כמו אם, כמו "עד אם דברתי דברי" (לעיל כד, לג):

🌀 ביאור 🌀

וְנִגְדְּלוּ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. לא נאמר בפירוש מה ענו לו ליוסף, רק שענו "על פי הדברים האלה", היינו שענו על השאלות ששאל אותם (ולא נידבו את המידע מעצמם אלא רק לשאלות ישירות שנשאלו). הואיל והשאלות היו: א) "העוד אביכם חי?" ב) "היש לכם אח?" על כן משלים רש"י את התשובות החסרות: א) 'יש לנו אב' ב) 'ואח'.

נדע כי יאמר" הוא: 'האם ידענו שיאמר. רש"י מאריך להסביר כיצד המילה "כי" קיבלה משמעות של 'אשר', שהרי כבר לימד אותנו רש"י בכמה מקומות שלמילה "כי" יש ארבע משמעויות, אך 'אשר' אינה אחת מהן! על כן מסביר רש"י שיש כאן שני שלבים: המילה "כי" כאן משמעותה 'אם', אך לא במשמעות הרגילה של מילת תנאי אלא במשמעות 'אשר', כמו בפסוק "עד אם דברתי דברי".²⁷

כִּי יֹאמֶר. פירוש המשפט "הידוע ב' ו'אח'.

🌀 עיון 🌀

וְנִגְדְּלוּ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. האחים מנסים להצדיק את עצמם בפני אביהם. כאן חזר יעקב להיות אב והאחים חזרו להיות בנים של אביהם שצריכים לתת דין וחשבון לאביהם.

²⁷ וראה רש"י שם.

אונקלוס

ח וַיֹּאמֶר יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל
 אָבוּהִי שְׁלַח עוֹלִימָא
 עָמִי וְנָקוּם וְנִזְיֵל, וְנִחִי
 וְלֹא נָמוּת אִף אֲנַחְנָא אִף
 אֵת אִף טַפְלָנָא.

ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יִשְׂרָאֵל
 אָבִיו שְׁלַח הַנְּעַר אֵתִי
 וְנָקוּמָה וְנִלְכָה וְנַחֲיָה וְלֹא
 נָמוּת גַּם-אֲנַחְנוּ גַם-אַתָּה
 גַּם-טַפְּנוּ:

🌀 רש"י 🌀

(ח) וְנַחֲיָה. נצנצה בו רוח הקודש, על ידי הליכה זו תחי רוחך, שנאמר "ותחי רוח יעקב אביהם" (להלן מה, כז): וְלֹא נָמוּת. ברעב. בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש, ואנו כולנו מתים ברעב אם לא נלך, מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי (תנחומא מקץ ח):

🌀 ביאור 🌀

וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת. בקריאה פשוטה נחיה ודאי לא נמות. על כן מסביר רש"י היה נראה שהביטוי "ונחיה ולא נמות" בא לומר: אם נרד נוכל לקנות אוכל ולחיות, אך אם לא נרד נמות כאן כולנו ברעב. רש"י אינו מסביר כך כי לטעמו ישנה כאן כפילות מיותרת - שהרי אם

נחיה ודאי לא נמות. על כן מסביר רש"י שיש כאן משמעות נוספת. בביטוי זה טמונה התקוה שירידה זו תועיל למשפחה ותוסיף לה חיות על ידי שימצאו את יוסף.

🌀 עיון 🌀

וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת. אכן במסע זה מתחיל התיקון. עתה זוהי משפחה מאוחדת הדואגת למחיה של כולם, ונוטלת סיכון ויורדת עם בנימין למצרים על מנת להציל את המשפחה כולה - גם כדי לספק מחיה למשפחה, וגם כדי להציל את שמעון הנמצא שם במאסר תקופה ארוכה. ירידה זו עתה למצרים היא תחילתו של תיקון.

אונקלוס

ט אַנְכִי אַעֲרֹבְנֹו מִיַּדִּי תִבְקֹשׁוּנֹו
 אֶס-לֹא הִבִּיאֲתִי אֵלַיִךְ
 וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ וְחָטֵאתִי לְךָ
 כָּל-יֹמֵיָא.

🕒 רש"י 🕒

(ט) וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ. שלא אביאנו אליך מת כי אם חי:
 וְחָטֵאתִי לְךָ כָּל-הַיָּמִים. לעולם הבא (בראשית רבה פצ"א, י):

🕒 ביאור 🕒

וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ. כבר אמר "אם לא
 הביאותיו אליך", ומה מוסיף יהודה
 במילים "והצגתיו לפניך"? מסביר רש"י
 שיש כאן תוספת, כי הביטוי "הביאותיו
 אליך" אינו מחייב שיביא אותו חי, ועל
 כן מוסיף גם "והצגתיו לפניך" - חי.
 וְחָטֵאתִי לְךָ כָּל-הַיָּמִים. "כל
 הימים" משמע לנצח, וכי אדם חי
 לנצח? על כן מסביר רש"י ש"כל
 הימים" כאן משמעם לעולם הבא.

🕒 עיון 🕒

וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ. רש"י כדרכו אינו מקבל בפסוקי התורה כפילות וחזרות לשון
 שהן רק ליופי המליצה, ועל כן מקפיד לפרש כל ביטוי שנראה כפול.
 וְחָטֵאתִי לְךָ כָּל-הַיָּמִים. וכי אדם הוא הבעלים על העולם הבא שלו? מה, אם כן,
 מצהיר כאן יהודה?

נראה שכוונתו של יהודה לומר שאם לא יצליח במשימה זאת תהיה ההחמצה
 הגדולה של חייו. גם בעולם הזה יש לאדם שני מסלולי חיים - החיים הפיזיים שלו
 וכן המשמעות שנותן לחייו. אומר יהודה שאם לא יצליח להחזיר את בנימין אזי
 יאבד את משמעות חייו.

אונקלוס

י אַרִי אֱלוֹ לָא פּוֹן בְּדָא
 אֶתְעַבְבָּנָא, אַרִי בְּעַן
 תְּבַנָּא דְגַן תְּרַתִּין זְמַנִּין. יא
 וְאָמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל
 אֲבוּהוֹן אִם בֵּין הוּא דָא
 עֲבִידוּ סְבוּ מִדְּמִשְׁבַּח
 בְּאֲרַעָא בְּמַנִּיכּוֹן וְאַחִיתוּ
 לְגַבְרָא תְקַרְבָּתָא, זְעִיר
 קִטְף וְזְעִיר דְּבִשׁ שְׁעָף
 וְלִטּוֹס בְּטַמִּין וְשִׁגְדִין.

י כִּי לֹא־הִתְמַהֵּנּוּ כִּי־
 עָתָה שָׁבְנוּ זֶה פַּעַמִּים:
 יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל
 אֲבִיהֶם אִסְכֵּן וְאִפּוֹא זֹאת
 עֲשׂוּ קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאָרֶץ
 בְּכַלִּיכֶם וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְּחָה
 מֵעֵט צְרִי וּמֵעֵט דְּבִשׁ נִכְאֵת
 וְלִטְ בְּטַנִּים וּשְׁקָדִים:

❧ רש"י ❧

(י) לולא התמהנהנו. על ירך, כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו:

(יא) אפוא. לשון יתר הוא לתקון מלה בלשון עברי. אם כן אזדקק לעשות שאשלחנו עמכם, צריך אני לחזור ולבקש איה פה תקנה ועצה להשיאכם, ואומר אני זאת עשו:

❧ ביאור ❧

מסכים. הרי יכולנו לעשות זאת כבר אז,	לולא התמהנהנו. יהודה מעביר
ולהרוויח זמן יקר, ולחסוך ממך את הצער על שמעון!	ביקורת מפורשת כלפי יעקב: אנחנו רצינו לפעול במהירות ולא להמתין, ומיד כשחזרנו ממצרים רצינו לרדת עם בנימין ולשחרר את שמעון, אך אתה סירבת באותו זמן, והנה עכשיו אתה
נראית	אפוא. המילה "אפוא" נראית
◁ כמיותרת, וגם אם היה כתוב בפסוק	

❧ עיון ❧

לולא התמהנהנו. אנו רואין כאן עדיין את אותו החטא הישן של בני יעקב, שמוכיחים ומאשימים את אביהם, ובאמת הם עצמם אשמים על כל מה שקרה.

🌀 רש"י 🌀

מְזַמְרֵת הָאָרֶץ. מתורגם 'מדמשבח בארעא', שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם (בראשית רבה פצ"א, יא):
נְכֹאֵת. שְׁעוּה (בראשית רבה פצ"א, יא): **בְּטָנִים.** לא ידעתי מה הם. ובפרושי א"ב של רבי מכיר²⁸ ראיתי פשיטצי"ש [פיסטוקים], ודומה לי שהם אפרסקין:

🌀 ביאור (המשך) 🌀

הדברים המשובחים של הארץ, מיטב התוצרת. מה הקשר לדבר משובח עם השורש זמ"ר? כי כולם שרים ומזמרים כשדברים טובים כאלה באים לעולם. ראיה לכך מתרגום אונקלוס שתרגם 'מדמשבח בארעא' ולא כתב 'מדמשבח ארעא', משמע שהשבח אינו שבחה של הארץ אלא השבח שנשמע בארץ, היינו בני אדם שמהללים ומשבחים. אף כאן נראה שאונקלוס לא תרגם את המילה באופן מילולי³⁰ אלא כתב את משמעות הביטוי.

נְכֹאֵת. מסתבר לומר שיעקב בחר במוצרים אלה משום שהיו יקרי ערך ולא היו כמותם במצרים.

אם כן זאת עשו', בלא המילה אפוא, הפסוק היה מובן. מסביר רש"י שהמילה "אפוא" היא 'לשון יתר', כלומר, אין לה משמעות בפני עצמה ואינה מוסיפה מידע על מילות הפסוק, אלא יש להבין את עניינה על פי ההקשר.

נראה שרש"י נוטה לדמות מילה זו למילה 'איפה', בה"א, במשמעות 'איה פה'. כלומר, יש לחפש ולמצוא מה לעשות. כביכול זהו קו המחשבה של יעקב: "אם כן", אם אני צריך לשלוח את בנימין עמכם, אני צריך לחפש ולמצוא רעיון מיוחד כיצד לעשות זאת. אההה, מצאתי - "זאת עשו!"²⁹

מְזַמְרֵת הָאָרֶץ. "זמרת הארץ" היינו

²⁸ רבינו מכיר ב"ר יהודה, אחיו של רבנו גרשום מאור הגולה. רש"י מזכיר את הספר גם בפירושו לש"ס, אך הספר לא הגיע לידינו.

²⁹ על פי המזרחי.

³⁰ כמו לעיל בפסוק ג, כפי שציין רש"י שם.

אונקלוס

יב וְכִסְפָּא עַל חַד תְּרִין
 סְבוּ בִידְכוֹן, וְיַת פְּסָפָא
 דְּאַתְתָּב בְּפִס טְעֵנִיכוֹן
 תְּתִיבוֹן בִּידְכוֹן דְּלָמָא
 שְׁלוּ הָוּת. יג וְיַת אַחוּכוֹן
 דְּבְרוּ, וְקוּמוּ תּוּבוּ לְוַת
 גְּבָרָא.

יב וְכִסְף מְשֻׁנָּה קָחוּ בְיַדְכֶם
 וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוֹשֵׁב בְּפִי
 אֲמַתְחִיתֶכֶם תְּשִׁיבוּ בְיַדְכֶם
 אוֹלֵי מְשֻׁגָה הוּא: יג וְאֶת־
 אַחֵיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־
 הָאִישׁ:

רש"י

(יב) וְכִסְף מְשֻׁנָּה. פי שנים כראשון: קחו בְיַדְכֶם. לשבור אוכל, שמא הוקר
 השער (בראשית רבה פצ"א, יא):
 אוֹלֵי מְשֻׁגָה הוּא. שמא הממונה על הבית שכחו שוגג:

ביאור

וְכִסְף מְשֻׁנָּה קָחוּ בְיַדְכֶם. "משנה" המושב להם בפי אמתחותיהם 'בטעות'.
 לשון שנים, כלומר, סכום כפול. מדוע מלבד סכום הכסף שעליהם להחזיר הם
 צריך לקחת סכום כפול? מסביר רש"י לוקחים סכום כסף כפול על מנת לשלם
 שיש לחשוש שמא הוקר השער, שהרי על הסחורה החדשה.
 לאחר שעובר זמן, והרעב מכביד, המחירים עולים.
 מנתנית טעם זה משמע שסכום הכסף שהוחזר לכם הוחזר בשוגג או
 הכסף הכפול אינו כולל את הכסף לא, ועל כן יש להחזירו (מלבד כסף
 המשנה הכפול, כנ"ל).

אונקלוס

יֵד וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לְכֹן רַחֲמִין קָדִים גְּבָרָא וְיִפְטֹר לְכֹן יֵת אַחֻכּוֹן אַחֲרָנָא וְיֵת בְּנִימִין וְאֵנָא כְּמָא דְתַבְלִית תַּבְלִית.

יֵד וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לְכֹם רַחֲמִים לְפָנֵי הָאִישׁ וְשַׁלַּח לְכֹם אֶת־אֲחֵיכֶם אַחַר וְאֶת־בְּנֵימִין וְאֵנִי כַּאֲשֶׁר שַׁכַּלְתִּי שַׁכַּלְתִּי:

☞ רש"י ☞

(יד) וְאֵל שְׂדֵי. מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה, הריני מתפלל עליכם (בראשית רבה פצ"א, יא):

וְאֵל שְׂדֵי. שְׂדֵי בנתינת רחמיו, וכדי היכולת בידו ליתן, יתן לכם רחמים, זהו פשוטו. ומדרשו, מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי, שלא שקטתי מנעורי, צרת לבן, צרת עֶשׂו, צרת רחל, צרת דינה, צרת יוסף, צרת שמעון, צרת בנימין (תנחומא מקץ י):

☞ ביאור ☞

וְאֵל שְׂדֵי. יעקב עשה את כל ההשתדלות האנושית - נתן להם את בנימין, נתן להם מזמורת הארץ, נתן להם כסף כפול. כל מה שנשאר הוא להתפלל.

אֵל שְׂדֵי. אלמלא דבריו המאירים של רש"י היינו מפרשים: "וא-ל-ש-די יתן לכם רחמים לפני האיש", היינו שה' יתברך יגרום לכך שהאיש ירחם עליכם. רש"י אינו מפרש כך, אלא ה' ירחם עליכם, ובזכות שה' ירחם עליכם ממילא האיש ישחרר את שמעון. רוצה לומר התפילה אינה מבקשת שה' ישפיע על האיש, אלא ההשפעה תהיה עליכם.

יעקב מכנה כאן את ה' יתברך בכינוי

☞ עיון ☞

וְאֵל שְׂדֵי. כך לימד אותנו יעקב אבינו כאשר חזר מביתו של לבן ועמד להיפגש עם עֶשׂו, שעל האדם מוטל להשתדל הן על פי השכל האנושי, והן על ידי תפילה, כי ההשתדלות לבדה אינה עוזרת אלא אם יש עמה סייעתא דשמיא. אמנם הוא לא התחיל עם תפילה, כי התפילה עוזרת רק אם האדם משתדל ועושה את המוטל עליו במישור הארצי.

🌀 ביאור (המשך) 🌀

"א-ל-ש-די". מה משמעותו של כינוי זה? רש"י מציע שני פירושים, על פי הפשט ועל פי המדרש. לשני הפירושים יש לפרש את המילה "ש-די" כאילו מנוקדת 'שְׁדִי', ועניינו של השם הוא מידת הרחמים. על פי פשוטו: "די" היינו יכולת. "א-ל-ש-די" היינו הא-ל שביכולתו לרחם, הוא ירחם עליכם. על פי מדרשו: "שְׁדִי" פירושו שבשעת הבריאה 'אמר לעולמו די', שכביכול עצר את הבריאה ומנע ממנה להמשיך להתפתח. כשם שעצר את הבריאה כך גם ישים קץ לצרותיו הרבות של יעקב.

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

אַל שְׁדִי. כאמור, רש"י אינו מפרש שהתפילה היא שהאיש יתמלא עליהם רחמים, כי אין למתפלל לקבוע לקב"ה באיזו דרך ימציא את הישועה. אנו מתפללים לקב"ה שירחם עלינו, והוא יחליט באיזו דרך רחמים אלה יביאו את הגאולה ואת הישועה מן הצרה.

בעניין משמעות השם "א-ל-ש-די".

הנה הפירוש הראשון מובן - זוהי תפילה לבעל היכולת שירחם ויציל. אך הפירוש השני אינו מובן, וכי מה הקשר בין מה שהקב"ה עצר את הבריאה לכך שישים קץ לצרותיו של יעקב?

אין זאת אלא שיעקב מבין שכל התהליך הוא א-לוהי. אין זה מקרה שבמהלך חייו קורים לו ליעקב כל כך הרבה צרות - "מעט ורעים היו ימי שני חייו". כאדם מאמין יעקב מבין שצרותיו לא באו עליו במקרה אלא על פי יד מכוונת, וזוהי אותה היד שבראה את העולם. יעקב חש שכל מה שהוא עושה על פי התבונה האנושית ועל פי ההשתדלות המחוייבת - בסופו של דבר הכל מתהפך כנגדו. הוא הולך אל לבן כדי להינצל מֵעֵשָׂו ומתברר שגם לבן רוצה להורגו. כאשר הוא חוזר אל הארץ הוא שולח מלאכים על מנת להשלים עם עֵשָׂו והנה הוא יוצא לקראתו עם ארבע מאות איש כדי להילחם נגדו. יעקב אוהב את רחל, הוא עובד שבע שנים עבורה - והנה כל עבודתו היתה עבור לאה. הוא רוצה לשמור על דינה שלא תיפול ביד עֵשָׂו הרשע, אך דבר זה גורם לכך שהיא נופלת ביד שכם. הוא שולח את יוסף על מנת שישלים ויתפייס עם אחיו, אך הוא אינו חוזר. הוא שולח את בניו למצרים להביא מזון לביתו, והנה נלקח שמעון לבית הסוהר, ועכשיו רוצים גם את בנימין. כל השתדלותו של יעקב הופכת לו לרועץ! עכשיו שוב פועל יעקב בהשתדלות אנושית, כפי שבני אדם פועלים בעולם, והוא פונה אל הקב"ה ומבקש: אל תהפוך לי את השתדלותי לרעה. אל תתערב להרע לי.

🌀 רש"י 🌀

וְשַׁלַּח לָכֶם. זיפטר לכוין, תרגומו, יפטרנו מאסוריו, לשון "לחפשי ישלחנו" (שמות כא, כו), ואינו נופל בתרגום לשון וישלח, שהרי לשם הם הולכים אצלו:

אֶת־אֲחֵיכֶם. זה שמעון: אחר. רוח הקודש נזרקה בו, לרבות יוסף (אבות דר' נתן נו"ב פמ"ג):

🌀 עיון (המשך) 🌀

בכך מבטא יעקב שתי הרגשות מנוגדות ביחד - אמונה ויאווש. יאווש מכל הצרות, ואמונה שמי שהביא עליו את הצרות ודאי יוכיח לבסוף שהכל היה לטובה.

🌀 ביאור 🌀

וְשַׁלַּח לָכֶם. שורש של"ח בבניין פיעל הוא לשון שחרור וגירוש, אך בתרגום לעיתים הוא בשורש של"ח (כגון וְיִשְׁלַח את היונה) (לעיל ה, ח) מתורגם וְיִשְׁלַח ית יונה) ולעיתים בשורש פט"ד (כגון "לחפשי ישלחנו" מתורגם 'לבר חורין יפטריניה'). רש"י מסביר שיעקב מתייחס בדבריו כאן בעיקר לשמעון האסור בבית הסוהר, ושחרור אסיר מבית האסורים לחופשי הוא ודאי בלשון פט"ד.³¹

אֶת־אֲחֵיכֶם אַחֵר. על פי הפשט "אחיכם אחר" זהו שמעון, אלא שקשה להבין מדוע יעקב מכנה אותו בשם זה ולא אומר בפירוש 'את שמעון'. גם המילה "אחר" נראית מיותרת. על כן מסביר רש"י שיש בדיבורו של יעקב שני מימדים, אחד גלוי ואחד נסתר. הגלוי - "אחיכם אחר" זהו שמעון. הנסתר - "אחיכם אחר" זהו יוסף. בגלל ששתי המשמעויות כלולות בביטוי לכן לא נאמר בפירוש 'את שמעון'.³²

🌀 עיון 🌀

אֶת־אֲחֵיכֶם אַחֵר. יעקב ממשיך בעקשנות לעשות הבחנה בין אח לאח. הוא המתין זמן רב לפני שהסכים לשלוח את האחים כדי לשחרר את שמעון משום שלא רצה לסכן את בנימין. כאן הוא אומר בפירוש את שמו של בנימין אבל את שמעון אינו מכנה בשם, ואף אינו קורא לו 'בני' אלא "אחיכם". בביטויים אלה טמון אותו

³¹ בספר 'פרשגן' ביאר: התרגום הקבוע הוא 'שלח' ואילו 'פטר' משמש רק כשמתקיימים שני תנאים: שיחרור [או גירוש] משלטונו וגם מביתו של המשלח... מכיוון ששמעון היה אסור בבית יוסף - היינו ברשותו וגם בביתו - תרגם את שילווחו ב'פטר' (וראה שם כיצד מבאר על פי זה את כל הפסוקים).

³² בעניין הביטוי 'רוח הקודש נזרקה בו' ראה רש"י לעיל כז, מה.

אונקלוס

טו וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה
הַזֹּאת וּמִשְׁנֵה־כֶּסֶף לָקְחוּ
בִידָם וְאֶת־בְּנִימֹן וַיִּקְמוּ וַיֵּרְדוּ
מִצְרַיִם וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף: ששי

טו וַנְּסִיבוּ גְבֻרֵי יִת
תְּקַרְבָּתָא הָדָא וְעַל חַד
תְּרִין פֶּסְפָּא נְסִיבוּ בְּיַדְהוֹן
וּדְבֵרוּ יֵת בְּנִימִין, וְקָמוּ
וּנְחָתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ
קָדָם יוֹסֵף.

🌀 רש"י 🌀

וְאֲנִי. עד שובכם אהיה שכול מספק: כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי. מיוסף ומשמעון:
שְׁכַלְתִּי. מבנימין:

🌀 עיון (המשך) 🌀

חשד ישן (שהוזכר לעיל מב, לו) שהאחים הם האחראים על היעלמותו של יוסף,
ועל כן קשה ליעקב לבטא את שמו של שמעון בצורה מפורשת. עתה מתברר
שגאולת שמעון תלויה בגאולתו של יוסף - או שהמשפחה תצליח להתאחד או
שהיא תתרסק לגמרי.

🌀 ביאור 🌀

וְאֲנִי כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי. דבריו
האחרונים של יעקב משדרים לכאורה
ייאוש גמור - "כאשר שכלתי שכלתי!"
כמו ששכלתי בעבר כך אשכל גם
עכשיו. אין לי תקווה! אך קשה לפרש
כן, שהרי לפני כמה מילים התפלל יעקב
וקיוה שהמצב ישתנה לטובה - "ושלח
לכם את אחיכם אחר ואת בנימין!"
על כן מסביר רש"י שאין כאן ייאוש.
המילה "ואני", הנראית מיותרת, באה
להדגיש שהכוונה היא דווקא למצב
העכשווי - בשלב הזה אני שכול מיוסף
ומשמעון, ועכשיו אתם לוקחים ממני
בעל כורחי גם את בנימין ומסכנים
אותו, ועלול לקרות הגרוע מכל שאשכל
גם אותו, חלילה. אמנם זה הכל רק נכון
לעכשיו, אך בהחלט יתכן שהמצב
ישתנה לטובה.

🌀 עיון 🌀

וְאֲנִי כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי. רש"י הופך דברי ייאוש למילים שיש בהם נימה
של תקווה.

🌀 רש"י 🌀

(טו) וְאֶת־בְּנֵי־מֶן. מתרגמינן 'ודברו ית בנימין', לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון ארמי, בדבר הנקח ביד מתורגם 'ונסיב', ודבר הנקח בהנהגת דברים מתרגמינן 'ודבר':

🌀 ביאור 🌀

וְאֶת־בְּנֵי־מֶן. נעיין היטב בלשון הפסוק, ונשווה אותו ללשון התרגום. שלושה דברים לקחו האחים: את המנחה, משנה כסף, את בנימין. אך הפועל "ויקחו" או "לקחו" מופיע רק פעמיים: "ויקחו האנשים את המנחה הזאת, ומשנה כסף לקחו בידם, ואת בנימין". אמנם אין ספק שהפועל "לקחו" מתייחס גם לבנימין, על אף שלא נאמר בו פועל זה בפירוש. אך הנה בתרגום אונקלוס מופיע פועל נוסף: 'ונסיבו גובריא ית תקרובתא הדא, וכספא על חד תרין נסיבו בידהון, ודברו ית בנימין'. ביחס לבנימין הוסיף אונקלוס את הפועל 'ודברו'. מדוע?

מסביר רש"י שיש הבדל בין לקיחת חפץ ללקיחת אדם. חפץ לוקחים בידיים, ואילו אדם לא לוקחים בידיים אלא 'בדברים', כלומר מבקשים ממנו לבוא והוא הולך בכוחות עצמו. בלשון הקודש משתמשים בלשון 'לקיחה' הן לגבי חפץ והן לגבי אדם, אך בלשון ארמית יש חילוק בזה: לקיחת חפץ בידיים נקראת 'נסיב', ולקיחת אדם בדברים נקראת 'דבר'. משום כך נאלץ אונקלוס להוסיף את הפועל 'ודברו' המתייחס ללקיחת בנימין, כי אי אפשר היה להשתמש לגביו בפועל 'ונסיבו' שהוזכר לעיל לגבי משנה הכסף.

🌀 עיון 🌀

וְאֶת־בְּנֵי־מֶן. הנה ודאי שמבין שלושת ה'לקיחות' שלקחו האחים, בנימין הוא הכי חשוב, אך בלשון הפסוק הוא נכתב לבסוף, ואף כביכול 'נלקח' עם הכסף! זאת משום שלקיחתו של בנימין אינה לכתחילה. הן כל מטרתם של האחים בירידה למצרים היא כדי להביא אוכל, אך הפעם נאלצו בעל כורחם בכורח הנסיבות לקחת איתם גם את בנימין.

אונקלוס

טז וַיִּזְא יוֹסֵף עִמָּהוּן יֵת
 בְּנִימִין וַאֲמַר לְדַמְמָנָא
 עַל בֵּיתִיהָ אֲעִיל יֵת
 גְּבֵרִיא לְבֵיתָא, וְכֹס
 נְכֶסֶתָא וַאֲתִקִּין אֲרִי עָמִי
 אֲכַלִּין גְּבֵרִיא בְּשִׁירוֹתָא.

טז וַיִּזְא יוֹסֵף אֶתֶם אֶת־בְּנֵי־מִיִן
 וַיֹּאמֶר לְאִשְׁרַי עַל־בֵּיתוֹ הִבָּא
 אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבֵּיתָה וּטְבַח
 טְבַח וְהִכֵּן כִּי אֶתִי יֹאכְלוּ
 הָאֲנָשִׁים בַּצְּהָרִים:

רש"י

(טז) וּטְבַח טְבַח וְהִכֵּן. כמו: ולטבוח טבח ולהכין, ואין "טבוח" לשון צווי, שהיה לו לומר וטְבַח:

בַּצְּהָרִים. זה מתורגם 'בשירותא', שהוא לשון סעודה ראשונה בלשון ארמי, ובלע"ז דישני"ר [ארוחת צהריים]. ויש הרבה בתלמוד 'שדא לכלבא שירותיה' (תענית יא ע"ב), 'בצע אכולא שירותיה' (ברכות לט ע"ב). אבל כל תרגום של צהרים: 'טיהרא':

ביאור

וּטְבַח טְבַח וְהִכֵּן. 'לטבוח' היינו לשחוט. יוסף מצווה את האיש אשר על ביתו "וטבוח טבח והכין". רש"י מסביר שאין זו לשון ציווי, ואין הוא פוקד עליו לטבוח את הבהמה, שהרי אילו היה זה ציווי היה צריך לומר לו 'וטְבַח טְבַח'. אלא זהו מקור, וכאילו נאמר 'ולטבוח'. כלומר, אין זה ציווי עליו שיטבח אלא שידאג שתהיה טביחה.

בַּצְּהָרִים. "צהרים" הוא אמצע היום, ובארמית נקרא 'טיהרא' (צד"י וטי"ת מתחלפות). יוסף אומר "אתי יאכלו האנשים בצהרים", ולכאורה כוונתו שיאכלו אתו בצהרי היום, אך הנה בתרגום אונקלוס לא תרגם 'בטיהרא' אלא 'בשירותא'. מדוע?

מסביר רש"י ש'שירותא' היא הסעודה הראשונה ביום ('שרי' היא

עיון

וּטְבַח טְבַח וְהִכֵּן. רש"י מדגיש שאין כאן ציווי מיוחד לטבוח בהמה עבור האחים, אלא כך הוא המנהג הקבוע בביתו של יוסף כלפי כל האורחים, שלסעודה מכינים בהמה שחוטה. ההוראה של יוסף היתה שהאחים יתארחו אצלם לסעודה, ועל כן ממילא יש צורך להכין עבורם מנות אוכל.

אונקלוס

י" ויעש האיש כאשר אמר
 יוסף ויבא האיש את האנשים
 ביתה יוסף: יח וייראו האנשים
 כי הובאו בית יוסף ויאמרו
 על-דבר הפסך השב
 באמת חתינו בתחלה אנחנו
 מובאים להתגלל עלינו
 ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו
 לעבדים ואת-חמורינו:
 י" ועבד גברא כמא
 דאמר יוסף, ואעיל
 גברא ית גבריא לבית
 יוסף. יח ודחילו גבריא
 ארי אתעלו לבית יוסף
 ואמרו על עיסק פספא
 דאתתב בטעננא
 בקדמיתא אנחנא
 מתעלין, לאתדרבא
 עלנא ולאסתקפא
 עלנא ולמקני יתנא
 לעבדין ולמדבר ית
 חמרנא.

רש"י

(יח) וייראו האנשים. כתוב בשני יודי"ן, ותרגומו: 'ודחילו': כי הובאו בית
 יוסף. ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף, כי אם
 בפונדקאות שבעיר: וייראו. שאין זה אלא לאספס אל משמר:

ביאור (המשך)

לשון התחלה בארמית), והיא כינוי
 לארוחה הגדולה ביום. יוסף אינו מציין
 את הזמן ביום אלא את שם הסעודה.
 כלומר, לפי התרגום יוסף אומר 'אתי
 יאכלו האנשים ארוחת צהרים', וכך גם
 מקובל היום בשפה לומר 'לאכול
 צהרים' במקום 'לאכול ארוחת צהרים'.
 רש"י מביא מספר ראיות מן הגמרא
 שהסעודה הראשונה והגדולה ביום
 נקראת 'שירותא'. המילה בצרפתית
 עתיקה DINER דומה למשמעותה
 היום 'ארוחת צהרים'.
 וייראו האנשים כי הובאו בית
 יוסף. 'ויראו' עם יו"ד אחת הוא לשון
 ראייה, ואילו 'ויראו' עם שני יו"דין <

🌀 רש"י 🌀

אֲנַחְנוּ מוֹבָאִים. אל תוך הבית הזה:

לְהַתְגַּלֵּל. להיות מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו. ואונקלוס שתרגם ז'לאסתקפא עלנא, הוא לשון להתעולל, כדמתרגמינן "עלילת דברים" (דברים כב, יד) 'תסקופי מילין', ולא תרגמו אחר לשון המקרא. ו"להתגולל" שתרגם 'לאתרברבא' הוא לשון "גלת הזהב" (קהלת יב, ו), "וְהָעֵצַב גָּלְתָה הָעֶלְתָה" (נחום ב, ח), שהוא לשון מלכות:

🌀 ביאור (המשך) 🌀

הוא לשון יראה. כאן בפסוק כתוב בשני יו"דין, וכן תרגם אונקלוס לשון יראה (נראה שרש"י הכיר גירסא אחרת ועל כן הוא דוחה אותה). כלומר, אין משמעות הפסוק לומר שהאחים **ראו** והבינו שהביאו אותם אל ביתו של יוסף, אלא המשמעות היא שהאחים **חששו**

בגלל שהובאו אל ביתו של יוסף, ואין דרך קונים רגילים להיות מוזמנים לארוחה בביתו של המושל, אלא ודאי הם מובאים לשם על מנת להכניסם שוב למאסר ולמשמר.

על פי זה תהיה משמעות "כי הובאו בית יוסף" כנתינת טעם מדוע יראו האחים, ולא כתיאור מה ראו.

אֲנַחְנוּ מוֹבָאִים. המילה "מובאים" אינה יכולה לעמוד בפני עצמה, וצריך לציין להיכן מובאים. מסביר רש"י שהואיל ועמדו בבית יוסף מובן היה שכוונתם לומר 'אנחנו מובאים אל תוך הבית הזה' ולא היו צריכים לציין זאת בפירושו.³³

לְהַתְגַּלֵּל. האחים משתמשים בשני ביטויים על מנת לתאר את חששם: "להתגולל עלינו ולהתנפל עלינו", ורש"י מפרש כאן את שני הביטויים. לאחר מכן מתייחס רש"י אל התרגום, אך מן הסוף להתחלה: תחילה מתייחס אל תרגום "להתנפל" (בו סיים ועסק עתה), ואחר כך חוזר אל תרגום "להתגולל".

🌀 עיון 🌀

אֲנַחְנוּ מוֹבָאִים. לא אמרו זאת מפורשות כי באמת מה שחשוב הוא לא המקום אליו הם מובאים אלא הסיבה בגללה הובאו שמה - "להתגולל עלינו ולהתנפל עלינו".

³³ על פי 'גור אריה'.

אונקלוס
 יט וְקִיְבוּ לֹת גְבָרָא יט וַיִּגְשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־
 דְּמִמְנָא עַל בֵּית יוֹסֵף, בֵּית יוֹסֵף וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח
 וּמְלִילוֹ עֲמִיָּה בְּתַרְע בֵּיתָא. כ וַיֹּאמְרוּ בְּבָעוּ
 דְּבֹנִי, מִיַּחַת נְחֻתָנָא בְּקִדְמִיתָא לְמִזְבֵּן
 עֲבוּרָא.

רש"י

(כ) בֵּי אֲדָנִי. לשון בעיא ותחנונים הוא, ובלשון ארמי בייא בייא (יומא סט ע"ב):

ביאור (המשך)

פירוש רש"י: להתגולל - לשון גלגול. עלילת גניבת הכסף מתגלגלת עלינו.

להתנפל - לשון נפילה. עלילת הכסף נופלת עלינו.

פירוש אונקלוס: להתגולל - 'לאתרברבא', לשון מלכות וגדולה. הם רוצים לשלוט עלינו.

להתנפל - 'לאסתקפא', להעליל עלינו דברים שקריים. וכן תרגם אונקלוס את הביטוי "עלילות דברים", לעניין גבר שמוציא שם רע על אשתו שלא מצאה בתולה. על פירוש מילה זו (בלבד) מעיר רש"י שאין היא פירוש מילולי אלא פירוש המשמעות.

ראיה לכך ש"להתגולל" היא לשון מלכות וגדולה מביא רש"י מן הפסוק

"גַּלְתָּ הַזֶּהָב". בקהלת שם מפרש רש"י שהוא כינוי לאיבר המין של הגבר, והוא כעין מלך האיברים.

ראיה נוספת מביא רש"י מן הפסוק "וְהִצַּב גְּלָתָהּ הַעֲלֵתָהּ". אמנם רש"י שם פירש לשון גילוי, אך יש אחרים שפירשו לשון מלכות. והעיר שם המלבי"ם ששם מלך בבל היה 'תַּגְּלָת', והוא שם תואר מלכותי.

בֵּי אֲדָנִי. המילה "בי" אינה מילה בעלת שורש או הטיית ועל כן אי אפשר לנתח אותה מבחינה לשונית, אלא היא מילה המבטאת זעקה ובקשה.

ישנו ביטוי דומה בארמית - 'בייא בייא'. ביטוי זה נמצא בגמרא כהסבר על פסוק בספר נחמיה, שם בני ישראל

אונקלוס

כא וְהָיָה כִּד אֲתִינָא לְבֵית
 מְבַתָּא וּפְתַחְנָא יָת
 טְעֵנְנָא וְהָא כְּסָף גְּבַר
 בְּפִס טְעֵנְיָה כְּסֵפְנָא
 בְּמִתְקָלְיָה, וְאֲתִיבְנָא
 יִתְיָה בִידְנָא.

כא וְיִהְיֶה כִּי-בֹאנוּ אֶל-הַמֶּלֶךְ
 וּנְפַתְחָה אֶת-אֲמַתְחֹתֵינוּ
 וְהִנֵּה כֶסֶף-אִישׁ בְּפִי
 אֲמַתְחֹתוֹ כְּסֵפְנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ
 וּנֹשֵׁב אִתּוֹ בִּידְנוֹ:

🌀 רש"י 🌀

יָרַד יִרְדְּנוּ. ירידה היא לנו, רגילים היינו לפרנס אחרים, עכשיו אנו צריכים
 לך (בראשית רבה פצ"ב, ד):

🌀 ביאור (המשך) 🌀

החוזרים מן הגולים הצטערו מאוד על העבירות שבידם, ונאמר (נחמיה ט, ד):
 "ויזעקו בקול גדול אל ה' א-להיהם", והסבירה הגמרא ביומא שזעקו "בייא
 בייא", כלומר זעקה בלא מילים. עוצמאים ואדונים לעצמם.
 יָרַד יִרְדְּנוּ. האחים נקטו לשון

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

בִּי אֲדֹנִי. לפי פירושו של רש"י מילה זו מבטאת את מצב הייאוש בו נמצאים
 אחי יוסף הזועקים את כאבם.
 יָרַד יִרְדְּנוּ. דבריו של רש"י אינם נלמדים רק מלשון 'ירידה' בה בחרו האחים
 להשתמש, אלא הם נלמדים מכל ההקשר וממצבם העגום של האחים. הם עכשיו
 מבינים לאיזו שפלות הם הגיעו - אברהם אבינו, אבי המשפחה, נקרא על ידי תושבי
 כנען "נשיא א-להים אתה בתוכנו" (לעיל כג, ו), והנה בני משפחתו נאלצים להרחיק
 נדוד על מנת לקנות אוכל, ואף צריכים להתחנן אל מושל מצרים בלשון "בי אדוני"
 על מנת שירחם עליהם ולא יעניש אותם.

אונקלוס

כב וְכִסְפָּא אַחְרָנָא
 אַחִיתָנָא בִּידְנָא לְמִזְבֵּן
 עֲבוּדָא, לֹא יִדְעָנָא מֵאֵן
 שׁוּי כְּסָפְנָא בְּטַעֲנָנָא. כג
 וְאָמַר שְׁלָם לְכוּן לָא
 תְּדַחֲלוּן אֱלֹהֵכוּן
 וְאֱלֹהָא דְאַבוּכוּן יְהִיב
 לְכוּן סִימָן בְּטַעֲנִיכוּן
 כְּסָפְכוּן אֶתְא לְוֹתִי,
 וְאַפִּיק לְוֹתְהוּן יִת
 שְׁמַעוּן.

🕊️ רש"י 🕊️

(כג) אֱלֹהֵיכֶם. בזכותכם, ואם אין זכותכם כדאי, וא-להי אביכם, בזכות
 אביכם נתן לכם מטמון (בראשית רבה פצ"ב, ד):

🕊️ ביאור 🕊️

אֱלֹהֵיכֶם. בקריאה פשוטה נראה שיוסף טוען שא-להים בכבודו ובעצמו שם להם כסף באמתחותיהם, כמין נס על-טבעי. פירוש זה אינו סביר שהרי אין דרכו של הא-ל לעשות ניסים שכאלה, ומסתבר גם לומר שהאיש הממונה על בית יוסף לא יוציא דבר שקר מפיו בשעה שהוא יודע האמת בעניין הכסף, שהרי הוא עצמו הניח להם את הכסף הנוסף באמתחותיהם. על כן מפרש רש"י שלשון "א-לוהיכם" היינו 'בזכותכם', הואיל ואתם מאמינים בא-להים זכיתם בברכתו בשפע פתאומי. ואם תאמרו שאין אתם ראויים לכך, אפשר וזכיתם לכך בזכות אביכם הצדיק. מכל מקום לי אין טענה ותביעה כלפיהם שהרי קיבלתי מכם את התשלום - "כספכם בא אלי".

אונקלוס

כד וַיֵּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים
 בֵּיתָהּ יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מִים וַיִּרְחֹצוּ
 רַגְלֵיהֶם וַיִּתֶּן מִסְפּוֹא
 לַחֲמֻדֵיהֶם: כה וַיִּכְנְנוּ אֶת־
 הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף
 בַּצְּהָרִים פִּי שְׂמֵעוּ פִּי־שָׁם
 וְאֹכְלוּ לַחֵם:

כד וַיֵּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים
 בֵּיתָהּ יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מִים וַיִּרְחֹצוּ
 רַגְלֵיהֶם וַיִּתֶּן מִסְפּוֹא
 לַחֲמֻדֵיהֶם: כה וַיִּכְנְנוּ אֶת־
 הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף
 בַּצְּהָרִים פִּי שְׂמֵעוּ פִּי־שָׁם
 וְאֹכְלוּ לַחֵם:

רש"י

(כד) וַיֵּבֵא הָאִישׁ. הבאה אחר הבאה, לפי שהיו דוחפים אותו לחוץ עד שדברו אליו פתח הבית, ומשאמר להם "שלום לכם" (לעיל פסוק כג), נמשכו ובאו אחריו (בראשית רבה פצ"ב, ד, עיי"ש):
 (כה) וַיִּכְנְנוּ. הזמינו, עטרוה בכלים נאים:

ביאור

אותם והבטיח להם ששלום להם (בפסוק כג) או אז חזרו האחים ונכנסו שוב אל תוך בית יוסף.

וַיִּכְנְנוּ. האחים הביאו עמם מארץ כנען מנחה מיוחדת המיועדת למושל מצרים (ראה לעיל פסוק יא), אם כן מה צורך יש להם להכין אותה, הרי היא נמצאת כבר בידם! מסביר רש"י ש'הכנה' זו עניינה סידור והתקנה. היה צורך להוציא את המנחה מן השקים ולסדר אותה בצורה יפה המושכת את העין.

וַיֵּבֵא הָאִישׁ. כבר נאמר לעיל בפסוק יז "ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף", וגם נאמר כבר בפסוק יח "כי הובאו בית יוסף", ואם כן מדוע נאמר כאן שוב "ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף"? מסביר רש"י שלעיל בפסוק יז אכן נכנסו אל הבית, אך מרוב שהיו במצוקה ניגשו לדבר אל האיש הממונה על בית יוסף והתחננו והסבירו לו את גירסתם, והקיפו אותו ולחצו אותו עד שהגיעו עמו אל פתח הבית (כמבואר בפסוק יט "וידברו אליו פתח הבית"). רק לאחר שהאיש הרגיע

אונקלוס
 כו וְעָאֵל יוֹסֵף לְבֵיתָא
 וְאֵעִילוּ לִיהּ יֵת
 תְּקַרְבָּתָא דְּבִידְהוֹן
 לְבֵיתָא, וְסָגִידוּ לִיהּ עַל
 אַרְעָא.
 כו וַיָּבֵא יוֹסֵף הַבַּיִתָּה וַיְבִיאוּ
 לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בִּידָם
 הַבַּיִתָּה וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֹו אַרְצָה:

🌀 רש"י 🌀

(כו) הַבַּיִתָּה. מפרוזודור לטרקלין:

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

וַיְכִינּוּ. כאשר נותנים לאדם מתנה, מלבד המחשבה על סוג המתנה ואיכותה יש להקפיד גם על אופן נתינתה, שתיראה מכובדת וראויה.

🌀 ביאור 🌀

הַבַּיִתָּה. פעמיים בפסוק מוזכרת המילה "הביתה". בפעם הראשונה נאמר: "ויבוא יוסף הביתה", כלומר, עד עתה לא היה יוסף בביתו ועתה הגיע. בפעם השניה נאמר: "ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה", ולכאורה קשה, הרי כעת גם האחים וגם יוסף נמצאים בבית, ומדוע צריך לציין שוב את המילה "הביתה"? מספיק היה לומר "ויביאו לו את המנחה אשר בידם"! על כן מבאר רש"י שכוונת הפסוק לומר שהאחים נמצאים היו ב'פרוזדור', שהוא כמין חדר המתנה, וכשבא יוסף ונכנס הביתה הם הכניסו אליו את המנחה אל החדר הפנימי, החשוב יותר, הנקרא 'טרקלין'.

🌀 עיון 🌀

הַבַּיִתָּה. בזכות ההדגשה של רש"י אנו מבינים שיוסף לא התייחס אליהם כשנכנס אל הבית ולא דאג להכניסם פנימה, אלא הם באו ופנו אל החדר הפנימי בו שהה.

לאורך כל הדרך יוסף מתנהג עם אחיו באופן אכזרי מאוד. מצד אחד הוא מראה להם סימני חיבה, ומצד שני הוא מראה להם יחס הפוך. כך היה כשאיים להכניס את כולם אל בית הכלא, ולבסוף שחרר את כולם והשאיר רק את שמעון, וגם את שמעון עצמו לא החזיק בתנאים גרועים. וכן בהמשך, מצד אחד החזיר להם את הכסף על מנת להפחיד אותם שיואשמו כגנבים, ולבסוף הוא אומר להם אל תיראו, כספכם

כו וַיִּשְׁאַל לְהֵם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר
 הַשָּׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזֶּקֶן אֲשֶׁר
 אָמַרְתֶּם הָעוֹדְנֵנוּ חַי: כח וַיֹּאמְרוּ
 שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאֲבֵינוּ עוֹדְנֵנוּ
 חַי וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ (כתוב
 וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ):

אונקלוס

כו וַיִּשְׁאַל לְהוֹן לְשָׁלוֹם
 וַיֹּאמֶר הַשָּׁלוֹם אֲבוּכוֹן
 סָבָא דְאָמַרְתוּן, הָעוֹד
 בְּעֵן קַיִם. כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם
 לְעַבְדְּךָ לְאֲבוּנָא עַד בְּעֵן
 קַיִם, וַכְרְעוּ וַסְגִידוּ.

🌀 רש"י 🌀

(כח) וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. על שאלת שלום. קידה כפיפת קדקד, השתחוואה
 משתטח לארץ (מגילה כב ע"ב):

🌀 עיון (המשך) 🌀

הגיע אלי. אף כאן, הוא מזמין אותם אל ביתו לארוחה, כסימן של חיבה, אך הוא
 משאיר אותם להמתין בפרוזדור על מנת שיקבלו את ההרגשה המבלבלת שעתידם
 אינו ברור. כך גם יהיה בהמשך. מדוע יוסף מתנהג כך? המשחק הכפול הזה משאיר
 את האחים בלי אפשרות להתנגדות, כי הם אינם יודעים אם הוא אויב או אוהב.

🌀 ביאור 🌀

וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. בדברי רש"י כאן על ששאל לשלום ולשלום אביהם.
 שני חלקים: בחלק הראשון רש"י מסביר מדוע
 בחלק השני מסביר רש"י את ההבדל בין 'קידה' ל'השתחויה': 'קידה'
 האחים משתחוים, הלא כבר השתחוו היא עמידה על הרגלים וכיפוף הראש
 ליוסף כשנכנסו אליו ונתנו לו את (ה'קדקד') כלפי מטה עד קרוב
 המנחה (לעיל פסוק כו), ומדוע צריכים היו לרצפה. לעומת זאת 'השתחויה' היא
 להשתחוות פעם נוספת? על כך עונה השתטחות על הארץ.
 רש"י שהשתחויה זו היא לאות תודה

🌀 עיון 🌀

וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. האחים השתחוו פעמיים, אך לכל השתחוואה היתה משמעות <

אונקלוס

כט וְזָקַף עֵינָוְהִי וַחֲזָא יְת
 בְּנִימִין אַחוּהִי בְּרַ אַמִּיה
 וְאָמַר הִדִּין אַחוּכוֹן
 זְעִירָא דְאִמְרִתּוֹן לִי
 וְאָמַר מִן קָדָם יֵי יִתְרַחֵם
 עַלְךָ בְּרִי.

כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶתְּ בְּנִימִין
 אַחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה
 אַחִיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם
 אֵלַי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַחַנֵּךְ בְּנִי:
 שביעי

🌀 רש"י 🌀

(כט) אֱלֹהִים יַחַנֵּךְ בְּנִי. בשאר שבטים שמענו חנינה: "אשר חנן א-להים את עבדך" (לעיל לג, ה), ובנימין עדיין לא נולד, לכך ברכו יוסף בחנינה:

🌀 עיון (המשך) 🌀

אחרת. בפעם ראשונה השתחוו כדי להביע את כניעתם בפני אדון הבית, שחיים נתונים בידו. בפעם שנייה הודו לו כששאל על שלום אביהם. יש בקידה והשתחויה זו ביטוי של הכרת הטוב בפני האדון על שמגלה חסד ומתעניין בשלום המשפחה. שוב אנו רואים כיצד יוסף ממשיך במשחק הכפול, ובעבור כך האחים מבלבלים.

🌀 ביאור 🌀

א-להים יַחַנֵּךְ בְּנִי. מדוע יוסף מברך את בנימין אחיו דווקא ב'חנינה'? מסביר רש"י שיש בכך השלמה של חוסר אצל בנימין. הנה כאשר נפגש יעקב עם עֵשָׂו, ראה עֵשָׂו את כל משפחת יעקב ושאל "מי אלה לך?" ויעקב ענה לו "הילדים אשר חנן

א-להים אתך את עבדך". באותה העת בנימין עדיין לא נולד, ולכן בדבריו אלה יעקב לא התייחס אל בנימין ולא הזכירו ב'חנינה' זו. על כן כעת יוסף משלים לבנימין את ה'חנינה' החסרה לו, ומברך אותו בחנינה.

🌀 עיון 🌀

אֱלֹהִים יַחַנֵּךְ בְּנִי. מה הוא עניינה המיוחד של ברכת 'חנינה'?

הנה מצאנו לשון ברכה זו בנוסח ברכת כהנים. תחילה מברכים כהנים "יברכך ה' וישמרך", ואחר כך מברכים "יאר ה' פניו אליך ויחונך". הברכה הראשונה על הברכה והשמירה היא ברכה חומרית, ועניינה שיהיה לך שפע, ואילו הברכה השניה היא ברכה רוחנית, שתזכה להארת פנים ולחן.

אונקלוס
 ל וַיִּמְהַר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחְמָיו
 אֶל־אָחָיו וַיִּבְקֶשׁ לְבָבוֹת וַיָּבֹא
 הַחֲדָרָה וַיִּבְכֶּה שָׁמָּה:
 ל וַאֲחֵי יוֹסֵף יוֹסֵף אָדִי
 אֶתְגַּלְּלוּ רַחְמוֹהִי עַל
 אָחוֹהִי וּבָעָא לְמַכְבִּי,
 וְעָאֵל לְאֶדְרוֹן בֵּית
 מִשְׁפַּכָּא וּבְכָא תַמָּן.

🌀 רש"י 🌀

(ל) כִּי־נִכְמְרוּ רַחְמָיו. שאלו: יש לך אח מאם, אמר לו: אח היה לי ואני יודע היכן הוא. יש לך בנים, אמר לו: יש לי עשרה. אמר לו: ומה שמם, אמר לו: "בלע ובכר" וגו' (להלן מו, כא). אמר לו: מה טיבן של שמות הללו, אמר לו: כולם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו: "בלע" שנבלע בין האומות. "בכר" שהיה בכור לאמי. "אשבאל" ששבאו אל. "גרא" שנתגורר באכסניא. "ונעמן", שהיה נעים ביותר. "אחי וראש" אחי היה וראשי היה. "מופים" מפי אביו למד. "וחופים" שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו. "וארד" שירד לבין האומות, כדאיתא במסכת סוטה (לו ע"ב), מיד נכמרו רחמיו (בראשית רבה פצ"ג, ז):

🌀 עיון (המשך) 🌀

יעקב אומר לעֶשָׂו "הילדים אשר חנן א-להים את עבדך" ולא אמר 'הילדים אשר נתברכתי בהם', ובכך הוא מרמז לעֶשָׂו על הייעוד הרוחני בהקמת משפחתו. גם ברכתו של יוסף לבנימין מתייחסת אל אותו החן, הלא הוא אור א-לוהי.

🌀 ביאור 🌀

כִּי־נִכְמְרוּ רַחְמָיו. מדוע ראה המדרש צורך 'להשלים' לנו את הדו-שיח שהתקיים בין יוסף ובנימין? כיצד דו-שיח זה מסייע לנו בהבנת הפסוקים, שהרי אלולא כן לא היה רש"י מביא את כל האריכות הזו מן המדרש.

מסביר הרבי מלובביץ³⁴: מן הפסוקים לא ברור מה גרם ליוסף שפתאום "נכמרו רחמיו". אין לומר שזה קרה בעקבות שראה את בנימין אחיו, שהרי בפסוק הקודם מסופר שיוסף ראה את בנימין ודיבר עם

³⁴ ביאורים לפירוש רש"י על התורה, כאן.

רש"י

נְכַמְרוּ. נתחממו, ובלשון משנה 'על הכומר של זיתים' (בבא מציעא עד ע"א), ובלשון ארמי 'מכמר בשרא' (פסחים נח ע"א), ובמקרא "עורנו כתנור נכמרו" (איכה ה, י), נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב. בן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכוץ:

ביאור (המשך)

ליוסף להתרגשות גדולה ומייד "נכמרו רחמיו". והדגישה התורה "נכמרו רחמיו אל אחיו", ולא 'אל בנימין', לומר לך שנכמרו רחמיו אליו משום שהחשיב עצמו כל השנים כאחיו של יוסף.

נְכַמְרוּ. שורש כמ"ר משמעותו לשון חימום. נראה לומר שהלשון משתמשת במילה זו לעניין רגשות, משום שכאשר אדם מתרגש התרגשות גדולה גופו מתחמם.

רש"י מביא שלש ראיות מתקופות לשון שונות לכך ששורש כמ"ר עניינו חימום:

א) **לשון משנה** - 'כומר של זיתים'.

האחים, ואחר כך גם דיבר עם בנימין עצמו, ולא התרגש מייד בראייתו, ורק אחרי שבירך אותו פתאום "נכמרו רחמיו". אלא ודאי יוסף התגבר על עצמו, ועל אף שבוודאי היתה לו התרגשות מראיית בנימין מכל מקום נהג בקור רוח ובשליטה עצמית, ואם כן מה גרם לו פתאום 'להישבר' ולבקש לבכות?

על כן בא המדרש ומשלים את החסר: בין יוסף לבנימין היה דו-שיח קצר, ובו התברר ליוסף שבנימין שמר על האחווה ביניהם, על אף כל השנים שעברו. שמיעת דברים אלה גרמו

עיון (על עמוד קודם)

פִּי־נְכַמְרוּ רַחֲמָיו. השמות שנתן בנימין לבניו מזכירים את אחיו האובד, אך יש כמה שמות שצריכים תוספת הסבר:

'אשבל - ששבאו א-ל', פירוש, על אף שבנימין ידע שיוסף נמכר על ידי אחיו ולא נטרף על ידי חיה רעה, ועודנו חי, וכפי שהזכיר עובדה זו בשמות 'בלע - שנבלע בין האומות' ו'ארד - שירד לבין האומות', מכל מקום הוא האמין שכל התהליך הזה הוא תהליך היסטורי, ויש בסיפור זה הוצאה לפועל של קיום רצון הא-ל.

'גרא - שנתגורר באכסניא', לשון מגורים. הוא לא גר בביתו אלא בבתיים של אחרים.

'מופים - מפי אבי למד'. יש כאן מעין הכרה של בנימין בכך שיעקב בחר ביוסף כממשיך דרכו.

אונקלוס

לֹא וַיִּרְחֵץ פָּנָיו וַיַּעַא וַיִּתְאַפֵּק
 לֹא וַאֲסָחֵי אַפּוּהֵי וַנִּפֵּק,
 וַיִּאמֶר שִׁימוּ לֶחֶם:
 וַאֲתַחֲסֵן וַאֲמַר שׁוּז
 לַחֲמָא.

🌀 רש"י 🌀

(לא) וַיִּתְאַפֵּק. נתאמץ. והוא לשון "אפיקי מגנים" (איוב מא, ז, חוזק, ובן
 "ומזיח אפיקים רפה" (שם יב, כא):

🌀 ביאור (המשך) 🌀

התגברות לאחר מצב של חולשה. יוסף
 התפרק ובכה בחדר בגלל שנכמרו
 רחמיו על אחיו, ועל כן הוא היה צריך
 לשוב ולהתאושש כדי שלא יראו על
 פניו את רגשותיו. זהו מאמץ רגשי לא
 קל, ודרושים לכך כוחות נפש ורוח
 עזים. גם בעברית של היום משמעות
 'להתאפק' היא ריסון עצמי ושליטה על
 רגשות.

רש"י מביא שני פסוקים שמוכיחים
 ששורש אפ"ק עניינו חוזק:

(א) "גֹּאֲוָה אֶפְיָקִי מִגְּנִים סְגוּר חוֹתֵם
 צר" - איוב מדבר על עוצמתו של
 הלווייתן, עוצמה שניתנה לו על ידי
 הבורא: יש לו גאוה בחוזק (= "אפיקי")
 של הקשקשים שלו שהם לו כמגינים.
 (ב) "שופך בוז על נדיבים וּמְזִיחַ
 אֶפְיָקִים רִפָּה" - איוב מדבר על כוחו של
 ה' שמחליש את החזקים: הוא מחליש
 (= "רפה", לשון רפיון) את החגורה (= "מזיח",
 סמל של כוח) של החזקים (= "אפיקים").

זיתים שנצברים ושוהים זה לצד זה
 בבית הבד מתחממים לאחר זמן, וכך
 הם מתרככים ומוכנים לדיכה שתפיק
 מהם שמן. הביטוי אינו מופיע במשנה
 אלא בברייתא המובאת בגמרא, אך גם
 הבריות נחשבות כ'לשון משנה'
 משום שנכתבו על ידי תנאים.

(ב) לשון ארמי - 'מכמר בשרא'. כלומר,
 חימום הבשר. הגמרא מתייחסת לקרבן
 פסח שנשחט בשבת, וצריך להמתין
 לצלייתו עד הלילה, האם מקדימים את
 זמן שחיטתו או שמא לא מקדימים
 משום שחוששים לחימום הבשר
 ולקילקולו.

(ג) לשון מקרא - "עורנו כתנור נכמרו
 מפני זלעפות רעב". ירמיהו המקונן
 מתאר את זוועות החורבן, ומציין
 שעורם של האנשים נצטמק ונתכווץ
 מפני הרעב.

וַיִּתְאַפֵּק. רש"י מבאר ש"ויתאפק"
 הוא לשון התאמצות והתחזקות, כלומר,

אונקלוס
 לב וְשִׁיאוֹ לִיָּהּ
 בְּלַחְדוּדָהּ וְלִהוֹן
 בְּלַחְדוּדִיהוֹן, וְלִמְצָרָאֵי
 דְּאֶכְלִין עֲמִיָּה
 בְּלַחְדוּדִיהוֹן אֲרִי לָא
 יִכְלִין מְצָרָאֵי לְמִיכַל עִם
 עֲבָרָאֵי לַחְמָא אֲרִי
 בְּעִירָא דְּמְצָרָאֵי דְּחִלִּין
 לִיָּהּ עֲבָרָאֵי אֶכְלִין.

לב וְיִשְׁיִמוּ לוֹ לְבָדוֹ וְלִהֵם לְבָדָם
 וְלִמְצָרָאֵים הָאֶכְלִים אֶתּוֹ לְבָדָם
 כִּי לֹא יוּכְלוֹן הַמְצָרָאִים לֶאֱכֹל
 אֶת־הָעֲבָרִים לַחֵם כִּי־תוֹעֵבָה
 הוּא לְמְצָרָאִים:

🌀 רש"י 🌀

לב) כִּי־תוֹעֵבָה הוּא. דבר שנאווי הוא למצרים לאכול את העברים.
 ואונקלוס נתן טעם לדבר:

🌀 ביאור 🌀

כְּלֹמֵר, הַמְצָרִים תִּיעֲבוּ אֶת הָעֲבָרִים
 וְלֹא הָיוּ מְסוּגִלִּים לֶאֱכֹל אִיתָם בְּסִעוּדָה
 אַחַת.
 אֲוֹנְקִלוֹס לֹא הִסְתַּפֵּק בְּתִרְגוּם
 מִיְלּוּלֵי שֶׁל הַפְּסוּק אֲלֵא הוֹסִיף טַעַם:
 'אֲרִי בְעִירָא דְּמְצָרָאֵי דְּחִלִּין לִיָּהּ עֲבָרָאֵי
 אֶכְלִין, וּבְעִבְרִית: מִשׁוּם שֶׁהִבְהִמּוֹת
 שֶׁהַמְצָרִים עוֹבְדִים לָהֶם הָעֲבָרִים
 אוֹכְלִים. כְּלֹמֵר, הָעֲבָרִים אוֹכְלִים בְּשֶׁר
 בַּהֲמוֹת, וְאֵילוֹ הַמְצָרִים מְקַדְּשִׁים אֶת
 הַבְּהִמּוֹת וְרוֹאוֹת בָּהֶם סוּג שֶׁל אֱלוֹהוֹת.

כִּי־תוֹעֵבָה הוּא. רש"י בא לבאר על
 מה מוסבת המילה "היא". לכאורה היה
 מקום לומר שהלחם הוא התועבה, אך
 לפי זה היה צריך לומר 'תועבה הוא', או
 אולי העברים הם התועבה, אך אז היה
 צריך לומר 'תועבה הם'. על כן מבאר
 רש"י שכוונת הפסוק לומר שהאכילה
 עם העברים היא התועבה, ועל כן נאמר
 "תועבה היא".
 "תועבה" היינו דבר שנאווי ודחוי
 ומעורר גועל. "לאכול את העברים"
 פירושו לאכול עם העברים.

🌀 עיון 🌀

כִּי־תוֹעֵבָה הוּא. מוצאו העברי של יוסף היה ידוע למצרים, שהרי כבר מתחילה <

אונקלוס

לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר פְּבֹכֶרְתּוֹ
 וְהַצֵּעִיר פְּצֵעֶרְתּוֹ וַיִּתְמָהוּ
 הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־דֵּעָהוּ:
 לג וַאֲסָחְרוּ קְדָמוֹהִי
 רַבָּא פְּרַבִּיּוּתִיָּה וּזְעִירָא
 פְּזֵעִירוּתִיָּה, וְתוֹהוּ גְּבַרִּיא
 גְּבַר פְּחַבְרִיָּה.

❧ רש"י ❧

(לג) הַבְּכֹר פְּבֹכֶרְתּוֹ. מכה בגביע וקורא: ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון, בני אם אחת, הסבו כסדר הזה שהיא סדר תולדותיכם, וכן כולם, כיון שהגיע לבנימין אמר: זה אין לו אם ואני אין לי אם, ישב אצלי (בראשית רבה פצ"ב, ה):

❧ עיון (המשך) ❧

אמר שר המשקים לפרעה (לעיל מא, יב) "ושם אתנו נער עברי", ועל כן, על אף שיוסף היה בעל תפקיד בכיר מאוד ושליט על מצרים, מכל מקום גם ביחס אליו נשמרה ההפרדה באכילה, והתייחסו אליו כאל זר ולא כאל איש מצרי. הם לא ראו בו אחד משלהם, אלא איש זר שהצליח להתמנות לתפקיד בכיר בזכות חוכמתו. נתון זה חשוב לנו להמשך הסיפור. היחס המיוחד שיזכו לו אחי יוסף נובע רק מחשיבותו של יוסף למלך מצרים, אך היחס האמיתי כלפי העברים כולם הוא יחס של שנאה ותיעוב. ישנה הפרדה מהותית בין התרבות המצרית לתרבות העברית, ואי אפשר לגשר עליה. משום כך אין פלא שכאשר יוסף מת מייד בטלה כל השפעתו, והשנאה השורשית כלפי העברים חזרה להיות היחס הרגיל כלפיהם מצד האוכלוסיה המצרית כולה. זוהי 'אנטישמיות' המתבססת על הבדלים תרבותיים בלתי ניתנים לגישור, ואינה שנאה שנובעת מהתנהגות היהודים כלפי המצרים עצמם.

❧ ביאור ❧

הַבְּכֹר פְּבֹכֶרְתּוֹ. יוסף עשה להם מופע שלם בו הוא כאילו מנחש בגביע המיוחד שלו את שמותיהם ואת סדר תולדותם, באופן כזה שהם אינם חושדים בו שהוא יוסף. את כל התרגיל הזה עשה יוסף כדי להושיב את בנימין לידו. את האמירה 'זה אין לו אם ואני אין לי אם' אפשר שאמר יוסף בינו לבינו, ולא שמעו זאת האחים³⁵.

³⁵ ובכך מתיישבת קושיית המפרשים שהרי גם לאה כבר מתה, ולכל האחים לא היתה אם.

אונקלוס

לד ונטל חולקין מן
 קדמוהי לקדמיהון וסגי
 חולקא דבנימין מחולקי
 בלהון חמשא חולקין,
 ושתיא ודוואו עמיה.

לד וישא משאת מאת פניו
 אלהם ותרב משאת בנימן
 ממשאת כלם חמש ידות
 וישתו וישכרו עמו:

🌀 רש"י 🌀

(לד) משאת. מנות (תנחומא ויגש ד): חמש ידות. חלקו עם אחיו, ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים (שם; בראשית רבה פצ"ב, ה):

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

הבכר פבכרתו. שוב אנו רואים עד כמה יוסף רומז לאחיו מי הוא, אך הם אינם מסוגלים להבין זאת. ישנם דברים שבני אדם לא רוצים לחשוב ולא רוצים לדעת, עד שגם אם כל הסימנים נמצאים לפנייהם מכל מקום הם מסרבים לראות אותם ולהבין מה עומד לפנייהם. זהו מנגנון פסיכולוגי המונע מן האדם להתמודד עם השאלות הקשות.

🌀 ביאור 🌀

משאת. "משאת" משמעה מתנה של דבר מאכל, והואיל והם יושבים כאן בסעודה נראה שהכוונה היא למנות האוכל שבסעודה. מוסיף רש"י לבאר שחמש המנות שקיבל בנימין היו: המנה האישית של בנימין עצמו, והמנות שנתנו לו יוסף, אסנת (אשת יוסף), מנשה ואפרים (בני יוסף), שנתנו לו את מנתם האישית, הרי ארבע נוספות.³⁶

🌀 עיון 🌀

משאת. רש"י מספר לנו כאן על ביטוי של קשר משפחתי מופלא. כל משפחתו של יוסף שותפה לגילוי אהבה אל אחיו של יוסף, אותו אח שיוסף לא ראה כבר שנים, ובני משפחתו של יוסף לא ראוהו מעולם. אנו קרובים לסוף דבר בסאגה המשפחתית הכל כך עצובה.

³⁶ כך משמע ממדרש תנחומא שהוא המקור לדברי רש"י.

🌀 רש"י 🌀

וַיִּשְׁכְּרוּ עַמּוֹ. מיום שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין, ואותו היום שרתו (בראשית רבה פצ"ב, ה; שם סוף פצ"ח; שבת קלט ע"א):

🌀 ביאור 🌀

וַיִּשְׁכְּרוּ עַמּוֹ. רש"י לומד זאת מן השתכרו. ואף יוסף כן, רק עמם הוא המילה "עמו". רק בהזדמנות זו שהיו שתה אך בלעדם לא שתה. עמו הם השתכרו, אך בלעדיו הם לא

🌀 עיון 🌀

וַיִּשְׁכְּרוּ עַמּוֹ. רש"י מגלה לנו עתה פרט חשוב. מיום שמכרו את יוסף נהגו האחים בעצמם מנהג של פרישות ונמנעו מלשתות יין. כלומר, הם הכירו מייד במעשה הנורא שעשו, ומייד התחיל לנקר בהם רגש החרטה. אמנם הם לא הודו על כך בפה מלא, ולא קיבלו החלטות ומעשים לצאת לחפש את יוסף ולהשיבו אל אביו, אך מכל מקום בתוך תוכם הבינו שעשו מעשה נורא. אמנם בשעת מעשה הם גילו אכזריות נוראה, ואף ישבו לאכול לחם כאילו הדבר אינו מפריע להם, אך מתברר שהרוע הזה שכן בלבם לזמן קצר בלבד.

אונקלוס

א וּפְקִידַת דְּמִמְנָא עַל
 בֵּיתִיהָ לְמִימְרָא מְלִי יְתָ
 טַעֲנִי גְבִיעָא עֲבוּדָא
 כְּמָא דִּיכְלִין לְמַטְעֵן,
 וְשׁוּ כְּסָף גְּבֵר בְּפִס
 טַעֲנִיהָ. ב וְיֵת פְּלִידֵי
 כְּלִידָא דְכִסְפָּא תְּשׁוּי
 בְּפִס טַעֲנָא דְזַעֲרָא וְיֵת
 כְּסָף זְבִינְוֵהִי, וְעֲבַד
 כְּפִתְגָמָא דִּיֹּסֶף דְּמִלִּיל.

מד א וַיֵּצֵא אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
 לֵאמֹר מַלְא אֶת־אֲמֹתַחַת
 הַאֲנָשִׁים אֲכָל כֶּאֱשֶׁר יוּכְלוּן
 שָׂאת וְשִׂים כְּסָף־אִישׁ בְּפִי
 אֲמֹתַחַתוֹ: ב וְאֶת־גְּבִיעֵי גְבִיעַ
 הַכְּסָף תְּשִׂים בְּפִי אֲמֹתַחַת
 הַקְּטָן וְאֵת כְּסָף שְׁבָרוֹ וַיַּעַשׂ
 כַּדְּבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר:

רש"י

(ב) גְּבִיעֵי. כוס ארוך, וקורין מדירנ"א וכוס הדורה| בלע"ז:

ביאור

גְּבִיעֵי. גביע הוא כלי גבוה (= 'ארוך') שם: 'הן כמין כוסות שעושין מזכוכית, ומפואר לשתיה, וזוהי גם המשמעות של מילה זו בעברית של היום. בתיאור מעשה המנורה נאמר "גביעיה" (שמות כה, לא), וביאר רש"י לשון גובה, גבעה.

עיון

גְּבִיעֵי. כלי זה נבחר בקפידה, והוא יקר ומיוחד. האחים יואשמו בגניבה של חפץ יקר ערך ומשמעותי, ולא סתם כוס חסרת ערך.

אונקלוס

ג עֲפָרָא נְהָר, וְגַבְרִיא
 אֶת־פִּטְרוֹ אֲנֹן וְחִמְרֵיהוֹן.
 ד אֲנֹן נִפְקוּ מִן קַרְתָּא לָא
 אֲדַחֲיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר
 לְדַמְמַנָּא עַל בֵּיתֵיה קוּם
 רְדוּף בְּתַר גַּבְרִיא,
 וְתַדְבִּיקֵנּוּן וְתִימַר לְהוֹן
 לְמָא שְׁלִימְתוֹן בְּשִׁתָּא
 חֲלָף טַבְתָּא. ה הֲלֹא דִין
 דְּשִׁתֵּי רַבּוּנֵי בֵּיה וְהוּא
 בְּדַקָּא מְבַדִּיק בֵּיה,
 אֲבָאִישְׁתוֹן דְּעַבְדְתוֹן. ו
 וְאֲדַבִּיקֵנּוּן, וּמְלִיל עֲמָהוֹן
 ית פְּתַגְמֵיא הָאֵלִין. ז
 וְאִמְרוּ לֵיה לְמָא יְמִלִיל
 רַבּוּנֵי כְּפַתְגְמֵיא הָאֵלִין,
 חֶס לְעַבְדְךָ מִלְמַעְבַּד
 כְּפַתְגְמָא הַדִּין.

ג הַבְּקָר אֹרֹר וְהָאֲנָשִׁים שְׁלַחוּ
 הֵמָּה וְחִמְרֵיהֶם: ד הֵם יֵצְאוּ
 אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף
 אָמַר לְאִשֶּׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם
 רְדוּף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשְׁגַּתְם
 וְאִמַּרְתֶּם אֱלֹהִים לְמָה שְׁלַמְתֶּם
 רְעָה תַחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא זֶה
 אִשֶּׁר יִשְׁתָּה אֲדֹנָי בּוֹ וְהוּא
 נַחֲשׁ יִנְחֹשׁ בּוֹ הֲרַעַתְתֶּם אִשֶּׁר
 עָשִׂיתֶם: ו וַיִּשְׁגֹּם וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים
 אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ
 אֵלָיו לְמָה יְדַבֵּר אֲדֹנָי
 כְּדַבָּרִים הָאֵלֶּה חֲלִילָה
 לְעַבְדֶּיךָ מַעֲשׂוֹת כְּדַבֵּר הַזֶּה:

רש"י

(ז) חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ. חולין הוא לנו, לשון גנאי. ותרגום 'חס לעבדך', חס מאת הקב"ה יהי עלינו מעשות זאת. והרבה 'חס ושלום' יש בתלמוד בלשון הזה:

ביאור

חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ. רש"י מציע שני פירושים למילה "חלילה", ולמעשה אין הבדל משמעות גדול בין הפירושים: פירוש ראשון: "חלילה" היא לשון פירושים למילה "חלילה", ולמעשה אין הבדל משמעות גדול בין הפירושים: פירוש ראשון: "חלילה" היא לשון

אונקלוס

ח הָא כְּסָפָא דְאִשְׁכַּחְנָא
 ח הֵן כְּסָף אֲשֶׁר מְצָאנוּ בְּפִי
 בְּפִס טְעֵנְנָא אֲתִיבְנְהִי
 אִמְתַּחֲתִינוּ הִשִּׁיבְנוּ אֵלֶיךָ
 לְךָ מֵאֲרַעָא דְכְנַעַן,
 מֵאֲרַץ כְּנַעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית
 וְאֵיכְדִין נִגְנֹב מִבֵּית
 אֲדַנִּיךָ כְּסָף אוֹ זֶהב:
 רְבוּנְךָ מְנִין דְכְסָף אוֹ
 מְנִין דְדֶהב.

🌀 רש"י 🌀

(ח) הֵן כְּסָף אֲשֶׁר מְצָאנוּ. זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה. וכולן מנויין בבראשית רבה (פצ"ב ז):

🌀 ביאור (המשך) 🌀

'חולין', במשמעות גנאי, כמו שחולין הוא עניין נחות ביחס אל הקודש. כלומר, האחים אומרים: גנאי הוא לנו בני יעקב לעשות מעשה שכזה לגנוב כסף וזהב. מעשה כזה רחוק מאיתנו כמרחק החול מן הקודש.

פירוש שני: "חלילה" היא 'חס' בארמית, במשמעות לחוס, לרחם, להציל. כלומר, האחים אומרים: הקב"ה ישמור אותנו מלעשות מעשה שכזה. רש"י אינו מסביר את הקשר הלשוני בין המילה "חלילה" למילה 'חס', ונראה לומר שאף כאן לא ירד אונקלוס לתרגם את המילה באופן מילולי, אלא השתמש בביטוי ארמי

שגור שמשמעותו דומה לביטוי "חלילה". הביטוי 'חס ושלום' דומה לביטוי 'רחמנא ליצלן', כלומר, הקב"ה יצילנו מלעשות כדבר הזה.

הֵן כְּסָף אֲשֶׁר מְצָאנוּ. לאחר שהכחישו שגנבו את הגביע, טוענים האחים שעל פי מעשיהם האחרונים ניתן להוכיח באופן הגיוני שלא יתכן שהם גנבו, שהרי כבר הוכיחו את ישראל. ההוכחה היא: הרי אפילו כסף שמצאנו ברשותנו וכלל לא תבעו אותו מאיתנו החזרנו, אז ודאי שלא נעשה מעשה גניבה וניקח משהו שאינו שייך

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ. ראו כמה צביעות בדבריהם של בני יעקב. אותם אנשים שלא היססו לגנוב את יוסף ולמוכרו טוענים עכשיו שהם לא מסוגלים לגנוב גביע, ושמעשה כזה רחוק מהם עד מאוד.

🌀 ביאור (המשך) 🌀

לנו. הוכחה זו בנויה במבנה של טענה לוגית הנקראת בלשון חז"ל 'קל וחומר' - אם במקרה קל הדין הוא כך, במקרה חמור ממנו ודאי יהיה הדין גם כן (לפחות) כך.

רש"י אומר שזהו אחד מעשרה קל וחומר 'האמורים בתורה', אך כוונתו לכל התנ"ך.³⁷ בתורה עצמה מצאנו שלושה 'קל וחומר' נוספים:

א. משה רבנו אומר לקב"ה (שמות ו, יב): "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה". כלומר, הרי בשורת גאולת ישראל ממצרים טובה היא לישראל ורעה היא לפרעה. ועוד, הרי ישראל מאמינים בה' ויודעים את כוחו, מה שאין כן בפרעה. על כן: אם עם ישראל לא שמעו ולא האמינו, על אף שהם מכירים בכוח ה', ועל אף שזוהי בשורה טובה להם - כל שכן שפרעה לא ישמע ולא ישתף פעולה, שהרי אין הוא מאמין כלל בה', וזוהי בשורה רעה בשבילו.

ב. לאחר שמרים, אחות משה, דיברה עליו לשון הרע, התגלה הקב"ה וגער בה ובאהרן, ומייד מרים נצטרעה. משה התפלל לרפואתה, ועל כך ענה לו הקב"ה (במדבר יב, יד): "ואביה ירוק ירק

בפניה הלא תכלם שבעה ימים - תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף". כלומר, עונשה של מרים יהיה הרחקה מן המחנה של שבעה ימים, מקל וחומר: אילו אביה של מרים היה כועס עליה וגוער בה (= "ירק ירק בפניה"), היא היתה מורחקת לכל הפחות שבעה ימים. אם כן 'קל וחומר' הוא שכאשר הקב"ה גוער בה, שכבודו חמור מכבודו של אב, בוודאי היא צריכה הרחקה של שבעה ימים.

ג. בסוף חייו מנבא משה רבנו שאחרי מותו עתידים בני ישראל להמרות את פי ה', שהרי עוד בחייו של משה הם עשו כן (דברים לא, כז): "הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' - ואף כי אחרי מותי". אם כאשר הייתי חי עמכם, והייתי שליח ה' אליכם להורות לכם את רצון ה' המדויק, מכל מקום לא שמעתם בקולו - כל שכן שאחרי מותי, ששוב לא תהיה לכם האפשרות לדעת את רצונו.

א. משה רבנו אומר לקב"ה (שמות ו, יב): "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה". כלומר, הרי בשורת גאולת ישראל ממצרים טובה היא לישראל ורעה היא לפרעה. ועוד, הרי ישראל מאמינים בה' ויודעים את כוחו, מה שאין כן בפרעה. על כן: אם עם ישראל לא שמעו ולא האמינו, על אף שהם מכירים בכוח ה', ועל אף שזוהי בשורה טובה להם - כל שכן שפרעה לא ישמע ולא ישתף פעולה, שהרי אין הוא מאמין כלל בה', וזוהי בשורה רעה בשבילו.

ב. לאחר שמרים, אחות משה, דיברה עליו לשון הרע, התגלה הקב"ה וגער בה ובאהרן, ומייד מרים נצטרעה. משה התפלל לרפואתה, ועל כך ענה לו הקב"ה (במדבר יב, יד): "ואביה ירוק ירק

בפניה הלא תכלם שבעה ימים - תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף". כלומר, עונשה של מרים יהיה הרחקה מן המחנה של שבעה ימים, מקל וחומר: אילו אביה של מרים היה כועס עליה וגוער בה (= "ירק ירק בפניה"), היא היתה מורחקת לכל הפחות שבעה ימים. אם כן 'קל וחומר' הוא שכאשר הקב"ה גוער בה, שכבודו חמור מכבודו של אב, בוודאי היא צריכה הרחקה של שבעה ימים.

ג. בסוף חייו מנבא משה רבנו שאחרי מותו עתידים בני ישראל להמרות את פי ה', שהרי עוד בחייו של משה הם עשו כן (דברים לא, כז): "הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' - ואף כי אחרי מותי". אם כאשר הייתי חי עמכם, והייתי שליח ה' אליכם להורות לכם את רצון ה' המדויק, מכל מקום לא שמעתם בקולו - כל שכן שאחרי מותי, ששוב לא תהיה לכם האפשרות לדעת את רצונו.

ב. לאחר שמרים, אחות משה, דיברה עליו לשון הרע, התגלה הקב"ה וגער בה ובאהרן, ומייד מרים נצטרעה. משה התפלל לרפואתה, ועל כך ענה לו הקב"ה (במדבר יב, יד): "ואביה ירוק ירק

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

🔍 **הַן כִּסְף אֲשֶׁר מִצְאָנוּ.** אמנם זוהי טענה המבוססת על 'קל וחומר' והיא נשמעת

³⁷ כך כתב המזרחי.

אונקלוס

ט דִּישְׁתַּכַּח עַמִּיָּה
 ט אֲשֶׁר יִמְצֵא אֶתּוֹ מֵעַבְדֶּיךָ
 מֵעַבְדְּךָ יִתְקַטֵּיל, וְאִף
 וּמַתּוּ וְגַם-אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לְאֲדוֹנֵי
 אֲנַחְנָא נְהִי לְרַבּוּנֵי
 לְעַבְדֶּיךָ. וַיֹּאמֶר אִף כְּעַן
 לְעַבְדֶּיךָ. וַיֹּאמֶר אִף כְּעַן
 כְּפִתְגָמֵיכוֹן כִּין הוּא,
 כְּפִתְגָמֵיכוֹן כִּין הוּא,
 דִּישְׁתַּכַּח עַמִּיָּה יְהִי לִי
 עַבְדָּא וְאַתּוֹן תְּהוֹן
 זְכָאִין.

🌀 רש"י 🌀

(י) גַם-עֲתָה כְּדַבְּרֵיכֶם. אף זו מן הדין, אמת כדבריכם כן הוא שכולכם חייבים בדבר, עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהם כולם נתפשים, אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין, אשר ימצא אתו יהיה לי עבד (בראשית רבה פצ"ב, ח):

🌀 עיון (המשך) 🌀

הגיונית, אך באמת זוהי טענת סרק. אנחנו, הקוראים, יודעים את האמת. אנחנו יודעים שהם לא גנבו את הגביע, ואנחנו יודעים שזהו יוסף אשר מנסה להפליל אותם בעלילת שוא, אך סוף סוף אנחנו גם יודעים מדוע הם החזירו את הכסף המזומן שהיה באמתחותיהם. את הכסף הזה הם החזירו משום שחששו שיאשימו אותם בגנבתו, ועל ידי כך יימנע מהם להביא אוכל לבתיהם. זאת הסיבה שהחזירו את הכסף, וממילא אין מכאן הוכחה הגיונית לכך שהם לא מסוגלים לגנוב גביע כסף. אנחנו הרי יודעים שהם מסוגלים למעשים גרועים הרבה יותר, הכרוכים בשפיכות דמים של אח!

🌀 ביאור 🌀

גַם-עֲתָה כְּדַבְּרֵיכֶם. לשון האיש "כדבריכם כן הוא" קשה, שהרי האחים הציעו דבר אחד והוא הציע דבר אחר לחלוטין, וכיצד אומר להם שכביכול מסכים להצעתם? הרי האחים הציעו "אשר ימצא אתו מעבדיך ומת, וגם אנחנו נהיה לאדוני לעבדים", כלומר, הגנב עצמו ימות ושאר כל האחים יהיו

אונקלוס

י"א וְאֹחֵי־אָדָם וְאֹחֵי־תוֹרֵם גְּבֵר
 י"ב יָת טַעֲנִיָּה לְאַרְעָא,
 וּפְתַחוּ גְבֵר טַעֲנִיָּה. י"ב
 וּבְלֹשׁ בְּרַבָּא שְׂדֵי
 וּבְזַעֲדָא שִׁיזִי, וְאַשְׁתַּכַּח
 פְּלִידָא בְּטַעֲנָא דְבַנְיָמִין.

י"א וַיִּמְהָרוּ וַיֹּרְדוּ אִישׁ אֶת־
 אִמְתַּחְתּוֹ אֶרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ
 אִמְתַּחְתּוֹ: י"ב וַיַּחֲפֹשׂ בְּגָדוֹל
 הַחֹל וּבִקְטָן פְּלֵה וַיִּמְצֵא
 הַגְּבִיעַ בְּאִמְתַּחַת בְּנִימָן:

רש"י

(יב) בְּגָדוֹל הַחֹל. שלא ירגישו בו שהיה יודע היכן הוא (בראשית רבה פ"ב, ח):

ביאור (המשך)

עבדים, ואילו האיש מציע הצעה לגמרי אחרת: רק הגנב יהיה עבד, וכל שאר האחים יהיו חופשיים!
 על כן מסביר רש"י שההסכמה של האיש היא הסכמה עקרונית להצעה של האחים. מצד עיקר הדין והצדק אתם צודקים - כל הקבוצה אחראית למעשה הגניבה וכולם צריכים להיענש, וכך ראוי לעשות. אך בפועל אני לא מעוניין להעניש את כולכם, ואני מרחם עליכם, ואיני רוצה להעניש אלא את

הגנב עצמו.

בְּגָדוֹל הַחֹל. האחים אינם יודעים שהם משתתפים בהצגה. השליח יודע בדיוק היכן נמצא הגביע, שהרי הוא הניחו שם, אך הוא מוכרח לערוך חיפוש כללי אצל כולם כדי להסתיר זאת. כדי להגדיל את הדרמה הוא בוחר לחפש לפי סדר האחים, כך שיחפש אצל כולם עד שיגיע לבנימין הקטן.

עיון (על עמוד קודם)

גַּם־עֵתָהּ כְּדַבְרֵיכֶם. השליח של יוסף משחק משחק אכזרי. כלפי חוץ הוא נותן את הרושם שהוא רחום וחונן ופועל 'לפנים משורת הדין', אך בסתר לבו כמובן הוא יודע שכל העניין הוא עלילת שקר. זהו הלקח אותו רוצה יוסף ללמד את האחים: גם אתם עשיתם לי דבר נורא, ובוודאי מצאתם לכם הסברים שיצדיקו בעיניכם את הזוועה שעשיתם. מעשה רשע הופך להיות נורא יותר כאשר מכסים אותו במעטה של צידקות.

אונקלוס

יג וּבְזַעַן לְבוֹשֵׁיהֶוֹן, וְדָמוֹ
 גְּבַר עַל חֲמַרְיָה וְתָבוֹ
 לְקַרְתָּא.
 יג וַיִּקְרְעוּ שְׂמֹלְתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ
 עַל-חֲמֹרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה:

❧ רש"י ❧

(יג) וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל-חֲמֹרוֹ. בעלי זרוע היו ולא הוצרכו לסייע זה את זה לטעון (תנחומא מקץ י): וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה. מטרופוליין היתה והוא אומר "העירה", עיר כל שהיא. אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של עשרה בני אדם לענין המלחמה (בראשית רבה פצ"ב, ח):

❧ ביאור ❧

וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל-חֲמֹרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה. בפשט הפסוק אנו חשים באווירה של כניעה של אחי יוסף למצבם: "ויקרעו שמלותם, ויעמוס איש על חמורו וישבו העירה". מיד כאשר נמצא הגביע הבינו האחים שגורלם נגזר, ומתוך השלמה הם מצייטים בשתיקה לאנשי יוסף, והולכים עמם מרצונם החופשי. כל אחד מן האחים מעמיס על חמורו את התבואה אשר קנה לאנשי ביתו, וכולם שבים על עקבותיהם וחוזרים אל העיר ממנה יצאו. רש"י הופך את משמעות הפסוקים על פניהם. לא כניעה יש כאן, אלא אדרבה, לאחים יש עוצמה וגבורה גדולה, והם אף מכינים את עצמם נפשית למלחמה מול עם רב, ללא שום פחד. 'מטרופוליין' היינו עיר גדולה בה יושבת המלכות. לשון 'אמה של מלכות'.

❧ עיון ❧

וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל-חֲמֹרוֹ וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה. גם בהמשך, כאשר יהודה עומד מול יוסף בתחילת הפרשה הבאה, רש"י דורש את הפסוקים במשמעות בה יהודה מאיים על יוסף, על אף שעל פי משמעות הכתוב הפשוטה יהודה דווקא מתחנן אליו. וראה מה שכתבנו בעיון שם.

ויש לשאול, אם אכן האחים הם כה חזקים וגיבורים, מדוע הם הולכים בשתיקה אחרי השליח הזה כצאן המובל לטבח? הרי ברור להם שיש כאן עלילה נגדם!

◀

אונקלוס

יד וְעָאֵל יְהוּדָה וְאַחֻזָּהִי
 לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד כְּעֵן
 תַּמָּן, וְנִפְלוּ קַדְמוּהִי עַל
 אֲדָעָא. טו וְאָמַר לְהוּן
 יוֹסֵף מָא עוֹבְדָא הֵדִין
 דְּעֵבְדִּיתוּן, הֵלֵא יְדַעְתוּן
 אֲדִי בְדָקָא מְבִדִיק גְּבָרָא
 דְּכֹתָנִי.

יד וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאָחִיו בֵּיתָה
 יוֹסֵף וְהוּא עוֹדְנֵנו שֵׁם וַיִּפְּלוּ
 לְפָנָיו אֲרֻצָּה: מפטיר טו וַיֹּאמֶר
 לָהֶם יוֹסֵף מִה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה
 אֲשֶׁר יְדַעְתֶּם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם
 כִּי־נִחַשׁ יִנְחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר
 כְּמוֹנִי:

🌀 רש"י 🌀

(יד) עוֹדְנֵנו שֵׁם. שהיה ממתין להם (ראה תנחומא מקץ י):
 (טו) הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נִחַשׁ יִנְחַשׁ וגו'. הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני
 יודע לנחש ולדעת מדעת ומסברא ובינה כי אתם גנבתם הגביע:

🌀 עיון (המשך) 🌀

האחים מבינים שכל מה שקורה להם הוא בגלל מכירת יוסף, והרי זה כעין גזירת
 עליון, וממילא לא תועיל כל תחבולה מצדם. האשמה הכבדה על חטאם הישן רובצת
 עליהם, והם אינם מסוגלים להתעמת כנגד ההאשמות החדשות שמטיחים בהם.

🌀 ביאור 🌀

עוֹדְנֵנו שֵׁם. יוסף הוא איש עסוק, רק לאכול ולישון. כיצד יתכן שיוסף
 הוא השליט והמשביר לכל הארצות. נמצא עדיין בביתו? אלא בוודאי המתין
 הוא לא נמצא בבית הפרטי שלו אלא להם שם עד שישוּבו מן הדרך.

🌀 עיון 🌀

עוֹדְנֵנו שֵׁם. יוסף יודע שעומד להתרחש עימות חזיתי קשה בינו ובין האחים, ועל
 כן הוא ממתין ומתכוון לכך.

🌀 ביאור (על עוד קודם) 🌀

הָלוֹא יִדְעַתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יִנְחֵשׁ. והנתונים הוא מגיע למסקנות.
 בקריאה פשוטה אפשר היה להבין יתכן שיש כאן התייחסות לדבריו שיוסף טוען שיש לו כוח ויכולת לנחש של האיש, שאמר על הגביע (לעיל פסוק ולעשות קסמים, ועל ידי ניחוש יודע כל ה): "הלוא זה אשר ישתה אדוני בו והוא אשר נעשה. רש"י מדגיש שאין הכוונה לניחוש מסוג אסור, וחלילה שייצא מפיו של יוסף שעושה מעשים מסוג זה, אלא כוונתו לניחוש על פי ידיעה וסברא, כלומר על פי ניתוח של המצב

שלביל לנחש, שהרי אני מנחש בדעת וסברא ולא בקסמים.

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

הָלוֹא יִדְעַתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יִנְחֵשׁ. גם כאשר יוסף עושה עצמו רשע, מכל מקום הוא נזהר שלא להוציא מפיו דברי כפירה.
 אמנם יש לשאול לאורך כל הפרשה, היאך לא הבינו בני יעקב כי מדובר בעלילה, וכי העומד לפניהם ומתעלל בהם הוא יוסף עצמו? הרי מי יכול לדעת מי מביניהם הוא הבכור ומי הצעיר - אם לא יוסף?! מי ירצה כל כך להתעניין במצב אביהם - אם לא יוסף?! ועתה, הם הרי יודעים שהם לא גנבו מאומה, ובוודאי זוהי עלילה, ומסתבר שכל התלאות שעברו עליהם עד עכשיו הכל היה עלילה! בדרך ההגיון יכלו האחים כבר להבין מזמן שזהו יוסף שעומד מאחורי כל הקורות אותם, אך הואיל ועצם המחשבה על כך שיוסף חי והוא אשר מתנקם בהם היתה מטלטלת אותם כל כך, על כן נמנעו כלל להעלות אותה על דעתם. הם לא היו מסוגלים לעכל זאת בקלות ובוודאי שלא לחשוב זאת מעצמם.

אונקלוס

טז וַיֹּאמֶר יְהוָה מָא נִימֵר
 לְרַבּוּנֵי מָא נְמַלִּיל וּמָא
 נִזְכִּי, מִן קָדָם יי אֲשֶׁתְּכַח
 חוּבָא בְּעַבְדֶּךָ הָא
 אֲנַחְנָא עַבְדֶּיךָ לְרַבּוּנֵי אַף
 אֲנַחְנָא אַף דְּאֲשֶׁתְּכַח
 פְּלִידָא בִּידֵיהּ.

טז וַיֹּאמֶר יְהוָה מִה־נֹּאמֶר
 לְאֲדֹנָי מִה־נְדַבֵּר וּמִה־
 נִצְטַדֵּק הָאֱלֹהִים מִצָּא אֶת־
 עֵוֹן עַבְדֶּיךָ הִנְנּוּ עַבְדִּים
 לְאֲדֹנָי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־
 נִמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ:

רש"י

(טז) הָאֱלֹהִים מִצָּא. יודעים אנו שלא סרחנו, אבל מאת הקב"ה נהיתה להביא לנו זאת. מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו (בראשית רבה פצ"ב, ט):

ביאור

וזמן הפרעון, ועם השטר הזה בא בעל החוב (=המלווה) לאחר זמן לגבות את חובו. לעיתים אין ללווה ממה לשלם, ובעל החוב צריך לחפש נכסים השייכים ללווה על מנת לגבות מהם את החוב. כאשר בעל החוב מוצא סוף סוף אפשרות לגבות אומרים 'מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו'.

אף כאן, האחים שחטאו בעניין יוסף הם כביכול בחזקת חייבים כלפי הקב"ה, ויש לקב"ה שטר חוב עליהם, והוא מבקש הזדמנות לגבות את החוב, היינו להעניש את האחים על חטאם. עכשיו, כשכל האחים שחטאו נמצאים יחד, מצא הקב"ה הזדמנות להעניש אותם ביחד.

הָאֱלֹהִים מִצָּא. לכאורה יהודה בדבריו מודה באשמת הגנבה, והוא מתבטא ממש כגנב שנתפס: "הא-להים מצא את עוון עבדיך"! משום כך מדגיש רש"י שאין זה כך. יש לדקדק: יהודה אינו אומר 'אדוני מצא את עוון עבדיך', אלא אומר "א-להים מצא". לא חטאנו כלפיך ואין לנו "עוון" ביחס אליך, אלא העוון שלנו קשור לעניין אחר לגמרי. כל מה שקורה לנו עכשיו הוא עונש על מעשה אחר שעשינו, ועל כך א-להים מעניש אותנו.

הביטוי 'מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו' שייך לענייני הלוואה. כאשר אדם לווה כסף מחברו הוא נותן שטר חוב למלווה, בו כתובים פרטי הלוואה

🌀 רש"י 🌀

וּמַה־נִצְטָדֵק. לשון צדק. וכן כל תיבה שתחלת יסודה צד"י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן טי"ת במקום תי"ו, ואינה נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר, כגון: "נצטדק" מגזרת צדק; "ויצטבע" (דניאל ה, ל) מגזרת צבע; "ויצטירו" (יהושע ט, ד) מגזרת "ציר אמונים" (משלי יג, יז); "הצטידנו" (יהושע ט, יב) מגזרת "צדה לדרך" (לעיל מב, כה). ותיבה שתחלתה סמ"ך או שי"ן כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את אותיות העיקר, כגון: "ויסתבל החגב" (קהלת יב, ה), מגזרת סבל; "מסתכל הוית בקרניא" (דניאל ז, ח); "וישתמר חקות עמרי" (מיכה ו, טז), מגזרת שמר; "וסר מרע משתולל" (ישעיה נט, טו), מגזרת "מוליך יועצים שולל" (איוב יב, יז); "מסתולל בעמי" (שמות ט, יז), מגזרת "דרך לא סלולה" (ירמיה יח, טו):

🌀 עיון (על עמוד קודם) 🌀

הָאֱלֹהִים מְצָא. שוב האחים מבטאים בקול את הרגשתם הפנימית, שכל הצרות הבאות עליהם במצרים הן בגלל חטאם במכירת יוסף. הפעם הם אומרים זאת לא רק בינם לבין עצמם אלא אף באוזני אחרים.

הדימוי של הקב"ה ל'בעל חוב' הוא ביטוי לחסדו הגדול של הא-ל, שאינו מעניש מיד אלא נותן ארכה וזמן, ובתוך זמן זה החוטא יכול לחזור בתשובה ובכך הוא מבטל את החוב וקורע את השטר.

מבינים אחי יוסף עכשיו שכל הצרות שלהן נגרמו בגלל מכירת יוסף.

🌀 ביאור 🌀

וּמַה־נִצְטָדֵק. אם המילה "נצטדק" 'התפעל' (התפעל, נתפעל, מתפעל היא לשון צדק, איך הגיעה לשם האות ט'?

רש"י מאריך כאן להסביר שני כללים דקדוקיים השייכים לבניין 'התפעל', ונבאר דבריו.

תחילה באות שתי אותיות הבניין הקבועות, כגון 'הת', ולאחר מכן שלש אותיות השורש, כגון: יתגדל, מתגבר, התברך.

בדרך כלל הטייתו של בניין אמנם, כאשר האות הראשונה של

אונקלוס

וַיֹּאמֶר חָס לִי מִלְמַעַבְדֵי
 דָּא, גְבָרָא דְאִשְׁתְּכַח
 פְּלִידָא בִידֵיהּ הוּא יְהִי לִי
 עֲבָדָא וְאַתּוֹן סְקוּ לְשָׁלֹם
 לְוַת אֲבוּכוֹן.

וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מִעֲשָׂוֹת
 זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא
 הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי
 עֲבָד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־
 אֲבִיכֶם: ססס

❧ ביאור (המשך) ❧

בשורשים בהם פ' הפועל היא צ' ישנו שלב נוסף: הת' מחליפה מקום עם הצ', והת' הופכת להיות ט'! למשל: שורש צע"ד, צריך היה להיות 'התצער'. הת' מחליפה מקום עם הצ' - 'הצתער', והת' הופכת להיות ט' - 'הצטער'.

דוגמאות מפסוקים שמביא רש"י לכלל זה: שורש צד"ק - במקום 'נתצדק' נאמר 'נצטדק'. שורש צב"ע - במקום 'יתצבע' נאמר 'יצטבע'. שורש צי"ר - במקום 'התציר' נאמר 'הצטיר'. שורש צי"ד - במקום 'התצידנו' נאמר 'הצטידנו'.

[רש"י לא התייחס לשורשים בהם פ' הפועל היא ז'. במקרה כזה הת' של הבניין מחליפה מקום עם הז' של השורש, והת' הופכת להיות ד'. כגון: שורש זק"נ - במקום 'התזקן' נאמר 'הזדקן'. שורש זמ"נ - במקום 'התזמן' נאמר 'הזדמן'].

השורש (=פ' הפועל) היא אות שורקת, כגון צ', ס', ש'³⁸, אזי סדר אותיות הבניין משתנה. במקרים כאלה האות ת' של הבניין מחליפה את מקומה עם פ' הפועל - במקום 'התשבש' נאמר 'השתבש' - הש' השורקת החליפה מקומה עם הת' של הבניין. הסיבה לשינוי סדר האותיות היא הקושי לבטא אות שורקת בסמיכות לאחר ת' המנוקדת בשווא.

כך הוא הכלל בשורשים בהם פ' הפועל היא ש' או ס' - הת' מחליפה מקום עם פ' הפועל.

דוגמאות מפסוקים שמביא רש"י לכלל זה: שורש סב"ל - במקום 'יתסבל' נאמר 'יסתבל'. שורש סכ"ל - במקום 'מתסכל' נאמר 'מסתכל'. שורש שמ"ד - במקום 'יתשמר' נאמר 'ישתמר'. שורש של"ל - במקום 'מתשולל' נאמר 'משתולל'. שורש סל"ל - במקום 'מתסולל' נאמר 'מסתולל' אבל

³⁸ רש"י לא התייחס למקרים בהם האות ז' מופיעה בפ' הפועל, ויש לכך כלל בפני עצמו (ראה להלן בסוף הביאור).

